

POŠTARINA U GOTOVU PLAĆENA.

BROJ DIN 8-

A

HRVATSKA PROSVJETA

SADRŽAJ:

Dr Velimir Deželić sin: FEMINIST. — Ivo Horvat: DAROVI. — Štefa Jurkić: PRIJEZDIN DVOR. — A. V. Mihičić: BIJELO CVIJEĆE. — K. Rimarić-Volinski: KAZALISNI SMJEROVI U RUSIJI. — Ivo Horvat: ČUJ ME. — Franjo Krleža: ŽENIDBA U PALANCI. — Josip Zidarić: PSIHA HRVATSKIH KAJKAVACA. — KNJIŽEVNI PREGLED: EMIL ZEGADLOWICZ. — POEZIJA I MISTIKA. — RADOST. O Pjesniku L. LE CARDONNELU. — IZ SEOSKE IDILE. — LUTKA. — SLAVNA MISA ISUSOVA. — SLIKE: MODRA PTICA (dvije scenske slike). — ROMEO I GIULIETTA (dvije scenske slike). — NAVJEŠTENJE MARIJINO (scenska slika). — PORTRETI PISACA: E. ZEGADLOWICZ, G. BERNANOS, L. LE CARDONNEL.

Ab 169
Gesam
Wien
Suz

GOD. XVI.

BR. 7—8.

KNJIŽNICA DOBRIH ROMANA

Trg Kralja Tomislava 20 — ZAGREB — Trg Kralja Tomislava 20

Svaki mjesec 1 roman — Pretplata samo 10 D mjeseca — s poštarinom 2 D više

PRVO KOLO:

1. Deželić V.: otac: *Mandaljena Pobjednica*, pustolovni roman jedne djevojke.
2. Delly: *Bijela Mačka*, roman prevejane kokete i njene lijepo nečakinje.
3. Pregelj: *Božji Medaši*, roman naše sirotice Istre i njihov jada.
4. Barclay F.: *Kroz Vrtna Vratu*, roman mladog avijatičara i smiješnog starine profesora.

DRUGO KOLO:

- 5.—7. Sienkiewicz H.: *Quo Vadis*, roman pokvarenog poganskog Rima; roman prvih kršćana u Rimu. Najpopularniji roman cijelog svijeta. Jedino hrvatsko potpuno izdanje sa slikama.
8. Zeyer J.: *Tajna Lijepo Cvijete*, roman jednog okultiste i jednog braka bez ljubavi, koja tek u času katastrofe provaljuje svom idealnom snagom.

Narudžbe prima: Knjižnica Dobrih Romana u Zagrebu, Trg Kralja Tomislava 20

TREĆE KOLO:

9. Mark Twain: *Pustolovine Magoga Tome*, roman jednog nevaljanca.
10. Monlaur R.: *Suzana*, roman djevojke, koja je gledala Krista.
11. Strachwitz R.: *Roman jednoga Kapelana*, roman iz doba kulturne borbe u Njemačkoj.
12. Binički T.: *Ivan Hrvačanin*, roman iz jednog od najsudbonosnijih doba prošlosti Hrvatske.

CETVRTO KOLO:

13. Stjernstedt M.: *Roman Jedne Žene*, jedan od najboljih romana savremene švedske književnosti.
14. Newmann H.: *Kalista*, roman iz života kršćana u 3. vijeku u Africi.
15. Delly M.: *Dva Sreća*, roman siromašne djevojke, koja se bez ljubavi udaje za markiza.
16. Ujević M.: *Mladost Tome Ivića*, roman ljudi savremene hrvatske generacije.

PETO KOLO:

- 17.—20. Sienkiewicz H.: *Ognjem i Mačem*, roman junaka i nesretne Poljske. Ilustracije Z. Sertić. Str. 760.
- Novo! ŠESTO KOLO: Novo!
21. Setevenson L.: *Zlatni Otok*, pustolovni roman jednog od najslavnijih engleskih pisaca, roman hajduka i gusara.
 22. Jurkić Štefa: *Čipke*, izvorni hrvatski roman razočarane djevojke, s ilustracijama g. Jurkića.
 23. Remizov: *Na Modrom Polju*, roman veoma obljenog ruskog pisca, koji ne zaostaje za najvećim ruskim piscima.
 24. Coloma L.: *Boy*, roman dječaka. Svaka sveska stoji 15 dinara, s poštarinom 2 dinara više. Uvezena stoji svaka po 25 dinara. Svezak 5.—7. čine jedno djelo i stoji 45 dinara, vezano 60 dinara. Sveske 17.—20. stoe 60 dinara, uvezane zajedno 80 dinara. Tko naruči cijelo kolo, plaća samo 40 dinara, s poštarinom 6 din. više.

IZDANJE „KOLA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA“

Štefa Jurkić:

Legenda u bojama i druge priče i pripovijetke.
11 pripovijesti. Cijena Dinara 30., za članove društva Sv. Jeronima Din 15.—. **ČIPKE**, roman. Cijena Din 15.—, u originalnom platnenom uvezu cijena Dinara 25.—. Obje knjige ilustrovao i umjetnički opremio Gabrijel Jurkić

Najprikladniji dar za svaku priliku!

IZDANJE „KOLA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA“

HRVATSKA PROSVJETA

GOD XVI ZAGREB, 25. KOLOVOZA 1929. BROJ 7—8

DR VELIMIR DEŽELIĆ SIN:

F E M I N I S T

(NASTAVAK)

III.

ŠURA.

Pet sedmica, otkako se Ljiljana upisala na filozofski fakultet zagrebačkog sveučilišta, tekao je život mlađih Iličića tako pravilno, redovito i uredno, da se Željko čudnim nekim praznovjerjem pobojavao, kako će nešto krknuti i sve se to poremetiti.

Dok je bio malen, na uglu je ulice, kojom je isao u školu, stajao stari brusač s prastarom napravom za brušenje. I tek što bi se mališ zagledao u kretanje drvenog točka okrpljenog limom, žicom i užetom, i tek što bi ciknuo od radosti, kako zamašnjak veselo vrka, zakrknulo bi nešto, omakao bi se remen, iskočila os, ili se zaklimao brusni kamen i bezubi bi starkelja pljusnuo šakom kaljave pješčane vode ispod brusa na dječakov haljetak, te izbacio poganu psost na uroke i Željkove oči.

Po nekoliko je puta Željku već visjela riječ na usnama, da upozori sestruru, kako njih dvoje koracaju rubom visoravnji ili uzanim hrptom nekoga grebena, pa da treba strepititi, da im se ne omakne nogu, da se ne okliznu.

A na izmaku pete sedmice, otkako se Ljiljana upisala na univerzitet, stiglo je za gospodina apsolviranog pravnika Ž. Iličica preporučeno pismo.

Listonoša je oslinio mjesto, gdje u poštanskoj knjizi treba potvrditi, da je posiljka primljena; i dok je mlađi Iličić ljubičasto bojadisao nit ljepive poštareve pljuvačke potpisujući tintovnom olovkom svoje prezime, dotle je s lijevoga ugla kuverte pročitao tiskani naslov odvjetničke pisarne svoga oca.

Poštar je potkraj svakoga mjeseca donosio Željku određeni obrok novaca i na uzanom je adresku novčane doznačnice bio žig očeve kancelarije i solicitatorovom rukom zapisano: — Za mjesec studeni 1923. (ili za koji je već mjesec bilo) i nigda ništa više, a danas je usred mjeseca stiglo pismo pisano svojeručno i preporučeno.

— To mi otac otkazuje roditeljsku ljubav! — shvatio je sin.

I kada je listonoša otišao, Željko nije otrvio pisma, sakrio ga u svoju postelju pod pokrivač i pogao, ili točnije, nije pogadao, već je kao izvjesno tvrdio, što mu roditelj poručuje.

— Obustavlja mi od budućega prvoga daljnje dostavljanje obrečene odgojnine, budući da se do danas nijesam podvrgao trećem državnom ispitnu.

Mlađić je kušao što advokatskije stilizovati ovu misao i zabavljao se tim stilizovanjem, kad li mu odjedared i bezrazložno sine nada, da je otac možda saznao, kako mu je kći postala studentkom, pa se raznježio kao roditelj i ovo je pismo puno blagoslova njoj i njemu.

Podugo ga je biažila ta igra mašte, dok se nije dosjetio, da njegov otac prezire ženu, da mrzi sve žene, pa i svoju rodenu kćer Ljiljanu.

Stari župnik s bakina zaselka uskliknuo je jednoć, da odvjetnik Iličić bježi ženu kao misirski sposnik, i uza to ga nazvao postradalim idealistom.

Željko nije tada ničega razumio, ali je do danas upamto bakinu usjeklinu kraj usta, kada je rekla:

— Odgojila sam mu ženu kao opaticu u ovoj osami ovdje; ali njemu je bilo još uvijek — premalo bijelih golubova u njenom srcu.

— Da! — sjetio se župnik i zaklopio oči. — Pjevalo je o djevojci s bijelom golubicom u srcu i vjerovalo, da u seoskom zatišju niču ljerovi.

— Iličić je bolesni fantast, — odsječe baka, — on je nespretnjak, koji nije ni za advokata, ni za muža.

— Iličić je postradali idealist.

— Iličić je očajnik, on je leš. Ili zar nijeste, vele časni, osjetili, kako njegove riječi, kada govoriti ili piše, imadu zadah mrtvaca?

— Zadah mrtvaca! — ponovio je sada Željko davnu bakinu misao i pogledao na svoj krevet, kuda je stavio očeve pismo.

Vani je noćalo, pa je u izbi bio mrak.

Hrptenicom se Željku prosuli trnci. Upašio je svijeću, što je stajala na stolici do kreveta.

— Ovdje mora vonjati po odru, — nadovezao je mlađi prijašnju misao: — U ovom je pismu pokopana jedna osnova života ...

Na vratima je zakucalo tako nenadano i žestoko, da se Željko prepao i pritajio. Došlo mu da utrne i svijeću.

— K večeri izvolite! — zovnula je gazdarica, a mlađi je Iličić u prvoj žestini odvratio:

— Hvala! Ne ču večerati.

— Sto? Kako? — začudila se stanodavka pred vratima.

— Izači ču. Ne ču večerati kod kuće!

— Pa zašto nijeste toga kazali prije? — mrmljala je starica.

— Nijesam znao! — dobacio je Željko i opet mu došlo da utrne svijeću.

Onda nije više slušao gundanje na hodniku. Zaokupila ga misao, kako je zaista najbolje, da roditeljsko pismo pročita negdje vani... u krčmi.

— Narkotizirat će se alkoholom, pa onda što bilo!

Izvadio je pismo ispod pokrivača na krevetu i turio ga brzo u džep. Uzeo kaput i šešir, utruuo svijeću pa utekao. Upravo je utekao gazdarici i sestri.

U susjednoj krčmi nije bio još nigda, ma da je svaki dan gledao njezin cimer, onaj limeni vijenac i limeni grozd povrh njezinih vrata.

Ušao je. A još koracajući naredio je konobarici, da mu donese litru vina. — Staroga, dakako.

Sio je u mračni kut i ne zapazivši pravo, ima li u krčmi ljudi, ili nema.

— Tako! Čitavu jednu litricu staroga! — našalila se konobarica.

— Da! —reče Željko suviše ozbiljno i jednakovo važno zacrtala prstom potez nekako u polovici zarošene boce:

— Kada popijem dovre, otvorit će očeve pismo.

Prva mu je i druga čaša prijala, poslje mu je (kako je bio bez večere) vino bilo kiselo.

— Otac je napokon u pravu, ako me više neće počinjati, — govorio je mladić samome sebi: — Bez ispita, punoljetan, slabo sposoban za zaradu, a igram se dobrovora sestri!

Iz tobolčića na soljenici u kojoj je bilo prašne paprike i popaprene soli, izvadio je čačkalicu, kojom će poslje rasporiti omot pisma.

— »Dragi Željko!«... »Željko!«... sve bi to bili suviše nježni natpisi. Najbolje bi pristajalo: »Razbludni sine!«

Ispio je čašu do dna i malo se stresao.

U njegovoju je osnovnoj školi na stijeni visjela slika razbludnoga sina. Sin je jeo zajedno s tri krmka iz neke barokne posude slične zdjeli za ukuhanje voće. Krmci su bili okrugli i kao da ih je tokar izdjelao iz drveta, a čekinje su im na hrptu bile lijepo nakovrčane jednako kao i sinu dlačice na rukama i nogama, i vuna na runu, kojim je bio zogrnut.

Neki je visoki došljak zaljuljaо vrhom šešira svjetiljkу, što visi u krčmi sa stropa, pa se na tlima zacaklila ukosnica, što je ispuzla valjda iz konobaričine kose. Željko je ustao, digao ukosnicu i metnuo je pokraj sebe na mjesto čačkalice. Čačkalicu je pokidao i bacio pod stol. Popio je još jednu čašu vina. Omjerio pogledom, je li ispio pola boce. I konobaričinom je ukosnicom rastvorio očeve pismo.

I nasmijao se, kako je pogodio roditeljevu poruku! Samo što mu otac ne otkazuje potporu koncem ovog mjeseca, nego koncem semestra, jer ne pravi ispita na rok.

— Za to vrijedi piti!

Iz pokrajne se sobice čulo otegnuto polupijano pjevanje:

— Teraj Lenka, jao, jao, jao!...

— Ja bih trebao pjevati: jao, jao, jao! — narugao se mladi Iličić samome sebi, i toliko mu se u taj mah svidjelo to jaukanje, da je pošao vidjeti, tko je to tamo.

A kako je zavirio, opazili ga, prepoznali i digli graju. Bili su to daci, svečilištarci i među njima neki pravnici Željkovi drugovi, pa su Iličića uhvatiti za ruke i rukave i za kaput i uvukli ga silom u svoju sobu i posjeli za svoj stol.

Donijeli mu i veliku čašu i dvojica mu istodobno počela točiti iz dvolitarke; lijevali su i proljevali vino niza stol.

— Živio kolega! — grunuo je netko, i svi su ječali i pili.

To je za upoznavanje bilo dovoljno, jer kako se taj kolega upravo zove, to nije nužno znati. Glavno je, da je on student, mladić, čovjek, biće koje pije vino...

Tek neki je pravnik viknuo na Iličića:

— Poljubi ovoga, ovomu ćeš biti šura! — i gurao je pred Željka povisokoga crnomanjastog mladića malo zakrvavljenih očiju i putenih usana.

Iličić se nije nikako snašao, dok se graja oko njega nije pomalo slegla, pak je kasnije priupitao druga pravnika:

— Sto si mi kazao za ovoga gospodina?

— Rekao sam, da ćeš mu biti šura, ako bude sreće.

— Ne razumjem, što govorиш.

— Uf, baš si mi dosjetljiv! Šura, razumiješ li, šura? Šu-ra!

— Razumjem riječ, ali...

— Ali? Ana! Dakle razumi! Ovome je džentlemen filozofu zapelo oko za jednu malu koleginicu; razumije li sada? A ta je kolegica tvoja sestra! Ha?

— Ljiljana? — izgovorio je Željko.

— Ljiljana, gospodica Ljiljana Iličićeva, prvi semestar filozofije, brusoš.

Govornik je izrekao to ime tako glasno, da je crnomanjasti mladić upro u nj svoje zakrvljene oči.

— Prikazujem te tazbini — protumačio mu tumač. — Ovo je njezin brat, kolega Iličić... Ivan, kako li ti je krsno ime?

— Željko — popravi Iličić mehanički.

— Da, gospodin Željko Iličić, svršeni pravnik.

— Pardon, oprostite mi! — skočio je filozof na noge. — Oprostite i ispričajte nedelikatnost moga kolege! Imena mi (Željko nije znao njegova imena) ja nijesam nikako i ništa kriv. Ja sam sasvim bez krivnje. Imena mi! Molim, da nikako ne povlačite konsekvenke!

— Pa da, dakako! — promrmljao je Željko neprilično i nehotice pogledao njegove usnice.

— Šta misliš! — narugao se pravnik. — Neće te ovaj ovdje miroljubivi odmah darnuti u tu tvoju čušu.

Filozof se ispričavao dalje:

— Budite uvjereni, gospodine kolego, koliko bi mi bilo silno neugodno, kada biste vi zlo sudili o meni.

Kada je to izrekao, upio je svoju donju debelu usnu sasvim u usta i pomalo popuštao, da slinava izmili.

— Možda je jedino mala nepažnja, a nikako krivnja s moje strane, što sam jedamput uz kupicu

vina rekao svome najintimnijem prijatelju, koliko mi se svida vaša gospodica sestra.

Željko se trznuo.

— Imena mi, mili mi se! Jer ja poznam podosta žena, pa je posve ganutljivo, kad nađem na nešto ovakovo — kako da vam to označim, — na nešto ovakovo nedužno... Danas, u njenoj dobi, pa ovakovo...

Govorniku se između donje i gornje usne razapela nit sline.

— Treba je samo vidjeti, kada joj čovjek štoga pripovijeda, kako ona povjerljivo sluša. Moraš je zavoljeti. Imena mi!... Gospodine kolego, jeste li vi kada prolazili Kaptolom kroz riblji trg? I jeste li kada motrili one male tuponose somiče? Ono svježe meso, onako ružičasto prozirno, drštavo i mlado? Nije li to ganutljivo?

Od sočna se raziaganja ona nit sline zapjenušala i prilijepila mu se kao bijela pahuljica na donju usnu, a on je usnicu opet usrknuo i puštao da sa svim sporo izgmizava, pa je šutio.

— Šuro! Crće ti zet od žalosti! — opazi pravnik i kucne čašom o Željkovu čašu.

— Kako da i ne crkne? — javio se s lijeva drugi filozof, kojega dosele nijesu ni zamjećivali, da sluša.

— Merak mu je, a ono... ostat će na cijedilu.

— Na kakvu cijedilu? — naljutio se pripiti pravnik.

— Ispodmjestit će ga stariji semestar.

— Gdje je taj stariji? Pokaži mi ga!... viknuo pravnik i lupio čašom o stol.

— Nema ga tu. Sačuvaj! Ne ide on u birtiju.

Nesudeni je zet nanovo uvio usnicu, da je oliže. Željko nije ni pisnuo.

Drugi je filozof vezao dalje:

— Sedmi mu je semestar, uči ko Švabo, i koncem će godine imati u džepu i ispit i mjesto. Već sada suplira na donjogradskoj gimnaziji, da se prišiće, a veli, da ga je jedan profesor predestinirao za asistenta, samo ne odaje, koji.

— Tfu! — pljune pravnik.

— Inače je neka mamina maza i mekuša. Na predavanja donosi kruh s maslacem umotan u ubrusić. Opran je sigurno svagda topłom vodom, sapunom za dojenčad ili šamponom. Miriši na odol i kolonjsku vodu. Ljeti nosi sandale, pa se vidi, da mu mamica sama plete čarapice.

— Kakva je to čuvida?

— Obrazina, pile moje od sokola, koja se beljki i kao bajagi smješka, da prikrije istinsko lice!

— Pričalac se naljutio, pa srknuo dobrano. — Ti rukneš kao lav, pa učutaš; ja zakasam kao konjče, pa se zamorim; a on? Misliš čmava i puže, a kad tamo: eto ga! dogmizao pred sve nas. Ili, ti zamaluješ curu, pa ajd za nju na megdan i mezevo; ja snujem otmicu, pa nagrabusim; a on premreži zamkama, pritaja se, zvjera... i hap! ukeba lovinu!!... A znaj da je taj Drago Ninčić (tako se on zove) rekao za Iličićevu Ljiljanu: — Ovakva bi plaha djevojka mogla biti dobra žena!

— Dobra žena! Jesi li čuo, žalosna ti majka? — udario pravnik svoga druga po ramenu.

— A ja bih, — ljutio se pripovijedač jače, — ja bih pukao od jeda kad pomislim, da će takva obrazina (kao sve obrazine!) zaista i dobiti dobru, vjernu i pokornu ženu. Hoće! I još će je stražariti kao ala, a ona će ga posluživati, dršćući, da mu svakog udovolji.

— Živjele žene! — digao se glas iz družine i svu zaurlali.

— A gdje su nam žene? — domislio se netko.

— Evo jedne! — upro netko drugi prstom u konobaricu.

— Kakva žena, to je ispijeni rg! — lanuo pravnik.

Konobarica se uvrijedila i htjela odmah izaći, ali su je nekolike ruke pridržale i primirile.

Nastao je uzato smijeh i s grohotom se survala bujica šala, dosjetaka i grubosti o ženama... upravo o poznatim konobaricama, šveljama, kćerima stanodavki i studentkama.

Željko je čuao glasove, no sve su se riječi toliko splitale i zamršavale, da je čuo samo jedno zaglušeno hujanje. Sklopio je oči, da sluša, kad li mu se pričinilo, da se nešto ljudi, pak je silno raširio zjene. Nad glavama se vijao gusti duhanski dim i on se pobojavao, da mu ne pozli gledajući to kovitlanje.

— Što si ušutio? Što si blijed? Jesi li suviše srknuo? — stresao ga drug.

Imena žena, konobarice, švelja, stanodavki i studentki splela se u kolute i vijala. I hujanje i kovitlanje spuštalо se i padalo prema tlima, te se počelo povlačiti prljavim i mokrim podom punim zgažena hljeba, krvavih čačkalica, žigica, čikova i pljuvački.

— Ljiljano, Ljiljano... nijesu te marili uplesti ovamo! tužio je Željko i pomislio je, kako je onomadne hitao u Rakitje, da obide bolesnu sestruru i sjetio se opet onih svinja, što su žderale šljive i u sitosti pljuckale meso, rskale koštice i jele samo jezgru.

P O S J E T.

Nedjeljom iza podne sio Željko u Ljiljaninoj sobi uz prozor; već drugi treći dan od one noći, još uvijek sutrusan. Ostao je ovdje iza ručka, jer je bio trom da izade. Mamuran nije mislio ni na što. Poslije one poruke od oca i iza onog saznanja o sestri — pa ništa. Gledao je kroz prozor, kako vjetar kovitla cestom prašinu, suho lišće, batrljice jalovih pestića i smežurane plodove platana. Cijelim putem do kuće ova mu prašina zasipavala lice i batrljice ga udarale u obraze, a krugljaste je sjemenke po tlima gazio tvrdim zakrpama svojih potplata i sada je gadljiv na tu gradsku jesen i na sebe sama.

Ljiljana je nešto šuškala oko svojih knjiga i pjevuljila, kad li uđe gazzarica brišući mokre crvene ruke u pregaču i zasapne:

— Jedna milostiva! Jedna milostiva traži gospodičnu i pita, može li unutra...

Sestra je nehotice pogledala brata i pohitala k vratima, a mladić se namrgodio spreman da izade.

— Mama? — začudila se Ljiljana.

— Da, mama! — uzvratila je slatko mati. — Dvezla se mama, da vrati posjetu svojoj gospodici studentki... prem ona toga baš nije zaslужila. U Zagrebu već tako dugo, ali se to meni ne kazuje...



MAETERLINCK, „MODRA PTICA“, ZEMLJA USPOMENA, REALISTIČKI DEKOR
JEDNE IZVEDBE U LONDONU

— Ja sam došla k tebi, mama, ravno iza upisa na univerzu, a maturu sam načinila samo dan ranije. Prije toga, tajila sam i sama pred sobom svoj naum.

— Ne ljutim se! Praštam! Praštam, jer ja poznam žensku čud. Brbljava je, vele, žena, a kad tamo, ona šuti kao zalivena, dok ne izvede svoje zamisli. Ni mamici se ne povjerava. A kad je sve gotovo, onda — zini svijete! Zar ne?... Vidiš Željko! — obrati se mati sinu i umjesto odzdrava rekne: — Takve smo mi žene!

Ljiljana se nasmijala.

— Došla sam kao kuharica u nedjelju poslije podne, ali danas u veče... — prekinula je rečenicu u polovini i prištedjela je za poslije. Okrenula se nešto mladenački oko svoje osi, pa počela nanovo:

— Ovamo se dakle smjestila moja gospodica studentka! Pa lijepo! Nešto majušno i skromno, ali sasvim zgodno za đačku sobicu. A gdje spava Željko?

— Preko. Ne može se odavle ući, — protumačio je mladić, — ulaz je s hodnika... ali nije mi sve u redu, pa...

— Dobro, dobro, to je pametno, da je ulaz za se...

Majka je zapazila na zidu sliku.

— Gle! a ovo je Ljiljanin portret? Tko ju je naslikao?

— Jedan Željkov prijatelj — odvrati djevojka.

— Mladi, talentovani slikar pl. Šarinić — upotpunio je mladić.

— Hm, nije sasvim loše. Samo šteta, što si se dala slikati ovako blijeda. Poslije upale pluća, zar ne? Mogla si pričekati iza ispita, da se malo opraviš... A zašto žmirkaš na slici? Čitaš knjigu? Ne,

to nije zgodno, ovako poluzaklopljene zelenkaste oči, hahaha! Oprosti, ali kao malo, zaklano prasence.

Željko je zagrizao usnu, a Ljiljana nekako u nepriliči ponudila majku da sjedne.

— Dolje me čekaju kola, — rekla je mati, pogledala sjedalo ponudenoga stolca, i kao da ga je poput klupe na šetalištu htjela otrti zamotljajem, što ga je imala u ruci. Uto se sjetila:

— Gle, malenkost, pa čovjek i zaboravi, da što drži u ruci... Malenkost, na dar studentki od njezine mamice.

Djevojka se zarumenila primivši dar.

— Ali sad ćemo umoliti, — upravila je mati riječ sinu, — da se mladi gospodin načas povuče u svoje odaje. Kada budemo spremne, zovnuta ćemo.

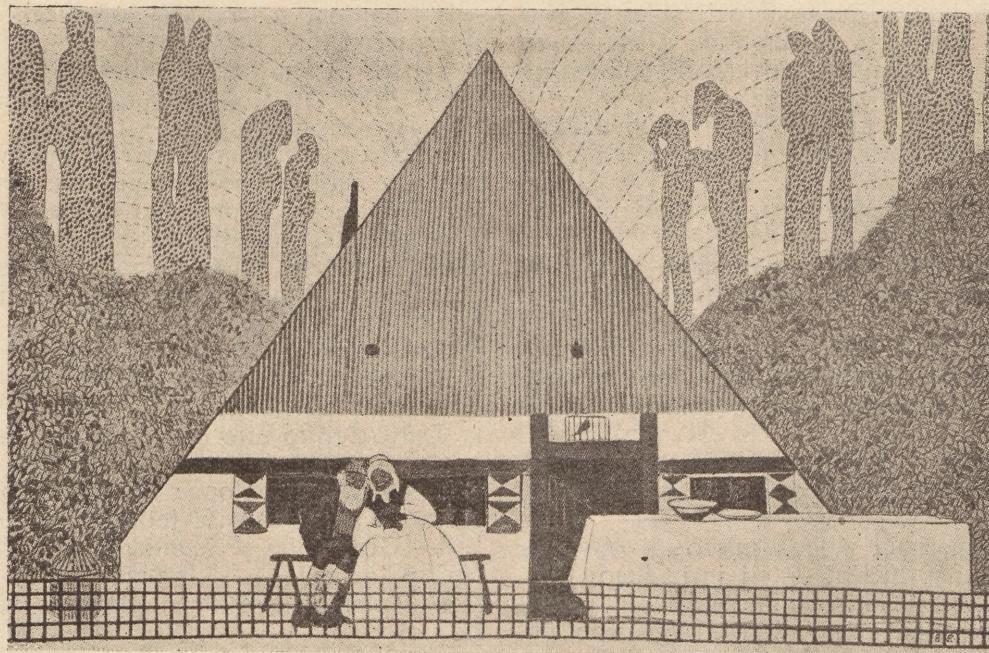
Željko se bez riječi uputio u svoju sobu.

Legao je na postelju, na slamnjaču pokrivenu sivim gunjem.

Zagledao se u prašno staklo povrh vrata, kuda je ulazio jedino svjetlo u njegovu samicu. Izvana je na prašno staklo zapisao netko vlažnim prstom nekakvu riječ, i Željko je gonetao, da je onako napako pročita... Prostota je bila napisana, a tko ju je pisao, morao je biti povisok, ili je na nešto stao. Kako li ga samo nije zatekla gospodarica, kad sve udilj naokolo šavrda. I kako se usudio zagnjusiti jedini ulaz svjetlu?

Iz Ljiljanine se sobe čulo pomicanje stolaca, otvaranje ormara, paljenje žigica, paranje i gužvanje papira i djevojčino smijuljenje i materin smijeh. Dvaput je pao neki željezni predmet.

Mladiću se zamorile oči od gledanja u svjetlo, on je spustio pogled, i sad je radi neke varke



MAETERLINCK, „MODRA PTICA“, ZEMLJA USPOMENA. STILIZOVANI DEKOR
V. E. EGOROVA, STUDIO HUDOŽESTVENOG TEATRA

osjetila vidio onu istu prostotu zapisanu crnim slovima na stijeni.

Čekao je dosta dugo, dok nije napokon čuo zov svoje matere:

— Može se unići! Molimo!

Požurio se preko mjere, da mu ne bi majka možda došla u ovu njegovu izbu. I zasjeklo ga u očima i glavi, kako je brzo ustao s postelje i izašao na puno svijetlo.

Kada je stupio u sestrinu sobu, osjetio je jaki vonj opaljenog papira i kose, i stranih mirisa, kojima je bila namirisana majka.

— No, što veliš? Nije li ti ljepešna seka? I nekako je veća i punija, zar ne? — pokazala je mati svoje djelo.

Ljiljana je bila obučena u darovanu svilenu bluzu, nešto podulju, da prekrije suknju po bokovima olizanu. I očešljala ju je majka drugačije.

— Djevojka u tvojim godinama, — uputila ju je majčinski, — akademičarka se mora ipak malo drugačije češljati nego djevojčice iz samostanske škole.

— Kao prava gospodica... sa šetališta — pomiclio je Željko i nesvjesno pogledao sliku svoje sestre s učešljajem samostanske djevojčice u bijeloj pregači na poljani lana.

— Daj se brzo preodjeni, ako hoćeš s nama! — pozvala je mati Željka, koji je imao na sebi svoje najbolje nedjeljno odijelo, — ali žurno, jer dolje čekaju kola. Večeras sam naime udesila malu čajanku, bit će nekoliko mlađih muzikalnih ljudi, pa možeš doći, da čuješ.

— Hvala majčice, boli me glava — obranio se mladić. — I predugo bi čekala kola, dok bih i ja nakovrčao kosu ovako »akademičarski«.

— Što si ugurzus! Dođi, nasmijat ćemo se! — govorila je mati, koracajući k izlazu, pa se uprepastila nad Ljiljanom:

— Zar ti nemaš rukavica? Ali! Kod kuće ću ti dati jedne od svojih. Studentko jedna!

Željko ih je dopratio do praga i stao. Zamijetio je, kako se na staklenim vratima nasuprot malo odgrnula žuta zavjesa i zatekao je pogled sivoga oka svoje stanodavke.

Kada se vraćao, da sjedne k prozoru i da motri kao prije kovitlanje prašine, gurnuo je nogom nekoliko gužvica papira pred peć. Bacili su ih na tle opaljene željezom za kovrčanje kose.

Mladić je prepoznao, da su to istrgnuti listovi iz sestrine bilježnice za maturu, iz one iste bilježnice, koju je Željko onomadne pobožno pomilovao.

PROVODADŽENJE.

Mladi je Iličić bio radoznao, i njegova se izvjeđljivost uspela do vrha, kada je kamenitim stubama došao pred stan svoje majke i pozvonio.

Majka ga je zovnula »radi važne i povjerljive stvari.«

Vrata mu je otvorila ona ista služavka, koja mu je jutros pred kućom na Ciglani predala pismo i došapnula lukavo, kako već podugo vreba i kako gospodična sestra ne smije znati, da ga milostiva gospoda mama roči za danas pred veče radi jedne važne i povjerljive stvari.

Sada na vratima rekla je služavka šaptom:

— Milostiva već čeka!

Najavila ga, i dok je on odlagao kaput i šešir, došla mu je majka ususret na hodnik.

— Čekam te, jer ti imam reći važno i povjerljivo.

To »važno i povjerljivo« nagovijestila je služavka, te dvije riječi bile su napisane u majčinom pismu, kojim je Željko pozvan ovamo i sada majka opet govori jedino te dvije riječi.

Kada su ušli u sobu i sjeli, majka je pogledala na jedna, pa na druga vrata, jesu li zatvorena i onda šaptom upitala:

— Je li ti Ljiljana štogod pripovijeda o našoj čajanki prošle nedjelje?

— Nijesam je ništa pitao, — uzvratio je mladić, — a ne sjećam se, da li je možda spomenula koju sitnicu.

Mati je bila nezadovoljna. Smela se. Gladila je dlanom nabor svoje kućne haljine, koja je bila sašivena iz tamno zelenog latka s rumenim božurovima.

— Sad ne znam, s koje bih strane otpočela? — odala je svoju zašunu i pogledala sina, kao da traži pomoći.

Željku se nametnula zlobna misao: — Ovu je frazu naučila od nas Iličića! — ali je izrekao:

— Ja ću nastojati, da shvatim sve!

— Zaista ne znam, s koje bih strane otpočela, jer se radi o važnoj i povjerljivoj stvari.

— Rekoh, da ću nastojati da shvatim sve i svim ozbiljno.

Stanka.

Možda će biti najzgodnije ovako: Eto! Pročitaj ovo pismo. Dobila sam ga od majke onoga gospodina, kojemu je pisano. Taj gospodin je sin moje jedne znanice, mladi bankarski činovnik. Oni dolaze kad god k meni. Mladić krasno svira gusle.

Željko je prihvatio pismo, koje je majka izvela iz neke šarene kutije i rasklopio ga, kao da najprije hoće pogledati, koliko je, a pročitavši s dna potpis: Drago Ninčić, kandidat filozofije, opazio je glasno:

— Veoma je uredno i pravilnim pismenima pisano, mora da je pisac zaista savršeno pedantan. Opran svagda topлом vodom, sapunom za dojenčad ili šamponom.

— Čitaj! — nutkala je mati.

— Evo čitam! Piše: »Poštovani i dragi druže!« Taj poštovani Ninčićev drug, to je onaj mladi muzikalni čovjek, što krasno gudi?

— Da! — odvratila je Željkova majka izgledajući u neprilici, hoće li joj sin i sve drugo čitati glasno.

Ali nije. Željko je čitao za se.

Molim, da me blagoizvoliš ispričati, što se usuđujem umoliti Te nešto, i ako si Ti možda mene već zaboravio, budući da smo se iza četvrte gimnazije rastali, kada si ti pošao na trgovачku školu i ranije od mene postao svoj čovjek. Oprosti dobrohotno moju slobodu, što Ti zanovijetam i tražim od Tebe uslugu, koja Ti, vjerojatno, ne će biti suviše teška, a meni je mnogo stalo do nje. Povjerit ću Ti se kao osobi, za koju znam, da je čovjek od časti. Moja je naime mama saznala, da Tvoja milostiva gospoda majka dolazi u kuću gospode Iličićeve, kojoj je kći gospodica Ljiljana Iličićeva, slušačica mudroslavlja.

— Premrežio mrežu, pa hip! — narugao se glasno Željko.

— Izvoliš? — prepala se mati.

— Smijem se majčice, kako će čuvida nadlijati slinavu čušu.

— Ne razumijem te Željko ni riječi.

— Ništa zato! — odmahnuo je mladić i čitao Ninčićeve pismo dalje.

»Uzgredice spominjem, da su Tvoja milostiva gospoda majka i moja mama bile susjedice, dok je moj blagopokojni otac bio sudbeni vijećnik u Osijeku, pa će se milostiva gospoda možda sjetiti toga. Meni se veoma svida plahost i skromno vladanje gospodice Ljiljane Iličićeve, pak bi mi se bezmjerno zadužio, kada bi mi dobrostivo htio saopćiti neke podatke o djevojci i njenim prilikama. Željno čekam, da mi odrediš vrijeme i mjesto, gdje bih Te radi te stvari smio potražiti...«

Dalje Željko nije čitao. Odložio je pismo. Ustao je i sam ga odnio u šarenu škatulju, otkuda ga je mati izvadila. Poklopac je zaklopio nešto suviše glasno, a rekao odviše jetko:

— Gospodinu se kandidatu Ninčiću svida Ljiljanina plahost i skromno vladanje! Ovakva bi plaha djevojka mogla biti veoma dobra žena!

— Sada znaš početak, — požurila se mati — čuj dakle dalje. Pred malo dana, moja mamica, majka ovoga mladića, kojemu je gospodin Ninčić pisao ovo pismo, dovela je k meni njegovu majku...

— Molim laganje! Ne snalazim se! — prekinuo je Željko. — Ne razumijem kako su podijeljene ženske uloge.

— Željko, budi ozbiljan, molim te najusrdnije, slušaj! Majka je gospodina filozofa Dragu Ninčića, kojemu se svida naša Ljiljana, bila kod mene. I ja sam se sama silno iznenadila, ali ona je rekla mirno: — Gospodo! Govorimo otvoreno, kako priliči maternama odrasle djece i ženama, koje su kao udovice mnogo prepatile...

— Hm, to je otmijeno — pomislio je Željko, no nije izrekao, — razvedena se žena, puštenica, uljedno zove »udovica«.

— Govorila mi je o svome sinu Dragu. Rekla je, da on za sedam mjeseci potpuno svršava svoje nauke i da je mladić ozbiljan, od reda i nepokvaren, tako reći do danas držan na materinom krilu. Namještenje mu je osigurano, a sveučilišni ga profesori toliko cijene, da ga čeka lijepa budućnost. I on takav (kako je i pravo, jer je u toj dobi) motri već neko vrijeme našu Ljiljanu. I svida mu se njena plahost i čednost.

Željko je kažiprstom zakucao po stolu, majka se ogledala, jer je mislila, da netko kuca na vrata, a kada je zamjetila, da to radi Željko, nastavila je hitrije.

— I mladi gospodin Drago Ninčić, reče njegova gospoda majka, ne traži da po ženi uđe u kakve zasebne porodične veze, jer ih radom sâm stiće; on se odriče miraza i opreme, jer vjeruje, da će moći toliko zaradivati, da prehrani sebe, ženu i dijete; što više, on ne ište, da djevojka, koju uzima, donese bilo išta, do nešto svoga rublja, jer ima vrijedno, starinsko posoblje od svoga oca i ne bi ga ni zašto mijenjao — ali traži da mu žena, bude...

— ...dobra — upao je Željko — dobra, vjerna i pokorna! Najbolje je pače, da mu žena ne do-

nese sasvim ništa, da joj gospodin kandidat filozofije Drago Ninčić kupi sâm i jedinu košulju, kako bi što veća bila njegova plemenita nesebičnost! Oh kako bi mu onda žena mogla biti zahvalna, pokorna i dobra!

— Ja te, Željko, zaista ne razumijem! Zašto govorиш ovako resko o plemenitom mladiću?

— Oprosti! — sabrao se Željko. — Oprosti, što sam prekinuo! Kazuj, što je onda dalje nagovijestila gospoda majka filozofa Drage Ninčića? Molim, izvoli nastaviti!

— Najprije te molim, da prestaneš bubenjati prstima po stolu, a onda mi reci, gdje sam ono stala, jer si me smeо. Međutim svejedno! Na kraju krajeva gospoda me Ninčić lјepo umolila, da udesim, kako bi njezin sin Drago smio ući u našu kuću.

— A ti? — požurio je nehotice Željko.

— Ja nijesam pravo ništa ni razmisnila, zbiо se nekako iznenada, odmah iza kako je ona izrekla tu želju... Pozvala sam, to jest, dopustila sam, da gospodina Dragu Ninčića dovede na nedjeljnu čajanku sin naše znanice, guslač, a gospodin Drago neka dode, da ga prati na klaviru.

— Veoma dobro! — uskliknuo je mladi Iličić i shvatio: — To je dakle onaj uzvrat posjeta studentki u nedjelju poslije podne, to je dar svilene bluze i »akademičarski« učešljaj kose.

— Naredne nedjelje bit će i opet mala čajanka kod mene. Gospodin Drago može samo nedjeljom, inače radi za ispite. Opet će muzicirati. Milo bi mi bilo, da Ljiljanu dopratiš ti, jer je meni neprilično dolaziti uvijek po nju...

— Drug će gospodina Ninčića guditi, gospodin Ninčić svirati klavir, a ja bih kao šura mogao udarati veliki bubenj... jer drugog instrumenta ne znam i ne bih ga do nedjelje mogao naučiti.

— Opet si neozbiljan, Željko!

— Kako da budem ozbiljan? Morao bih pače sa čardaka ispaliti tri kubure, neka čuje svijet, da nam je cura isprošena!

— Pst, nemoj! Nije još to tako gotova stvar! — prestrašila se mati i protumačila. — Zato sam te danas i pozvala k sebi, da se dogovorimo.

— Ali ja mislim, majčice, da će ti biti silno nespretan pomagač.

— Čekaj Željko! Ti znaš, da mi živimo nešto predaleko jedno od drugoga, da ja prerijetko razgovaram s vama. Zato ja sada ne mogu svojoj kćeri govoriti sve ono i onako... što bih željela da joj ti rekneš.

— Ja da joj reknem?

— Ti si Ljiljanu doveo u Zagreb, u svoj stan, pa držim, da joj ti možeš reći.

— Mi zaista živimo razdaleko, majčice, kada me tako malo znaš.

— Uistinu! Ja nikada nijesam mislila, da će biti tako strana svojoj djeci.

Sin je zapazio u majčinom licu nešto, što nije još nigda primijetio.

— Ja sam sebi jednoć sve to sasvim drugačije zamišljala. Misliš sam, da će svojoj djeci biti drugačija majka nego što je moja mati bila meni. Misliš sam (kako sam živahna) da će sa svojom djeecom, kada dorastu, preletjeti sve gore i doline...

u prkos svojoj majci. Dà, u prkos svojoj majci, koja me je cijele bogovetne dane opominjala: — Ne smije se! Nemoj! Ne dolici! Ne valja!... Uh, da znaš, kakva li je bila tvoja baka sa zaselka, Bog joj udijelio mir i pokoj vječni! Kao živi, dosadni propisi o lijepom i doličnom vladanju... A mene ti je veselilo upravo sve, što je bilo u protivriječu s njenim propisima o vladanju. Uh, kako me je mučila i kako je bilo dosadno u našoj seoskoj osami! To je možda smiješno i grešno, ali ja sam u nestaći živilih ljudi oživljavala sve mladiće sa svakakvih slika u ilustrovanim listovima i pozaljubljivala ih u sebe i ludovala u mislima s njima. A kada je došao prvi živi muškarac Iličić (nanesao ga k nama neki odvjetnički posao), no, onda sam se ja zaljubila u njega, kao što bih se valjda u svakoga, koji ne bi bio nakaza.

Iličićka je odmahnula rukom i nadovezala:

— Zašto je Iličić mene prosio i uzeo, toga ja ne znam do dana današnjega; ali znam, da sam brzo otkrila, kako je on još dosadniji i groznejji od moje matere, tvoje bake. Ona je cijeli cijelcati dan prigovarala i cičala na mene: — Ovo ne treba! Ovo ne valja! Ovo ne smiješ! —, ali on je šutio i kuhao u sebi i samo me gledao, gledao. Htio je da ja pogodi, što je on fantast sebi uvratio u glavu, a kako sam ja to mogla? U početku se i bavio sa mnom. Htio me je »oblikovati« na svoju, a ja sam mu bila zahvalna za to. Čitao mi je nekakve stvari o zvjezdama, o pravu, pa i neke pjesme. Ja sam slušala — što će? Samo sam jedampot, baš sam nosila Ljiljanu, umorna malo zaklopila oči i nijesam shvatila, da me on nešto pita, a da ne pripovijeda, pa mu, dakako, nijesam odgovorila. I odonda sam mu postala zadnji stvor na zemlji: glupa, nesnosna i gadna. To mi je govorio svagdje i gdjegod je samo mogao. Oh, koža mi se ježi, kad se sjetim, što je sve izmišljao, kakva sam ja, a kakva bih trebala da budem. Mislim, da sam ti već jednom spominjala, kako je on nesnosni fantast znao čitati roman i u najljepšem bi prizoru bacio knjigu kroz prozor od jeda, što ja, prokleta, nijesam onakva, kao ova ili ona u romanu. Nepodnosivo je bilo to i ja sam plakala, da su mi oči bile crvene... Ali onda sam ja izmudrila, kako će mu se osvetiti! I zelenio je od ljubomora, kada mi je uspjelo da mu dokažem, kako sam ja samo njeni glupa i gadna, dok svi drugi uživaju u mojim dosjetkama, živahnosti i u meni samoj... Mrzili smo se tako strašno! Bio je to pakao. Oh, dragi Željko, cijeli je naš zajednički život bio pakao!

Majka je zaridala, a sin nije znao, što bi.

— Dok je žena mlada, — nastavila je grcajući, — onda je sve još lakše. Ona plače i opet se smiri i zaboravi svoju tugu. Mlada se gospođa obuče, počešlja i nasmije, jer misli, da će već jednom doći vrijeme, kada će i ona doživjeti nešto bolje... Ali kada žena jedampot opazi kraj sebe svoju kćer dozrelu za udaju, onda uvidi, da je sve za nju svršeno; onda želi, da bar po svojoj kćeri doživi još malo sreće, koje nije sama nikada doživjela.

Mati je rupčićem otrla suze, što su joj potekle niz lice, i segnula je, kao da hoće prihvatići sina za

ruk, ali je on sjedio predaleko, pa nije dohvatala. Useknula se i rekla:

— Shvati, Željko materinu brigu, kada se radi o sreći njezine jedine kćeri!

Željku se učinio ovaj usklik nešto glumljen. Čas prije, kao da je osjetio mrvu samilosti prema materi, a sada ga podišla napast, da je uvrijedi, názavši materinu brigu glumljenom ili neozbiljnom ili pače sebičnom. Najzad je iščezla i grubost i mekoća te ostala sama praznina u Željkovoj duši i on je uporno šutio.

— Našu Ljiljanu prosi čestit mladić, koji će uskoro postati profesor. Tko bi znao, hoće li je, siroticu, ikada više proziti tko takav... A ja joj ne mogu smoći miraza. Ne mogu!

Materine su se usne opet razvukle na plač, dok je Željko izrekao tvrdo:

— Ljiljana će sama biti profesor, a renta će joj i miraz biti njena plača svakog mjeseca!

— Mladić mi se svida! — prečula je mati sinovu opasku. — Vlada se kao djevojčica, i lice mu je djevojačko. One oči kao badem, vlažne i mile, kosa meka, tek mali brčići, a vitak je i zdrav. Oh, kako bi ga Ljiljana mogla jako voljeti!... A ako ga je njegova majka malo više mazila, Ljiljana treba da se privikne na njegove navike i neka ih poštuje. Daj Željko, pomozi, da do toga dođe!

— Ja sam, majko, — progovorio je mladić, susprežući glas, — doveo svoju sestru Ljiljanu na studij, na sveučilište... bez ičije pomoci sâm... Provodadžije joj budite vi svi ostali mimo mene! Prosto vam bilo!

— Ali nitko joj nije tako bliz kao ti. Nikoga ne će ona poslušati kao tebe.

— A šta, molim te, da govorim? Što da kažem Ljiljani? — okomio se Željko. — Zar da joj protumačim, kako se ona krhka, bjeloputna plavojka svi-

djela gospodi, koja su se namrsila do grla, pa bi za promjenu nježno-ružičaste somovine? Ili zar da joj objasnim, kako ju je poželio neki filistar, proračunavi, da bi mu ona, plaha i povučena kakva jest, mogla biti najpodložnije vlasništvo??

Majka je ustajala, kao da Željko nije rekao ništa:

— Vidiš sine, naša Ljiljanica drži sada sreću u svojoj ruci. Zamisli se u to, i reci joj, neka i ona promisli dobro. Reci joj i govor (kao stariji brat) neka ona jako pazi, da joj se sreća ne izmakne iz ruke, ili neka je lakoumno ne ispusti...

— Ljiljaninu sreću zamišljam ja sebi drugačije!

— Imanuo je mladić, ali majka je proslijedila:

— Reci Ljiljani neka pomisli, kako će njoj danas sutra biti strašno s a m o j na ovome svijetu. Rekao si, da će Ljiljana biti profesor, ali odgovori ti njoj na to, da će je jednoga lijepoga dana sve njezine učene knjige ostaviti na cjedilu, jer žensko srce nije stvoreno za učene knjige. I najvećma joj reci to: da je nikakav profesorski ni doktorski naslov neće očuvati od sramotnoga žiga stare gospodice. Da, sve joj to reci, i još više!

— I zar ti, mati, ne razumiješ, da ja toga nije sam kadar reći Ljiljani? — drhtnuo je mladić.

— Zašto ne?

— Zato ne, jer ne vjerujem u to, što ti govorиш. Zato ne, jer ne vjerujem, da Ljiljana, da žena, ne bi bila sposobna da bude... subjekt. I naprosto zato ne, jer kad bih u to vjerovao, otkuda mi snaga, da izvedem sve ovo, što sam učinio za sestruru?

— A ti misliš da činiš dobro Ljiljani? I ti misliš, da će ti moja kći jedamput biti zahvalna, kada sazna, što ti ovoga časa radiš?

Željko je slegnuo ramenima i otisao od matere.

(Nastavit će se.)

IVO HORVAT.

D A R O V I

I.

Jabuka u tvome voćnjaku
sva se je cvijećem osula
i tebe je — svoju miljenku —
najljepšim latima posula.

Pa kada ih streseš s pramova,
pred tebe ponizno sviju se;
i kad već daleko poodmakneš,
one još blaženo smiju se.

II.

Svili se gusti trsovi
upravo nama nad prozore,
a oči nam nemirno čekaju,
da veliki grozdovi dozore.

A kada se zanjišu grozdovi,
puni slatkoće i lagode,
s nabreklim zrncima — za tebe
ubrati prve ču jagode.

III.

Visoko nad crkvom i drvećem
oblaci rumeni ljube se.
Zatim polako izbjlijede
i u daljinama gube se.

Kukci u cvijeće ulaze,
ko u svoje malene kućice;
dalije umiru pred tobom,
žarke od čežnje i vrućice.

IV.

Ko tvoje misli jutarnje
krošnje bjelinom su ovite.
I sve je tiho, spokojno,
ko tvoje molitve skrovite.

Snježne se bašte i voćnjaci
u toj tišini odmaraju.
Ledena jutra po prozoru
za tebe cvjetove šaraju.

»Ne ljuti se brate Reginalde, što nepozvan udoh u tvoju sobu. Samo da te nešto upitam i odmah će otići.«

»Ostani gdje si, Basiliye i samo ti lijepo pitaj. Lako nije odgovarati na tvoja pitanja, ali Duh će me sveti rasvjetliti. Mora, da je nešto važna, kada starost dolazi, da u mladosti traži odgovor.«

»Brate Reginalde — reci — vjeruješ li ti čvrsto i stalno u sve ono, što si za večerom govorio?«

Brat Reginald sigurno je očekivao posve drugo pitanje. O — na ovo je lako odgovoriti:

»Vjerujem Bazilije, vjerujem tako, da sam spremam i život svoj žrtvovati za tu vjeru!«

»I ti vjeruješ, brate Reginalde, u vječni život duše naše?«

»Vjerujem!«

»I vjeruješ, da će i tijelo uskrsnuti?«

»Vjerujem!«

»I vjeruješ, da će i ja uskrsnuti?«

»Vjerujem!«

Grbavac ušuti i zamisli se i — odjednom se gorko nasmije.

»Ja se dakle nikada ne će riješiti ovoga moga tijela, koje je svima na ruglo, ni u vječnosti se ne će riješiti ove grbe, ovih mojih zdepastih kratkih ruku, koje mrzim, mrzim!«

Grbavac odmahnu od sebe ruke što je dalje mogao i brat Reginald kao da je pred očima vidio samo ove ružne crvene ruke sa kratkim prstima, obrasle crvenim dlakama. Obuzme ga nekakova neizreciva sućut i on uhvati te ruke i poljubi jednu za drugom.

»Ne, Basilije, ne! Ako tvoja duša ostavi tijelo tvoje pomirena s Bogom, ako postane opet čista i lijepa, ti ćeš uskrsnuti u novom tijelu. Ne, ne, neće više biti te grbe, ti ćeš hodati uspravan i lijep i visok; sve u Bogu postaje lijepo!«

U očima grbavca sinu svjetlo, ali se u čas opet utrnu. Naglo trgnu natrag ruke, a lice mu se isceri od unutarnjega bola.

»Ne! Ne mogu da u to vjerujem! Mene je svario sam vrag u svojem kotlu i stavio na mene svoj pečat. Ni sveta voda nije mogla da ga izbriše.«

»Basilije brate, šuti, šuti, molim te za ljubav Onoga Propetoga«, sav uzrujan brat Reginald je upro prstom u križ, koji je visio na zidu.

— »On...« Basilije zahohoće »pa i On je rekao: Svaki sâd, koga nije usadio Otac moj nebeski, iskorijeniti će se... Što veliš na ovo brate Reginalde? Nisi se nadao, da će te pobiti Njegovim rijećima.«

»Ne Bazilije, ne! Nije On to tako mislio! Zla djela će se iskorijeniti, licumjerje farizejsko će se iskorijeniti, grijeh će se iskorijeniti. A ne besmrtnе duše, za koje je On toliko trpio...«

Suze se pojaviše u očima brata Reginalda. Onda ustade, segnu do police i skide veliku, debelu knjigu.

»Sad će ti nešto pokazati, Bazilije. Ovo je knjiga krvi i ognja, žara i vode žive. I u njoj veli Onaj, koji sjedi na prijestolju: »Vidi! sve će obnoviti.«

Bazilije pogradi, upravo otme Apokalipsu iz ruku Reginaldovih.

»Ti je imaš, ti imaš ovu knjigu!?« Okretao je i prevrtao ispisane stranice stare, požutjele pergamente, a u očima mu se zasja davno sjećanje.

»Ja će je ponijeti; posudi mi je samo za neko vrijeme, brate Reginalde!«

Stari grbavac čvrsto privije knjigu uza se i ne čekajući redovnikove privole, pode prema vratima. Na pragu se još okrene i duboko se pokloni. »Spavaj mirno brate Reginalde, ti si Božji sâd...«

Mirno da spava iza ovoga dana! Brat Reginald ugasi svjetiljku i u mraku se ushoda gore-dolje po sobi. Sjeti se vedrog ljetnog jutra, kojim započe ovaj dan, a kako je završio!

Nešto teško, olovno teško, svalilo se je na njegovu dušu. Hoće li moći on, tako mlad, da izagna zle duhove, koji svojim tamnim krilima zasjeniše ovaj dvor?

Da utješi sama sebe, počne u mislima da prevrće i ponavlja stranice starog i novog zavjeta. Pa i oni bijahu mlati: Josip, pa Tobija, pa Daniel i David, koji savlada Golijata. A mučenici, koji su onako odvažno odgovarali silnicima rimskim, ne bijahu li većinom skoro djeca?!

»Svoju milost i jakost svoju, daj mi, Bože moj!« I uspjelo je bratu Reginaldu, da usne.

*

Prijezda se ovaj put nekako dugo zadržao na dvoru svoga rodaka bana Ninoslava. Već se poboja gospoda Irena, da nije bilo na putu napadaja ili da se nije što drugo neugodno dogodilo. Bila je već poslala i vjesnika, kada li jednog predvečerja oču se rog pred gradskim vratima. Svi poletješe na vanjski obor, da vide, tko dolazi.

Gospoda Irena pogleda s doksa i prepozna odmah Prijezdina vranca, a za njim riđova i šarca dvojice momaka. Ali — uz Prijezdu je na bijelcu nekakav mlat vitez, zagrnut modrim plaštjem i s bijelim perjem na šljemu.

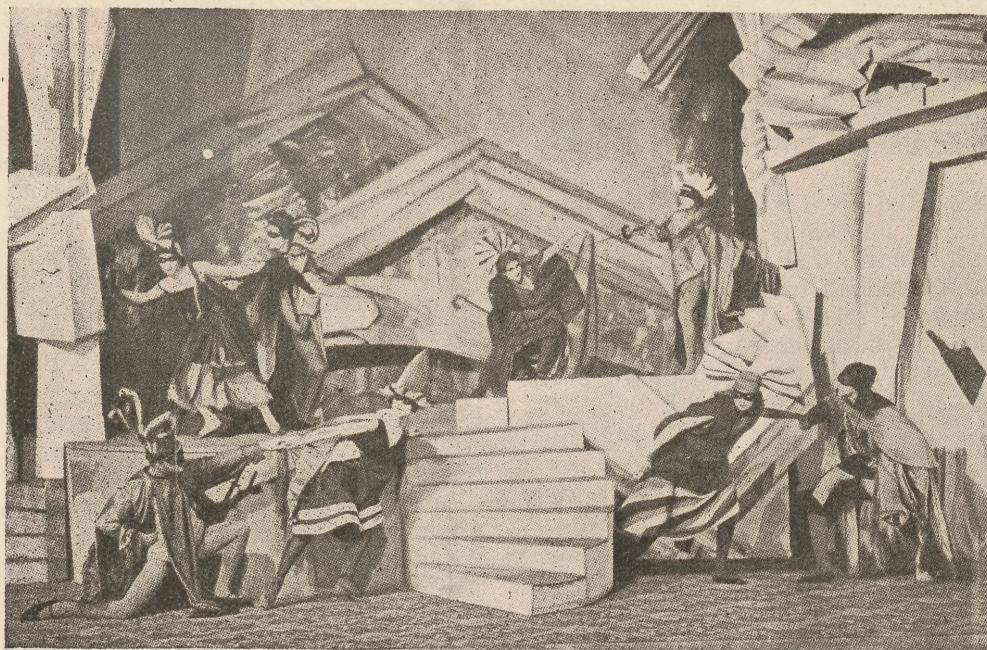
Tko bi to mogao da bude? — —

Sva dvorska čeljad povrvi u dvorište, da dočeka gospodara i gosta. Gospoda Irena siđe u trijem pokraj gradskih vrata. Kad su most spustili i vitezovi ujahali u dvorište, strani vitez odmah podigne glavu i zaokruži očima naokolo. Kad je uočio gospodu Irenu, kako se je nagnula preko ograde trijema, skine šljem s glave i mahne pozdrav bijelom perjanicom. Ispod šljema zablistaše zlatne pletenice.

»Cvijeta!« kliknu gospoda Irena i potrča u dvorište. To je bilo veliko i neočekivano iznenadjenje. Prijezdino lice sjalo je od radosti, gledajući, kako majka grli, promatra i opet grli svoju kćer! Krupne je suze ronila od prevelikog i radosnog uzbudjenja! Ali sad se sjeti i muža i naglo se trgne. Još dublje porumeni i pruži mu ruku:

»Hvala ti!« reče jednostavno, a jaki čovjek ogrli jednom rukom ženu, a drugom kćer i podoše uz zavojite kamene stube u gornje odaje.

»Jesam li te napokon razveselio?«



ŠEKSPIR, ROMEO I GIULIETTA, PROLOG, INSCENACIJA ALEKS. TAIROVA

»Cvijeta naša!... majka se s neizrecivom ljubavi zagleda u djevojku u viteškom odijelu, onda joj lagano pogladi i lice i zlatnu kosu.

»Još je malo blijeda, ... sigurno je to od puta. Dijete moje, jesli li zdrava?«

»O majko, jesam, jesam... a da znadeš koliko ču ti pričati o Dubrovniku.

Uto od nekuda, sav zajapuren, naleti mladi Radislav i zaskoči se ocu oko vrata. Kad ga je sestra htjela da poljubi, pocrveni još više i nespretno promuca:

»A ti — ti si se vratila Cvijeto?«

Radoznao i u tančine pregleda njezino viteško odijelo, dok nije otac rekao:

»Sviđa ti se, ej dječače?... Pa to sam i donio za tebe.« — Prijezda ogrli kćer i okrene se Radoslavu, a Cvijeta mu klizne ispod ruke i pojuri niz hodnik.

Na dnu hodnika gegao se Basilije. Kad je ugledao, da mu trči u susret mlad i nepoznat vitez, zastane kao ukopan. Čim prepozna Cvijetu, od radosti preskoči preko glave, a djevojka ga dočeka raskrivenih ruku.

»Cvijetice moja, da te moje oči opet vide!... Jesli li mi se zdrava povratila? Čekaj... ne, nisi... pa nisi ništa pocrnila od sunca?«

Djevojka se zvonko nasmija.

»O stari Basilije, ti si mislio, da će svoje lice pustiti, da ga ispeče sunce, kao što je ispeklo tvoju kožu?« I prihvati mu starački obraz i prinese svoje svjetlo i lijepo lice posve blizu njegovu:

»Gledajte, Basilije bi htio, da sam se ovakova iz Dubrovnika povratila.«

Svi su se od srca nasmijali. Bila je uistinu neobična slika: bijelo lice djevojke s punim rumenim usnama i zlatnim vlasima uz staračko, smežurano, opaljeno i nezgrapno obliće Basililjevo.

»Samo se ti rugaj, nevaljalice mala! Vidi se, da si boravila u Dubrovniku. Ne poštuješ ni starca, koji te je njihao u kolijevci.«

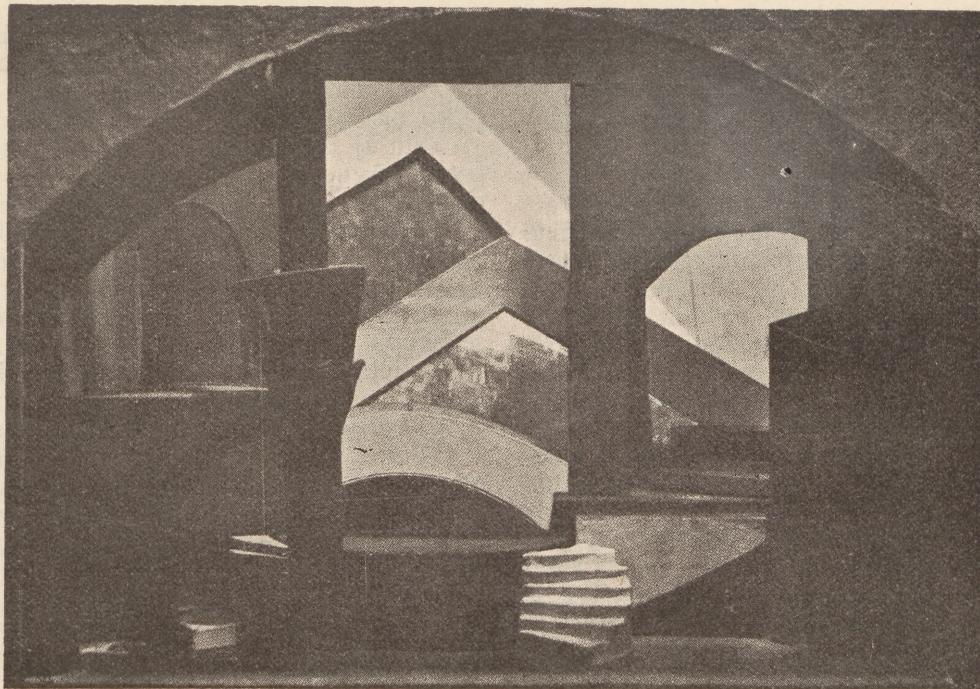
»A otkada ti Basilije postade uvredljiv? To je u tebe nešto novo. Ne ljuti se moj starkelja, pa samo se je našalila tvoja Cvijetica. Je li? Opet me voliš. i danas ćeš me opet uljuljati pričom u san. Smisli nešto! Smisli do večera nešto lijepa.«

Zvonki poljubac odjeknu na starčevu obrazu i Cvijeta odskakuta ocu i majci.

*

Brat Reginald bio je već nekoliko puta odsutan. Propovijedao je u okolnim gradićima i naseljima. Malo ih bijaše, koji su se okupljali oko njega, da čuju riječi njegove. A i kod tih nije osjećao iskrenosti i topline. Nekakov hladni dah strujao je iz njihovih redova, a u pogledima se zrcalila sumnja i nepovjerenje. Vrlo malen bio je broj onih, koji se odazvaše, da prime i svete sakramente. Uzrok toj hladnoći i slabom odzivu tražio je u svojim riječima i svaki put bi se dublje i bolje pripravljao za propovijed. Već je dobro vladao narodnim jezikom, pa je mogao da govori svim žarom svoga revnog srca.

Ali — tu je bilo nešto drugo! Netko je ometao i nevidljiv, otimaо se s njime o ove duše, a on toga nevidljivoga neprijatelja nije mogao da svlada. Čuo je, da pataren i održavaju sastanke u neprohodnim šumama, pod drvećem, da po noći obilaze naselja i gradiće, da se potajno uvlače u kuće i odvraćaju kršćane od rimske crkve. Prezirao je u duši te tamne spodobe, kada nijedna nije imala snage, da se s njime sastane po bijelom danu i zade u raspru pred sabranim narodom. Eto — i onoga starca Radoša nestalo je odmah iza one večeri. Od onda ga nije više vidio, a i gospoda Irena nije ga više spomenula.



ŠEKSPIR, ROMEO I GIULIETTA, MODEL SCENE ZA TAIROVA OD ALEKSANDRE EXTER

Tužna i teška srca vraćao se je brat Reginald u Prijezdin dvor. Već je pao dubok mrak, kada je prešao preko lančanoga mosta. Čim je prošao kroz velika gradska vrata, odmah su se iza njega i zatvorila i most se je dizao. Škripala su i civila okretala, oko kojih su se omotavali teški željezni lanci. Od te Škripe i štropota preču brat Reginald, da je ključar nešto govorio i pode dalje.

Uzlazeći uz kamene stube, naknadno mu se pričuje, da je ključar nešto govorio, kao da se je Prijezda povratio. Zato su i stube bile nekako svečanije osvijetljene, a sluge su žurnije silazile i uzlazile.

Dakle, Prijezda se povratio! Bratu Reginaldu bude drago pri toj pomisli, požuri u svoju sobu, da se malo sredi i pode u dvornicu.

Pred zavjesom, na ulazu u dvornicu zastane, jer je očuo glasni smijeh i veseli razgovor. Kakva je to veseloga gosta doveo Prijezda u svoj dvor? Otkloni tešku zavjesu i stupi u dvornicu. Odmah ga Prijezda spazi, ustane i pode mu u susret. Za ocem dode i mladi Radoslav i dok se je otac sručno pozdravlja s redovnikom, dječak prihvati Reginaldovu ruku i poljubi ju.

U Prijezinim očima zablista ponos i sreća, kada je pokazao na kćer:

»Brate Reginalde, ovo je naša radost, moja kćer Cvijeta.«

Cvijeta je sjedjela odmah do Basilijsa Velikoga: kao da je kralj vodenjak zarobio šumsku vilu!

Na crvenkasto-zlatnim vlasima blistala je mrežasta kapica od nanizanih zrna bisera. Vlasi su bile spletene u mnogo tankih pletenica, što su se sa svake strane lica spuštale sve do pola vrata i onda bile opet uvijene. Haljina od zelenkasto-modre svijetle svile bila je protkana srebrenim nitima, a zlatni pás ukrašen raznobojnim dragim kamenjem. Iz svijetle

svile dizao se tanki, bijeli vrat, kao držak čudnovatog cvijeta. Velike sivo-zelenkaste oči, fino savijeni nos i male, pune, duboko rumene usne ...

Na očeve riječi, lagano rumenilo nahuka blijede obraze, a prozirni i plavičasti kapci se spustiše. Djevojka ustade sa stolice sa visokim naslonom i pode prema redovniku. Visoka, pretanka, sruštenih ramena — činila se kao struk, koji će sada klonuti.

Kad je ispružila tanku i bijelu ruku, da prihvati ruku redovnika i sagnula glavu da je poljubi, brat Reginald naglo izvuče ruku i položi ju na sagnutu glavu.

»Bog neka te čuva dijete! Blagoslovjen budi tvoj povratak u roditeljski dom!« ...

*

Te večeri, kada su Prijezda i brat Reginald ostali sami u dvornici, šutili su neko vrijeme. Lice Prijezdino sve se je više mračilo, tamne oči zamišljeno su gledale u glatku površinu stola. Reginald je čekao.

»Brate Reginalde, ne nosim ti dobre glase! Ban mi još ništa nije otvoreno priznao, ali sam doznao, da je opet okrenuo vjerom ... U Rimu kao da već znadu više od nas. Govori se o križarskoj vojni. Gospode, gospode, u što će nas još uvaliti ovi crni patarenski gavrani!« I Reginaldovo lice posta tužno i ozbiljno: »I ja čuh i vidje mnogo toga, obilazeći ovih dana okolicom. Služe se prokletom i nesretnom varkom, da je njihova vjera narodna vjera, a Rim da hoće da narodu s vjerom nametne i vlast tudinsku. Tko će dokazati narodu, da upravo njihovo crno krivovjerje i daje povod i priliku tudincu, da upane u zemlju, gdje bi moglo da bude preobilje Božjeg blagoslova.«

»Da, tko će to narodu dokazati?! To je moja najveća bol, brate Reginalde! Bojimo se, bojimo se,

da je već za sve prekasno. Svi će boljari pristati uz bana, da obrane domovinu od tuđina.«

»A Rim ne može drugačije! Mora da čuva i brani jedinstvo, pa će krivovjerje iskorijeniti silom, kad ne ide milom.«

Prijezda ustane i ushoda se po dvornici.

»Težak je moj položaj. Težak je i odviše brate Reginalde. Ostadoh osamljen, ja jedino. Doznao sam, doznao sam sve. Znam i to, da mi predbacuju moju vjernost Rimu, podmiču mi sebične ciljeve, a neka mi je Raspeti Bog svjedok, da sam samo htio sreću i blagostanje ovoj mojoj rođenoj zemlji i ljudima. Još većim koracima ušeta se Prijezda gore-dolje. »Neka. Ja ostajem vjeran Rimu, pa došlo, što došlo. Znam, brate Reginalde, kao da vidim, teške dane ima da proživi ova naša zemlja. Hoće li, hoće li ikada doći dan, da se bar osvijeste boljari, ako ne cijeli narod?!«

Još dugo u noć razgovarali su Prijezda i brat Reginald o teškim i preozbiljnim stvarima...

Tjerana nejasnim slutnjama, gospa Irena već je tri puta prošla pokraj vrata dvornice i sve zamisljenija vraćala bi se u svoje odaje.

— Prijezda je osamljen! Kao hrast na proplanku i klisura u vodi. Zna ona to.

I nije zaspala cijelu noć!

*

U drugom krilu dvora, uz Cvijetinu postelju, sjedio je Bazilije i pričao joj o bukavcima, od kojih svaku noć dopiru stravični glasovi iz močvarnog polja tamo daleko za planinom. Kod toga je neprestano pogledavao na staru Jelu, koja je imala svoj ležaj do Cvijetine postelje.

Cvijeta je opazila, da Bazilije ima nešto da joj saopći i da samo čeka, dok stara njezina dadilja čvršće zaspe. Sve je tiše i tiše pričao Bazilije. Kada se je uvjerio, da već Jela duboko diše i da je tvrdo zaspala, prekine pričanje i sjedne na Cvijetinu postelju. Cvijeta podigne glavu i zarumeni se.

»He, Cvijetice, mala moja, znaš li, od koga ima da ti isporučimo glase?«

»Je li se Antonio već povratio?« tiho je zapitao djevojački glas.

»Nego da jest! Ima tome već dva mjeseca. O — da znaš, postao ti je pravi umjetnik. Gledaj, što je za tebe izradio.«

Bazilije izvadi mali zamotak iz kožne torbice, koja mu je visila o pojasu. Radoznalo gvirila je Cvijeta, dok je grbavac razmotavao. Napokon izvadi narukvicu od izradenih samih zlatnih i srebrenih pločica. Bilo je divotno zlatarsko djelo.

»Cvijetice, dobro pogledaj! Čekaj, dok primaknem svjetiljku... tako, sad gledaj. Evo! Vidiš?... Vidiš li, što je ovo?... Na ovim pločicama prikazan ti je cijeli život Bogorodičin. E, zna Antonio, da je tebi ime Marija-Cvijeta». Tanki njezini prsti prebrali su i prihvatali pločicu za pločicom.

»Bazilije, je li? Ti si rekao, da je ovo Antonio upravo za mene izradio?«

Bazilije kimne glavom, rastvori narukvicu i skopča ju oko Cvijetine ruke. Lijepa, bijela ruka opočine na pokrivaču. Cvijetine sivo-zelene oči tuzno se zagledaše u narukvicu.

»Ne smijem da je nosim! Što bi rekla majka, a istom otac! Bazilije, je li, da oni ništa ne znaju?«

»Ne, mala moja Cvijetice. Samo ti budi mirna, nitko ništa ne zna.«

»Slušaj Bazilije, je li Antonio jako tužan za sironom Agnezinom? Pričala mi je majka, da je umrla.«

»Jest, teško mu je bilo za sestrom. Ali sad će mu biti sve lako, kad može da tebe opet vidi.«

Cvijeta duboko porumeni.

»Bazilije, meni je žao, što više ne možemo da se skupa igramo...«

Cvijeta spusti glavu na uzglavlje i polagano zaklopila očne kapke.

»Bazilije, znaš, ja ću sigurno umrijeti...«

»Bog s tobom, Cvijetice, što to samo govorиш... odmah ću ti uzeti narukvicu, ako ćeš dalje tako.«

Bazilije položi svoju zdepastu ruku na bijele prozirne prste na pokrivaču, ali je brzo trgne natrag i zgrči u krilu. Previše je bila ružna i teška pokraj one lijepa, još djetinje ruke.

»Bazilije, reci, zar nije bolje da umrem? Pa otac ne bi nikada dopustio, da me Antonio zaprosi... Jedna se suza pomoli ispod plavičastih kapaka...«

Bazilije u neprilici navuče Cvjeti pokrivač sve do podbratka.

»Spavaj. Sada spavaj mala Cvijetice. Sutra, kada ugledaš sunce, ne ćeš misliti o smrti.«

Bazilije se sagnu i još joj tiho prošapta:

»Ja mislim, da ćeš još sutra vidjeti Antonija... onda ugasi svjetiljku i išulja se iz sobe.

*

Tko da odgoneta uzroke, koji pokreću srcem i dušom žene, da iznenada stvara odlučne zaključke i odabire nove putove?

Više puta dostaje samo zabrinuti i tužni prizvuk u glasu onoga, koji joj je blizu, a pred kime se osjeća krivom, da žena pode novim putem, spravna na sve žrtve.

»Hoću da prigrilm rimsku vjeru!« odlučno i glasno je rekla Irena, kada je sljedećega jutra Prijezdina obitelj sjedjela oko staroga kamenoga stola, u hladu velike lipe.

Izgovarajući te riječi upre svoj pogled u brata Reginalda. U prvi mah svi je pogledaše nekako zburnjeno i smeteno, kao što je obično u vijek, kada netko, usred svagdanjeg razgovora, ubaci odjednom neobične i zamašne riječi. Prijezdine smede oči zasjaše vlažnim sjajem. Onda ispruži svoju jaku ruku i prihvati ruku svoje žene, koja je počivala na kamenom stolu. »Ireno, je li to uistinu tvoja duboka, istinska odluka?«

»Jest.«

Brat Reginald načini na prsima znak križa i posalje zahvalan pogled put neba.

Radoslav i Cvijeta smeteno su se smiješili. Djeci je u vijek čudno i neprilično, ako se među roditeljima odigrava nešto dirljivo.

Cvijeta, sva rumena, povuče Radoslava za rukav i povede ga sobom. Pođu, da potraže Bazilija, da mu dojave tu veliku novost.

Iza duljega razgovora pod lipom, pode gospa Irena s redovnikom u njegovu malu kapelicu. Pri-

prava za sveti krst i za velike tajne treba da odmah započne. Vremena su takova, da nije dobro da se s time oteže. Lako će biti bratu Reginaldu s ovom dušom, koja je od prirode tako izrazito kršćanska i koja se je u dugim satima samoće, pregaranja i samozataje, nesvijesno pripravljala u svojoj duši za to kršćanstvo. Tu je najpripravnije tlo za pravu nauku križa. Samo jedna pomisao bila je teška bratu Reginaldu: čudan osjećaj stida obuzimao bi njegovu dušu, kada je pomiclao na ispovijed Prijezdine žene. Često i prije obuzimao ga je osjećaj stida, kada bi mu oni, koji su stariji od njega, otkrivali najotajnije kutove svoje duše. Živo se još uvijek sjeća onih Bazilijevih riječi, kada je iza svog dolaska trebao da upozna gospu Irenu. Brat Reginald bio je uvjeren, da ova žena nosi u duši nekakov teški prestupak, neki nepriznati grijeh.

I vlastita mladost smetala je bratu Reginaldu, pa je neprestano molio:

»Tvoj razbor daj mi Gospode i na moja usta progovori riječi tvoje mudrosti, da ova duša nade smirenje i utjehu!«

*

Ljetna oluja! Bljesak za bljeskom parao je tamno obzorje, a tutnjava gromova kao da nije ni časa prestajala. Jedva bi se orljava preko nebesa stišala, već je prasnulo negdje na drugom kraju i nanovo bi zatutnjilo.

Kad se je brat Reginald vratio iz kapele i stupio u svoju ćeliju, opet je, kao ono pred nekoliko večeri, za svojim stolom zatekao Bazilija. Na njegovom smeđuranom licu jasno se je odražavalo koliko uživa u tutnjavi i orljavi gromova i šumu razbjeglog obzora.

»Ovo je nešto za mene. Slušaj, kako hući brate Reginalde! Ovo je kao i ova knjiga što ti je evo vraćam.« Na označenom mjestu rastvorili Basilije knjigu i njegov topli muževni glas pročita:

»od prijestolja izlažu munje i glas groma.«

»... Brate Reginalde, sad je bljesnulo, slušaj sada će zatutnjiti...«

I već je tutnjilo tako, da su se zatresli zidovi Prijezdina dvora.

Kad se je orljava stišala, Basilije opet otvorio knjigu na drugom mjestu: »S neba začuh zvuk jednoga glasa, kao šum mnogih voda i kao tutanjake grmljavine.....«

Opet je bljesnulo, tutnjilo i orilo — i opet se je sve stišalo, samo su šumili mlazovi kiše. Nekako čudnovato postade bratu Reginaldu pri duši.

Grbavac i po treći put rasklopi knjigu i to pri svršetku:

»Onda ugledah novo nebo i novu zemlju, jer je nestalo prvog neba i prve zemlje; i mora više nije bilo...«

I knjiga se zaklopi! Obojica su šutjela.

Ponovni tutanj bio je mnogo slabiji i orljave nestade u velikim daljinama.

»Ono je, čini se, posljednji...« primijeti brat Reginald.

»Šteta...« odgovori Basilije i još je dalje osluškivao.... »Uistinu posljednji! Samo da nije udario u veliku lipu... ili jasen... Brate Reginalde nešto

mi pade na pamet. Vidiš u onaj čvoravi stari dren uz gradski obor ne će grom da udari... A ti — ti si brate Reginalde izrasao kao jablan. Čuvaj se, da te munja ne spali.«

Brat Reginald nije shvatio grbavca.

»Ne razumijem te Basilije, što ti time misliš?«

»Ništa, ništa, brate Reginalde, samo tako — pade mi na pamet, da je ipak dobro, što sličim čvoravom drenu ili starom vrbinu panju... Bar ne trebam da se bojam munja i gromova. A jele i jablanovi visokim svojim vršcima dozivlju munju... Nego, ne muči svoju pamet, brate Reginalde, evo govorit će jasnije. Nisam danas ni došao da govorim o sebi.«

»To mi je žao, Basilije. Mislio sam, da si prokrčio put kroz prašumu tvoje duše i našao vrelo vode žive.«

Basilije upre svoje sive mudre oči u redovnika: »I to ćeš dočekati, brate Reginalde. Samo budi strpljiv! O nečem drugom htio bih da danas s tobom govorim.«

Grbavac ustade, dođe do vrata i pregleda, dali su dobro zabravljeni. Onda sjede tik do Reginalda i započe da govoriti, skoro šapčući:

»Sutra će se ispovjediti gospa Irena! Sirotica, sigurno ne će danas ni oka stisnuti. Mlad si, brate Reginalde, mlad si ti i bit će joj teško da pred tobom otvori dušu.«

Reginald duboko porumeni i oči mu se zamutiše: »I meni je teško. Ali kad ovdje nema za sada drugog svećenika. Bog će biti i njoj i meni na pomoći.«

»Eto vidiš brate Reginalde, za to sam ti danas došao, da pomognem i njoj i tebi... Duga je priča, duga i čemerna... a ja moram, da ti je ispričam, jer kakova je ona, sve će svaliti na sebe, a ti se ne bi nikako snašao.«

Brat Reginald, sav smeten, nije znao, što bi na to rekao. No Basilije nije ni čekao odgovora, nego nastavi:

»Brate Reginalde, ima stvari, u koje se ne razumijem ni ja, a čini mi se, ni ti. Neka te Bog i dalje očuva toga!... Ljudi to zovu ljubav... evo ostarih, puno sam razmišljaо, ali do danas nisam odgonenuo tu tajnu. Ljubav, o kojoj sada govorim, nije to ono ti me razumiješ brate Reginalde nije samo ono što obično vodi muškarca k ženi. Ne, još je tu nešto, nešto posve drugoga.... Dvoje ljudi žive mirno, ne znajući jedno za drugo. I dođe čas, koji ih dovede skupa, više puta samo jedan tren, jedan pogled i kraj je miru, sreći i pokoju. Kao da ih je zahvatilo vihor ne znaju ništa, ne čuju i ne vide ništa, doli jedno drugo... Očuvao te Bog, brate Reginalde... velim ti, nema ništa strašnjeg na svijetu...«

Negdje je još tutnjilo, ali u velikoj daljini. Basilije sačeka, dok je grmljavina prestala i opet tiho nastavi:

»Eto, za to sam ono malo prije rekao, da je dobro, što sličim čvoravom drenu, da me mimoide munja i grom... Samo, ti bi mogao doći do nekakovih krivih zaključaka. Ti bi mogao da na primjer pomisliš, da sam uzalud uzdisao u ljetnim mjesecnim noćima, da sam možebiti i suze ronio pod rasvjetljennim oknom gospe Irene ili druge koje gospode. Ne,

toga me je Bog očuvao. Ne — nikada me srce nije zabolilo za ženom... Nego — nešto je drugo brate Reginalde, o čemu dosada nikome nisam govorio...«

Grbavčeve lice poprimi mekani i blagi izraz, a mudre se oči zaiskriše:

»Dijete... brate Reginalde!... Jesi li kada osluškivao tapkanje dječjih nogu, dječji smijeh i cijuk... Sate i sate znao sam ja prosjediti iza vrata odaje u kojoj su se igrali Cvijeta i Radoslav, dok bijahu još maleni... I slušao sam, slušao. Jest, brate Reginalde, onda su mi dolazile suze u oči, onda sam grčio ove svoje ružne ruke, lamao sam ove nakazne prste. ... Da sam ja otac takova djeteta, da ga držim u rukama i osjećam, da sam ga ja probudio u život...«

U Basilijskom oku zasja suza.

»Reći brate Reginalde, reci kakova bi to morala da bude žena, koja bi htjela biti mati mome djetetu?... Strašilo jedno — je li?... Ovakovo kakovo sam i ja, pa da onda rodimo nakazu, ne... ne!«

Duboka rumen opet zalije lice brata Reginalda, dok su mu modre oči tužno i samilosno gledale u grbavoga starca, koji je eto otkrio pred njim sada najbolnije mjesto svoje duše. A starac, kao da se je već pokajao:

»Kud sam to zastranio...« svojom kratkom rukom pritisne čelo, kao da se nečega sjeća. »Da, već znam. Znam, brate Reginalde što sam ti htio da ispričam.«

Plamičak uljenice nekako je nemirno titrao.

»De, Reginalde, nadolij još malo ulja, moja priča je duga.«

Redovnik ustade, iz vrčića nadolije ulja u uljenicu. Plamičak se smiri, uspravi se i nekako utanji i odulji.

»Vidjet ćeš, brate Reginalde, ako ostariš kao ja, kako ti sve jasnija postaje prošlost. Sjećam se prošlih dana bolje, nego jučeranjeg dana... Kada me je Prijezda doveo ovamo, bila se je upravo rođila Cvijeta... Da, Cvijeti će skoro sedamnaest godina... Onda je dvor bio malo drugačiji, nego sada. Možebiti si i opazio, da je nutarnji ulaz i lijevo krilo dvora iz novijeg vremena. Da, onda je dvor bio manji... A Cvijeta je bila tako nježna i malena, da se nisam usudio ni prići k njoj. A ipak — meni se je prvome nasmiješila...«

»Lijepo je bilo gledati Prijezdu i gospu Irenu, kada bi u dvornici primali goste... Mene je sme-

talo, kada sam došao ovamo, da su se svuda vrzli oni mršavi ljudi u dugim, crnim haljinama. A čini se, da sa mi ja njih smetao, jer se je Prijezda morao dosta dugo s njima da nateže, da me zadrži na dvoru.«

»Iza dvije godine rodi se Prijezdi sin Radoslav. O brate Reginalde, da si video veselja u dvoru! Ali svejedno, ja sam više volio Cvijetu — može biti i zato, što se je sada sve vrtilo oko dječaka. Gospa Irena postajala je ljepša, nego ikada... i Cvijeta je lijepa, ali Cvijeta je nekako, kao da nije od ovoga svijeta... Onda je gospa Irena sva sjala od zdravlja i sreće. Brate Reginalde, u to sam doba sve tako zavolio, da bih krv svoju dao za njih i za njihovu sreću...«

Bazilije ušuti. Vani kao da se sve stišalo. I kiša je prestala.

»Bilo je odviše sreće... I Prijezdi postane tijesan njegov dvor za svu tu sreću...«

Bazilije stisnu usne, i namršti čelo.

»Mora, da ga je kakov zao duh doveo na zamisao, da dogradi još jedno krilo dvora. Gospoda Irena bunila se protiv toga — sjećam se dobro... Ali Prijezda ne odusta od svoje zamisli... I pozove jednog poznatoga graditelja iz Italije...«

»Kao da je bilo jučer, tako se jasno sjećam toga. Vani je počelo da kopni, bilo je blizu proljeće. U dvornici još je bilo hladno i svi smo se okupili oko velike otvorene peći, u kojoj su izgarale cijele klade bukovine. Ja sam se igrao s djecom. Prijezda je o ozbiljnim stvarima razgovarao s jednim boljarom, a gospa Irena vezla je nešto zlatom. Ja sam čuo s vana glas roga, ali se nisam obazirao. U to momak dvorjanik stupi u dvornicu i najavi, da je stigao graditelj iz Italije. Prijezda je dao dvorjaniku znak rukom, da uvede stranca i nastavi razgovor, a i ja sam nastavio igru s djecom. Nisam pravo ni čuo, da ga je dvorjanik već uveo.

Kada sam podigao glavu, stranac se je upravo naklonio pred gosprom Irenom. Bio je lijep, kao mladi bog. A pogled, kojim je gledao gospodaricu, bio je nekako bolan. Gospa Irena bila je u crno odjevena, jer joj je prije malo vremena umrla majka. Vidio sam, da je problijedila, kad je strancu pružila ruku. Zašto je problijedila, pomislio sam? Da joj nije slučajno pozlilo? Ili je stranac probudio u njoj kakve bolne uspomene iz prošlosti...? Ne, brate Reginalde, nije bilo ni jedno ni drugo...«

(Nastaviti će se.)

IVO HORVAT:

L O P T E

Ja se jako rado sjećam djetinjstva. Onog vedrog doba, kad čovjek razgovara sa cvijećem, ko sa svojom braćom. Onog doba, kad dijete misli, da pijetao gleda u nebo, kad piye vodu; da drveni konj trpi bol, kad mu se otkine nogu, i kad taj dobri stvorić prolazi tijelo, tijelo na prstima, uz svoju lutku, da je ne probudi. O kako sam se tada rado igrao loptama! Udarao sam po lijepoj šarenoj lopti, da je skakala uvis ko pomamna, a nikad mi to ne bi dodijalo. Zviznem, lopta skoči visoko, a ja nisam zadovoljan, nego bih htio, da se ona užvine još više. Udarac za

udarcem brzo je slijedio, lopta skače više, više, više...

Prs — najednom se raspukne i nemoćno se svali na tle, pa dalje ni makac. O kako sam tada plakao!

To je bilo u mom djetinjstvu. A danas vidim, da se i odrasla čeljad voli ovako zabavljati, samo ne s loptama, nego sa živim ljudima. Jer i ljudska je duša kao lopta: što je više pritješnjavaš, ona se sve više propinje. Ali ako se pod teškim udarcem slomi, onda nitko za njom ne plače.

KAZALIŠNI SMJEROVI U RUSIJI

I.

Novotarije. *Uloga ličnosti. »Hudožestveni Teatar« Stanislavskog.*

Ako nekome vremenu pripada osobita uloga u stvaranju novih smjerova u kazališnoj umjetnosti — ona pripada baš našem vremenu.

U tom pogledu baš u Rusiji — od kraja XIX. vijeka do dandanas — leži ona naročita gravitaciona točka, koja privlači na se pozornost teatarskog svijeta u svim krajevima zemljine kugle.

Kao u ostalim granama života — i u kazališnoj umjetnosti Rusija polazi od evropskih izlaznih točaka, vezana je u temeljima svojim sa Zapadom. Ali, kao i drugdje, ona zna stvoriti nešto svoje, posebno, koje će biti originalno i novo. Ne uvijek bolje, kad sumnjivo — ali svakako smjer ka smionim novotarima stalno prati razvoj ruske stvaralačke maštice. Dva su područja gdje vidimo, da je ruska stvaralačka misao zalutala: prvo — politika. Pošavši od općenih izlazišta, prešavši preko zapadno-evropskoga socijalizma, ruska se politička misao jednom našla u čorsokaku dogmatiziranog komunizma à la Lenin i Stalin i dalje ne može. Ne može baš zato, jer je postala dogmaticna u najukočenijem smislu... Drugi primjer — rusko pjesništvo. Poslijе slavnih imena Bloka, Brjusova, Gumileva ruska se je poezija okrenula u čor-sokak futurizma, impresionizma, ekspresionizma i imažinizma, koji se karakterizira time, da svaki smjer hoće da sebi sagradi neki općeni temelj, a u stvari se ograničuje na ekstravaganciju, koja ga i upropašćuje.

Jer ako su Majakovski i pok. Jesenin¹ — pravi pjesnici, ovo je samo zato, jer su nadareni, a ne zato jer su futuristi, ekspresionisti ili imažinisti. Tamo, gdje je Jesenin pjesnik — on je talenat... Gdje je samo imažinist — ništica. Ličnost pjesnika je sve; teorija — jednaka je nuli. Prema tome krivi su pokušaji, da se pjesništvo (ili književnost uopće) prikazuje poput biblioteke, gdje su za svaki smjer odredene posebne police u ormarima. Ove police su samo u fantaziji gospode kritičara. Stvarno se književnost dijeli na 1. književnost (odnosno pjesništvo) i 2. ne-knjizevnost (ne-pjesništvo) — koju smatramo samo neuspjelim pokušajem zavaravanja javnosti.² Inače u pjesništvu Rusije (kao i u ovoj našoj zemlji, a i u mnogim, još naprednjim književnostima) prevladava neki

¹ Majakovski — futurista; Jesenin — pjesnik scela, koji sebe pribraja »imažinistima«.

² Takav bibliotekarski nuz-ukus naročito nama je pa u oči u jednom prikazu ruske nove literature od g. dr. B. u »Savremeniku« iz 1927. g. Inače sovjetske revije su pune posve praznih fraza o »proleterskoj« »saputničkoj« ili »anti-proleterskoj« umjetnosti. Jalova posla: jer budućnost će izabrati dvojicu-trojicu, a ostalo sve će pasti u zaborav, jer je nategnuto, neoriginalno i dosadno.

analfabetski soj nazovi-pjesnika, koji poplavljaju revije svojim cirkuski-frapantnim, ali umjetnički-ništavim stvarima, pišući ih onako, kako pekar peče kolače, t. j. na desetke i stotine.

Za književnost hrvatsku i srpsku ovo je najopasnija zaraza: jer, mjesto da se njeguje jezik i glavno, ritam, moderni pjesnici se natežu u povođenju za posverništavim stranim (najviše ruskim i francuskim) obrascima. Gubi se svaki smisao pjevanja: jer, poslijе odbacivanja po redu svega: sadržaja, rime, ritma, oblikâ (t. j. soneta, trioleta i slično) — pjesništvo se pretvara u zabavu za polupismenu djecu ili ludake.³ Gledajte, gospodo, bilo koji časopis. Koliko tamо ima ove špekulantske nazovi-poezije. Pomanjkanje smisla za ritam zove se »vers libre«. Za smisao — impresionizam ili imažinizam... U rezultatu — jedno okruglo ništa. Ako Rusija može sebi dopustiti ovakav cirkusni luktur; imajući Brjusova, Bloka i od starijih Puškina i Lermontova — onda književnost naroda, koji još nije sebi stvorio pjesništva baš svjetskog značaja, i to zato jer, prvo, metar još nije izrađen⁴, a drugo zato jer ne treba pisati za to, što »im moramo imati, recimo, impresioniste«, nego zato, jer pjesnik već ima nešto, što hoće da izrazi... Dakle i u poeziji Rusija je prilično zalutala... Čuvaj Bože hrvatsko pjesništvo od ovakvih staza!...

Kako je pak kazalištem?

Ovdje nema jednostavnog odgovora. Mnogo se traži, mnogo se stvara, ali se i luta previsće. Nemojmo sve što izlazi iz Rusije, shvatati kao »dernier cri« ili neku objavu... Ima mnogo i smeća, kao i u pjesništvu.

Kazalište u Rusiji⁵ nije starog datuma. Vuče svoju lozu od plemićkih-kmetovskih glumačkih družina i od dvorskog teatra. Pridolazi i utjecaj vjerske drame⁶, ali ovaj nije bio nimalo odlučan. Kraj XIX. vijeka naročito je proslavljen po dramatičaru Ostrovskom, koji je apsolutno vladao ruskom pozornicom nekoliko decenija. Kao najbolje kazalište u Rusiji vrijedio je Moskovski Mali Teatar, sa svojim kultom ličnosti glumca (Šćepkin); a

³ Ni u vježbanju u lošim »stihovima u prozi« koja se odlikuje od proze samo time, da može biti i bez ikakvog sadržaja...

⁴ Drag. Domjanic u zadnje doba mnogo posvećuje pažnje baš usvojenju za hrvatski jezik doličnog metra. On i VI. Nazor će najbolje shvatiti moju misao.

⁵ U jednom od prošlih godišta ja sam pisao nešto o »Mosk. Hudož. Teatru«. Sada, govoreći o »novim smjerovima« samo rekapituliram ukratko sve, već rečeno. Zato se i ograničujem samo na nekoliko redaka. Ipak, radi cjeline, ne mogu da izostavim ni ovo, jer jedva da je tko upamlio sadržaj onog članka.

⁶ G. Badalić baš je zadužio povijest ruske kazališne umjetnosti, otkrivši nekoliko komada starih libreta.

isto i Petrogradski Aleksandrinski Teatar (sa gđom Savinom). Tradicija nadahnuća glumčeva (igra nutrōm — gluma iz nutrine) pretvorila se u omalo-važavanje teksta i u natezanje u melodramatici. Braća Adelheim i Mamont Daljski — pokrajinski su predstavnici ovakog »nutrovnog« glumca, sa svim vrlinama i manama.

14. oktobra 1898. godine otvoren je u Moskvi u zgradi kazališta »Eremitage« »Moskovski Hudož-venno-Obšćedostupnyi Teatar« kasnije nazvan samo »Hudožestveni«, t. j. Umjetnički. Osnivači su mu profesor filharmonije Vlad. Nemirović-Dančenko i glumac-diletant Konst. Stanislavski-Aleksejev.

Njihov smjer — poput Meiningenaca ili pariskog »Théâtre Antoine« »ensemble«, cje- lina — nasuprot individualnom glumcu. Dakle treba iznijeti komad, a ne ulogu.

Spočetka su i »Hudožestvenici« realisti i čak naturalisti. Ovo posljednje se pokazuje u »Vlasti Tmine« od Tolstoja, gdje se čuje kako se lome i hrušte kosti ugušenog djeteta, ili u »Nadnūživotak« gdje su dronci upravo i nepatvoreno blatni. A i inače rigorozno kopiranje prirode, a čak i pokućtva izvjesnog doba — bilo je nenadmašivo. U ovaj smjer idu drame Al. Tolstoja (»Car Fjodor«), »Julije Cezar« od Šekspira i drugo.

Uz realizam dolazi i t. z. »štimumung«, »nastrojenje«, emocija. Već od početka »Hudožestvenici« njeguju Čehovljevu emocionalnu dramu »Galeb« (čajka), »Višnje Vrt« »Tri Sestre«. Galeb čak postaje »trade mark« kazališta.

Apstraktno prikazivanje — to je treći smjer Hudožestvenika. Ono je u vezi sa simbolizmom u pjesništvu. Ovdje bi se htjela iznijeti i deja ili bolje, simbol komada, da se potonji oslobođi stranih i vanjstvih ingredinata. Dekoracije su ovdje samo simboli. Ovamo idu »Život čovjekov« od Andrejeva, Maeterlinckovi »Slijepci«, »L'Intruse« i »Là Dedans«, a i »Hamlet« pod režijom Craighovom. Često puta su bile ukinute i same dekoracije, nego su se komadi prikazivali »u suknu« (primjer »Braća Karamazovi«, inače izvedeno realistički).

Napokon je Aristofanova »Lizistrata« bila izvedena na pokretnoj pozornici, ali inače u klasičkoj opremi: kombinacija klasičke starine i moderne tehnike.

Osnovni princip dakle »Umjetničkog kazališta« — štimung radnje. U izvođenju neprestano traženje. Nikad stanke. Uvijek novim ciljevima. Ova lozinka bila je glavnom pokretnom snagom u cijelom radu ovog kazališta.

Kako se radi na Hudožestvenom Teatru kad se pripravlja jedan komad? Evo kako.⁷ Kada je, po-

⁷ Crpem ovaj opis iz iscrpnog prikaza gdje Melnikove-Papoušek u »Ruskom Arhivu«. Inače mi je ovaj njen članak mnogo poslužio u informativne svrhe, naročito što se tiče »Kamernog Teatra« i nekih drugih dosada slabo mi poznatih potankosti. Pisac se odlikuje velikom nepristranošću. Ma da sam primoran, radi informativnosti, često puta prikazivati baš iste stvari, kao i gda M. P., ipak zbog slabog proširenja spomenute revije među čitaocima »Hrv. Prosvj.«, smatram, da pišući ovo, ispunjam neku praz-

slije dovoljne debate, izabran komad za prikazivanje, pretresa sav personal ovaj komad u svakom pogledu. Vijećaju glumci, autor, dekorater, redatelj i muzičar, u tome smislu da se pronađe atmosfera komada, stil doba i »nastrojenje« cijele radnje. Stvara se na pokusima vanjski i unutarnji »ensemble«. U tu svrhu traži se ona radnja, koja prolazi kroz cijelo djelo, a i kroz svaku lice; drugim riječima traži se ono esencijalno za komad i za lica. Iz ovih se pojedinosti sastavlja cijela režija komada. Prema tome svaki glumac mora da drži na umu cijelu svoju ulogu ko neko jedinstvo te se prema tome i ravna, a ne smije da pušta s vida niti veze sa okolinom. Drugim riječima, treba da je spremjan do krajnje mjere...

To ostaje za »Hudožestvenike« stalnom oznakom. Izišavši iz diletantizma, ovo je kazalište postalo baš antiteza svakom diletantizmu.

Ali pojedinci nisu bili ipak zadovoljni nekom stabilnošću našeg kazališta, te su počeli tražiti nove smjerove. Ove nove smjerove hoćemo da ukratko sada prikažemo.

II.

»Prva Studija«. »Cvrčak na Ognjištu«. Mih. Čehov. Stvaranje glumca.

»Prva Studija M. H. T.« nastane 1912.—1913. godine, kao neka vrsta pripravne škole za samo Umjetničko Kazalište. Vod je ove studije bio, uz samog Stanislavskog, još slikar Suleržicki a spočetka još i pokojni Vahtangov. Studija je radila u maloj dvorani, bez prave pozornice što je mnogo pomagalo intimitetu između publike i glumaca.

Prve izvedbe bježu: »Propast Nade« od Heyermansa i Dickensonov »Cvrčak na ognjištu«. Naročito je ova zadnja predstava postala popularna, čemu je razlog izvanredna intimnost tona cijelog komada i načina prikazivanja.

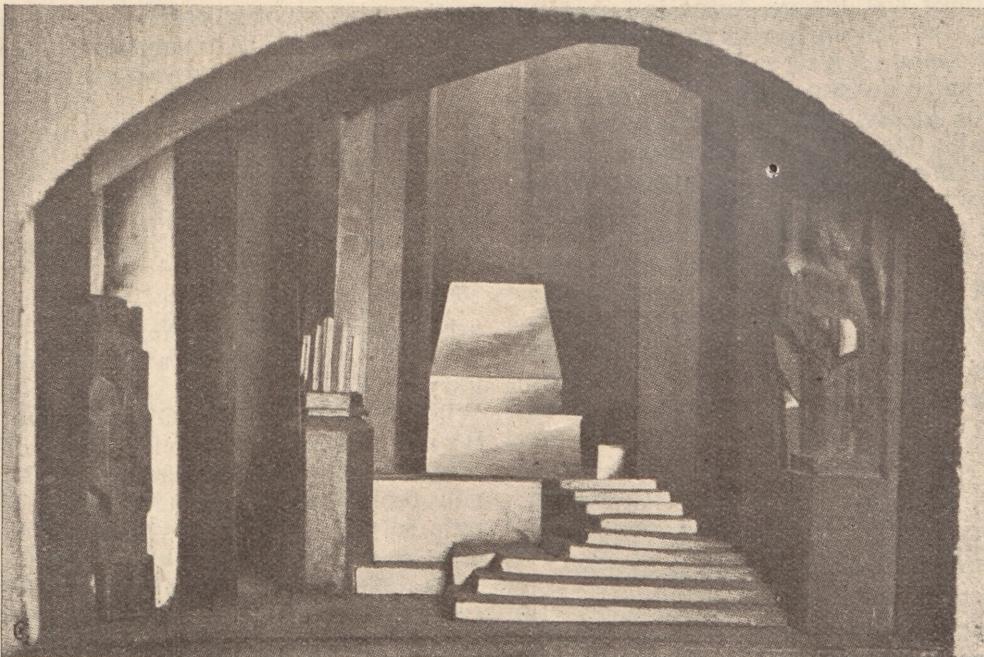
Rad ove Studije upravo je i dobio svoj populiritet od »Cvrčka« Dickensova, koji je bio prikazan više stotina puta uvijek s jednakim uspjehom. God. 1922. Prva Studija odlučila je da napravi izlet u Evropu. Došlo je do šireg glasa ne samo kao kazalište intimeta i jednostavnosti, nego i kao pozornica gdje se okušava i tehnička usavršava i načina. Osim toga došla je i nijansa nekog komizma, satire i groteske.

Naročito se je proslavila »prva Studija«, kad je na čelo stao Mihajlo Čehov, koji se prvi put proslavio baš u »Cvrčku«.

Glavne su izvedbe ove »Studije«, osim spomenutih, »Hamlet«, »Djelo« od Suhovo-Kobilina i »Buha« od novog pisca Zamjatina. »Djelo⁸ je

ninu. Nemam ni najmanje pretenziju na originalnost suda o stvarima, nego hoću da iznesem samo stvarno stanje.

⁸ Komad, koji prikazuje neurednost ruskog suda prije reforme 1860. god. Mogao bi se uporediti s Ostrovskim. Očekivalo se, da će biti izvedeno s primjerom sovjetskog moraliziranja o lošim stranama starog režima (»pluskvam-perfektnog« režima, t. j. doba kmetova), ali to nije bilo tako u Studiji.



Claudel, Navještenje Marijino, Model scene za Tairova od Aleks. Vesnina

prikazano ne kao socijalni komad, nego više kao lična drama. »Buha« je primjer neke bufonade-groteske. Glavni je smjer »Prve Studije« — stvaranje glumca. Dakle, u neku ruku antiteza starom »Hudožestvenom Teatru« i neki ideološki povratak natrag. Barem, po mišljenju M. Čehova, glumac ima da odgovara zahtjevima publike, da čuje njen intimni glas (vox populi — vox Dei!). Glumac treba da se inspirira od gledalaca, a nipošto da se snižava do njega, prosječnoga.

U novije doba već se zove Studija »Druži Mosk. Hudož. Teatar«.

III.

»Treća Studija«. »Turandot«. Vahtangov. »Kazališna istinitost«.

»Treća Studija« je znamenita po svome redatelju Vahtangovu, sada pokojnom (umro u 1922. god.). Ova je nastala baš iz opozicije Stanislavskom i njegovu realizmu. Vahtangov je naime ustvrdio, da moderno kazalište mora »obnoviti teatralnost«, ne smije da zaboravi, da kazalište neće biti nikada zamjenom života i prema tome ne treba pretjerivati u tehnici, koja baš guši teatralnost. Treba da »kazališna istina« zamjeni »istinu života«, tako, da mjesto pokušaja da se stvori »četvrti zid« na pozornici, teatar ostanе ipak teatar, a da gledalac osjeti ovu naročitu fantastičnu realnost teatra, gdje, u njegovu posebnom svijetu, sve baš tako i mora biti, kako se nama prikazuje.

Primjer Vahtangovljeva shvatanja jest prikazivanje Gozzijeva komada »Princesa Turandot«. Ovaj sentimentalni starinski komad jedva da bi mogao zagrijati suvremenog gledaoca svojom neposrednom radnjom. Stoga je »Turandot« prikazana kao

da se daje na putujućoj talijanskoj družini. Glumci se preoblače u svoje kostime baš na pozornici, pred gledaocem. Glumci igraju na taj način dvije uloge: ulogu putujućeg glumca, i onu iz komada, koja je sporedna. Kostimi su prema tome sastavljeni iz najjednostavnijih i čudnovatih krpa i krpica. Osim toga Vahtangov je našao, da treba stvoriti naročitu pozornicu, sastavljenu iz pojedinih pokretnih dijelova. Treba naročiti dijelova pozornice, kao balkon, stubišta, radi mogućnosti izvedbe »interesantnih« pozna i grupa.

Po Vahtangovu, opet, u svakom komadu, čak i u najnemodernijim može se i mora se naći nešto, što bi bilo moderno. Tako se i mora stvar uzeti i prikazati. U svakom komadu mora da se nadu — u raznim epohama — razne stvari, koje bi bile baš vezane s epohom. Redatelj mora da nde ne ono, što je izgubilo vrijednost, nego baš ono, što je suvremeno.

Centar medutim radnje nije u tome, »što« je prikazano, nego »kako« je prikazano.

Prije prikazivanja, po Vahtangovu, glumac mora da ispričuje cijeli život opis svoga junaka, a ne samo ono doba, koje je prikazano na pozornici. Glumac kod Vahtangova (kao u »Prvoj Studiji«) igra opet vanredno važnu ulogu. On traži cijelu posebnu umjetnost: dikciju, vatrenost, sposobnost improvizacije. Ali i daje glumcu veću slobodu od Stanislavskog...

Osim »Turandota« znamenita je još izvedba »Čuda Svetog Antonija«... Smrću Vahtangova kazalište izgubi mnogo, ali nastavlja i dalje svoj rad. Posmatrajući kritičkim okom ovaj teatar, moramo ipak naglasiti, da i u njem ima, pored zdravih temelja, i prilično nastranosti. Suditi o teatru može samo čovjek koji vidi, kako je prikazano, a ne sluša samo teoretičiranje. Na žalost kod prikazivanja »Tu-

randot», »Lizistrate« i »Čuda sv. Antonija« naročito pada u oči težnja za nekom konstruktivističkom obnovom dekoracijâ. Nije istina da ih nema. Nego one su nekako čudne, iskrivljene. Ne-kako »nenaravno« (po našem) smještene, često puta se vidi ono iza njih, što ne bi trebalo da se vidi. Ali ipak to je sve samo u dešenju. Prosta jednostavnost talijanske putujuće družine ili Šekspirova doba ne postizava se nikako. Vidimo samo kako moderni glumci glume putujuće trupe. Neka naročita zalučlost i neki naročiti nuzni traženja pod svaku cijenu novotarija za račun možda logike stvari — osjeća se u »Trećoj Studiji« prilično jako, jače nego »Prvoj«, s njenim lijepim i krasnim, toliko intimnim »Cvrčkom na Ognjištu«...

IV.

»Kamerni Teatar«, Tairov. Realizam — konvencionalizam — konstruktivizam. Cirkus na pozornici.

»Giroflé-Girofla«, »l'Annonce faite à Marie«.

»Kamerni Teatar« vezan je uz ime Tairova. Još 1914. Tairov je pokušao da skupa s drugima poradi na osnivanju »Slobodnog Kazališta«, ali ovo se raspalo, da dadne klicu kasnijem »Kamernom Teatru«. Kamerni pak Teatar ima jednu osobitost. Tairov naime tvrdi, da kazalište ne mora baš prikazivati djela pojedinih pisaca, nego, baš contra Stanislavskom, glumac ima sam da stvara komad. Tako teoretski. Zasada, doduše, nema još te mogućnosti, pa moraju upotrebljavati pisane komade, uz stanovite promjene prema postavljenoj tezi. Kako vidimo, tvrdnja sasvim paradoksalna je mogla nastati samo kao anti-teza onoj Stanislavskoga; u tom pogledu i Tairov i Vahtangov i »Prva Studija« — uz geometrijsku progresiju u jakosti — naglašavaju isto. To je prosvjed glumackog individualiteta protiv supremacije dramskog pisca, kao što je Stanislavski — prosvjed »drame« protiv »glumca«. Tempora mutantur!

Po Tairovu kazalište stvara svoje slike, a ne one koje su bile u zamisli piševoj: iskorišćuje pisca i dramu samo kao građu. Dopuštaju se i promjene teksta, ali granice dopuštenog nisu određene.

Glumac po Tairovu, koji igra tako golemu ulogu, nipošto ne smije biti diletant. On mora da prođe tešku školu. On mora da ima tehniku unutar nju, kojom stvara figure, i vanjsku, kojom dovodi ove stvorene figure do svijesti gledaočeve. »Vizuelno-sintetična slika« — »mora da je sinteza emocije i forme, rođene stvaralačkom fantazijom glumca« veli doslovce Tairov. Glumac mora da izoštiri sva svoja sredstva za onu drugu tehniku: mora da postane pjevač, plesač i čak cirkuski vježbač(!). To je zato, jer Tairov dopušta, radi koncentracije pažnje i privlačenje publike cirkusno-kinematografski element u kazalištu. Ovo je golem (i štetan) paradoks, ali takav je Tairovlev nazor... U Tairova nema razlike između bufonade, drame i operete. Sve se slijeva u jednu, što efektivniju predstavu. Režiser, po Tairovu, samo je krmilar,

koji samo igra regulatornu ulogu (baš opet contra Stanislavskom!) Tako teoretski. Praktički je Tairov u svojem teatru prav despot. Dekoracije su se kod Tairova mijenjale. Princip je, da je scena samo mjesto gdje govori glumac. Prema tome dolazi do smješnog konstruktivizma. Na pozornici svoje površine ne jednake visine, gdje glumci pokazuju svoju baletnu i cirkusku vještinsku! Uz konstruktivizam bilo je ipak i realističkih prikazivanja.

Znamenite su priredbe: »Thamira Kithared«, arhaizirana tragedija Annenskog; »Cyrano de Bergerac«; »Sveta Ivana«; »Kralj«; u konvencionalnoj opremi; »Salomeja« od Wildea. »Romeo i Giulietta«, »Princesa Brambula« i »Giroflé-Girofla«. Ovo potonje — »Giroflé-Girofla« — u neku ruku je vrhunac teoretskog konstruktivizma. Kazalište često puta se pretvara u pravci cirkusa. Ideja je doveđena »ad absurdum«.¹⁰

Posebno stoji izvedba Claudelove »l'Annonce faite à Marie«, koji je komad, duboko sadržajan po temi, poslužio takoder za eksperiment Tairovu. Treba priznati, da uza sve konstruktivističke i konvencionalističke trikove, komad ipak je ispašao do лиčno autorovoj zamisli i temi. Barem tako veli kritika...

Treba na zaštitu Tairovu reći, da on ipak osjeća potrebu nekog taktaka i mjeru provadanju svoje teorije. Ali opet ne suviše. Svakako u potpuni cirkus (ili ruski »balagančik«) njegov se teatar ne pretvara.¹¹ Ali ne možemo kazati, da se ne približava tome... Gledajmo samo sliku iz »Giroflé-Girofla«... Uvodi i pokretne zidove, koji moraju da ublažuju slabiti utisak od nepromjenljive dekoracije, koja je, po principu, uvijek ista za komad... Znatnu su ulogu igrali u Kamernom kazalištu takoder i slikari-dekorateri, što su pomagali Tairovu. To su: Ferdinandov, konvencionalist-simbolist; gđa Ester, koja je opremila »Salomeju«, »Tamiru Kithared« i »Romea i Giuliettu«. Ona je čista konstruktivistkinja. Njene dekoracije jesu sami stupovi i krive crte... Vesni je opremio »l'Annonce«, »Phedru« i druge. Na kraju krajeva je došao do samih postamena trikova: buňa za glumce. Jakulov je dao cirkuski okvir »Giroflé-Girofla«... Dakle, Tairov ustupa svojim slikarima dosta slobode... Nažalost, ipak ovo kazalište, uz neki umjetnički osjećaj, ipak stoji na granici potpunog lutanja i ovu granicu često prelazi... Kao užitak za oči i sluš (što je

¹⁰ Annenski je malo poznat, ali izvanredno fin pjesnik i tragičar. Prethodnik je pjesnika Gumileva i »akmeizma«. Majstor finesa i moderniziranog helenetskog klasicizma. Pjesnik maglovitog Petrograda. Uz to još gimnazijski direktor škole, gdje je učio pisac ovih redaka.

¹¹ Tairov ipak, istini za volju, nije uvijek samo konstruktivističar. »Giroflé-Girofla«, »Sveta Ivana« to sigurno jesu. Nego »Thamira-Kithared« i »Kralj« odigrani su u stilu konvencionalizma, t. j. bez trikova; a »Cyrano de Bergerac« prikazan je prilično realistički.

¹² Što je slučaj s Meierholdom (vidi dalje).

inače zadaća baleta) ono vrijedi mnogo. Kao T e a t a r m i s l i — znatno manje. U cjelini — to je pokušaj spajanja drame i baleta na konstruktivističkoj podlozi.

V.

»Gabima«. Jevrejsko kazalište. Dibuk.

Pregledali smo »Umjetničko kazalište« i njegine »duševne filijale« (premda su sve one baš i niknule kao antiteza centrali, izuzevši donekle »Prvu Studiju«). Njih veže, prvo, unutar njihova: Stanislavskim, koju ne možemo poricati, ma i uz otpor redatelja. Druga vezanja: naglašavanje uloge glumca. I treća — smislost, često do bezobzirnosti i čak bezobraznosti — u novotarijama.

U slične teatre ide i novo osnovano moskovsko židovsko kazalište »Gabima«, koje, ako ne po jeziku, onda po težnjama ide baš u ovu skupinu. Ono je još šarenije od prethodnih: dijapazon mu je od realizma do konstruktivizma. Njegov znameniti komad je Ha-Dibuk, poznat i u Zagrebu. Ovdje se dekoracija primjenjuje radnji. Simbolizam opreme doveden do apsurda: i s k r i v l i j e n e konstrukcije dekoracija imaju simbolizirati pokvaru sredine, gdje se komad odigrava(!) Glavni junak je prikazan kao lijep i stasit čovjek u suprotnosti sa ostalim nakaznim tipovima. Prema tome vraćamo se principu starogrčkih maski i kineskog kazališta, gdje su zločinci uvijek strahoviti po spoljašnosti ...

VI.

Petrogradski Teatar. Meierhold. Kazalište Revolucije.

Dok su »Prva« i »Treća« Studija, »Kamerno kazalište« i »Gabima« vode genealogiju od »M. H. T.«, dotle ima u Rusiji i drugih smjerova, koji su nezavisni od njega. To je naprimjer tako zvano »Kazalište Revolucije«, kojemu je režiser Meierhold.

Ovaj redatelj ima dug životopis. Počevši od pokrajinskog redatelja, prošao je školu Stanislavskoga, ali nezadovoljan, prešao u teater pokojne glumice Komisarževske, gdje je stekao velik glas. A nti-realizam bila je tamo njegova bojovna lozinka, jer realizam stvara mehanizaciju. Ali, dok je kod Komisarževske bio antimehanist, u »Kazalištu Revolucije« baš je prešao mašinizmu ...

U to svoje prvo doba Meierhold se je borio baš protiv realizma, ističući neki simbolizam, gdje glumac ne treba da prikazuje ličnu dramu, nego priliku, simbol. Prikazivao se Maeterlink, a od Rusa Blok i Sologub... Prava slava je ipak došla poslije raspada kazališta Komisarževske. Nemojmo zaboraviti, da su sva spomenuta kazališta — Moskovska roba, dok je Meierholdova domena bio Petrograd. Ambijent je mnogo utjecao i na samu ideologiju. Poslije Komisarževske, pozvala ga je uprava Carskog Aleksandrinskog Teatra (u Petrogradu). Ova scena postala je na duže vrijeme baš pozornicom reformne djelatnosti Meierholda.

Ovdje su najbolje njegove izvedbe: Molièrov »Don Juan«, Lermontovljev »Maskarad« (mladena-

čka drama u stihovima) i — kao priprava za nju — istog pisca »Dva Brata«.

»Don Juan« je izведен poput već spomenute »Turandot«. Glume se dvije stvari: komad »Don Juan« i predstava »Don Juana« u Versaillesu u XVIII. vijeku: u tu svrhu su uvedeni neki sluge, koji su pomagali glumcima, nosili piće po pozornici i t. d. Predstava je vanredno uspjela.

»Dva Brata« prikazani su u stilu primitiva i simbola, bez dekoracija. Kao takav, komad nije imao uspjeha, jer publika još nije navikla na ovakve novotarije. Ali sama zamisao prikazati djetinjsku i naivnu Lermontovljevu melodramu, kao simbolistički i primitivni komad — vanredno je smisljena i ljudi, koji razumiju umjetnost, bili su izvedbom više nego zadovoljni. Nadan je bio baš onaj ritam, koji se je trebao za taj komad ...

»Maskarad« je bio postavljen tako, da se htio riješiti problem kretnja na pozornici. U tu svrhu uvedena je muzikalna ritmičnost. Junaci se odmjereno kreću po pozornici i cijela radnja naliči na neki »balet s govorima«. Svakako ovo je bila originalna i estetski opravdana misao, u koliko se tiče baš estetski profinjenih komada. Dabome ovaj princip ne može biti primijenjen na misaone i realističke komade.

Poslije Oktobra Meierhold se ubrzo prilagodio situaciji, uz cijenu odstupanja od mnogih svojih osnovnih estetskih temelja. Meierhold se odmah proglašio za pristalicu komunističkog shvatanja zadaća umjetnosti. On je stao na čelo »Teatra Revolucije«, gdje su se prikazivali komadi a gitarionog tipa, u smjeru propagande klasne borbe i socijalne revolucije. Način prikazivanja u novom Meierholdovu kazalištu je bio mašinski, mehanički. Režiser je postao više inžinir-konstruktor svakovrsnih pokretnih strojeva nego redatelj glumaca. Na pozornici se okreću točkovi velikih mašina, ulaze auta, lupa se, fučka se i slično. Teoretski prema Meierholdu, na taj način hoće da se stvori atmosfera tvornice, koja, opet teoretski, mora biti obligatna za sovjetsko kazalište. Glumci se moraju prilagoditi ovako konstruiranoj pozornici, što pretvara njihovu igru u grotesk ili u cirkus.

Taj način izvedaba zove se kod Meierholda »biomehanikon«. Naslovi komada su isto čudnovati: »Zemlja naopako«, »Riči, kino!«, »Čovjek-stroj«... Pisci su Majakovski i drugi. Među ostalim karakteristična je i antireligiozna tendencija »Kazališta Revolucije«. Među njegove izvedbe idu i izrazito svetogrdni komadi.

Uz ovu »biomehaniku«, pretvorenu u lošeg ukusa propagandni cirkus, dolaze i pokušaji »modernizacije« starih komada. Među ove idu izvedbe: »Šume« od Ostrovskog, koja je prikazana u realističkim kostimima, ali na konstruktivističkoj pozornici prizori se odigravaju na nekim izvještačenim konstrukcijama od grabâ i slično); »Revizora« Gogoljeva, sa čudnim promjenama teksta, koje iznakažu cijelu misao piščevu, a isto i »Nevolja zbog Uma« (»Gore od Uma«) Gribojedova ...

Meierhold je po sebi talentiran režiser. Ali težnja za nekim neviđenim konstrukcijama i nepozna-

vanje »mjere stvari« dovodi ga do potpunog apsurda. Od česti mu je osnovna mana zajednička sa manom cijele struje t. z. »proleterske umjetnosti« koja će se tobože razlikovati od »umjetnosti buržoaske« ne samo po smjeru, nego i po samim metodama. Međutim ovo je iz temelja krivo. Jer »modus in rebus« postoji i vrijedi za sva vremena i za sve prilike. Niti može cirkus zamijeniti kazalište, niti se radnik može zadovoljiti imitacijom strojeva na pozornici. Naprotiv, radnik baš i traži u kazalištu nešto, što bi ga odvuklo od svakidašnjice, a nikako ne može uživati u gledanju mašiniziranog života, koji ima dosta prilike da vidi u tvornici.

Ovaj Meiercholdov smjer osuden je na skoru i neslavnu propast. Može se reći, da je već umjetnički propao, jer je i sam Meierchold počeo tražiti druge smjerove...

Kao krajnja točka deductionis ad absurdum, »Kazalište Revolucije« Meiercholdovo ostatiće u historiji umjetnosti. Ali ne više... Skrajnja tačka, dokle može jedan umjetnik zalutati.

VII.

Opći pogled na sudbinu eksperimenata u kazalištu.

Takvi su novi smjerovi ruskog kazališta. Dabome oni ne obuhvataju cijelog teatarskog života u zemlji, jer prvo, i dosada radi Moskovski Mali Državni Teatar — staro gnijezdo kazališne kulture, njegujući stare tradicije; isto tako i u Petrogradu njeguje se stari dramski smjer; a drugo i u provinciji ima više ili manje originalnih i svakako zanimljivih kazališnih pokušaja. Odlikuju se kazališnim životom Odesa, Kijev i Harkov. Ukrainska drama ima svojih smjerova, o kojim ovdje ne ćemo govoriti... Uzveši stvar u cjelini, moramo naglasiti, da je interes javnosti za ekstremističke priredbe vrlo ograničen, a međutim dvorane M. H. T., starog, uvijek su pune. To pokazuje da publike ne traži eks tremnih novotarija. Ma da nije sud publike uvijek mjerodavan, ali u ovom slučaju moramo se osloniti baš na communis opinio. Jer, šta su ti pokušaji? U

koliko ide zatim da poboljšaju efekat ili ispušćeno prikažu glavnu ideju komada — zaslужuju priznanja. Ako pokušavaju zamijeniti pozornicu arenom ili mašinom — propast će sigurno, jer efekat se ne postizava. Gledalac se samo smije tome te gubi svaki smisao za dalnje posjećivanje kazališta uopće. Uzmimo primjer kinema. Ovo može biti umjetničko ili cirkusno. Ali uvijek uzima nešto, što se imituje život ili izazivlje emocije (smijeha itd.) Zamisliti kino bez pozadine (pejzaž, grad, soba) nemoguće je. Jer čovjeka zanima čovječji život, možda životinski, možda nadzemaljski (uzevši u obzir recimo s jedne strane Jacka Londona i njegove romane iz prešume, a s druge strane recimo »Divinu Commediju« — dvije suprotnosti) — ali svakako nešto što se shvaća antropomorfiki. Okretanje bezdušnih točkova, gdje su ljudi — samo dodaci — neće puno zanimati gledače, ako nije u vezi s cirkusnim vježbama. Dakle postoji 1. teatar života i 2. cirkus. Prvi mora da se drži životnih proporcija. T. j. čovjek neće da se objavljava o ljubavi na jednom pokretnom stupu. Ovo je ne samo smiješno, nego i kretenski glupavo. Svaki pokušaj, urediti pozornicu baš contra prirodi, budi samo smijeh. Jer i stari Grci i Kinezi i Šekspir radili su kako su mogli, da se približe prirodi. Meierchod baš radi obrnuto i to svjesno. Od toga neće biti ništa. Druga stvar je cirkus. On ima svoju vrijednost. Ali ja volim otvoreni i pravi cirkus, a ne kad nam pod firmom drame nude cirkus... Opereta kao i opera ima svoj smisao. Ali sačuvaj Bože, da nam u svaku dramu unose elemenat operete... Ostavite nam nešto i za misao!...

Takva su naša nužna ograničenja slobode kazališne umjetnosti. Jer granica postoji. Do izvjesne mrede slobodan je svakakav eksperiment. Ali ako se počne uništavati bit kazališta — mora da nestane ili kazališta ili eksperimenta. Mi smo za to, da propadne eksperiment, barem ovaj bezgranični...

A. V. MIHIĆIĆ:

P I S M O

Tonček,
Jutros sam i opet molio za te pred Gospom od
7 žalosti

Rekao sam Joj, da si mlad
I da još o sreći sanjaš.
I na koncu rekao sam Joj, da te volim.
A Ona mi se nasmiješila i rekla
— nek samo dalje molim.

— Bol će već na vrijeme doći,
Istina već na blizu stupa,
A kad jednom bol u srcu propupa

vjera je tu.

Molitva će da na vrata kucne
I da zazove Veliku Laž.

Addio, Tonček!
Veruju v jedinoga Boga.

ŽENIDBA U PALANCI

Da vam pričam, što se zabilo u Palanci? Vjerujte mi, interesovat će vas. Bilo je svašta, ali lijepo je svršilo. Da vidimo.

Prije svega treba da vam kažem, da je Palanka mjesto kao i sva naša mjesta, koja nijesu ni velika ni malena. Onakvo mjesto kao većina naših mjesta u tom kraju: velika sela. No Palanka ima bome rez, ima i sud, a baš se sada gradila željeznica.

U tom je običnom mjestu živio još običniji trgovac Jandra sa ženom Jucom. A Jandra se i Juca bome i voljeli ma ko dva goluba. Pa upravo se voljeli ko dva goluba, tako upravo. Juca bila rodom Bugarkinja, no to nije smetalo Jandru. Našli se oni kad je još Jandra bio u »prestolnici« i zavoljeli se, pa se i uzeli. Bome im bilo i sretno.

Vrijeme je prolazilo i gazda Jandra zgrtao silne pare. Bio je nešto skuplji od drugih trgovaca, ali prijazan, more, prijazan. Pa on je govorio sa svakim. A bila ti je osobita čast, da te na ulici nagovori takav čovjek kao što je bio gazda Jandra. Jer Jandra je bio bome ugledan čovjek, a i »predsednik opštine« bi bio, da je htio, ali ne htjede, jer bi mu to »samo uzimalo vrijeme«, kako je on pričao naokolo. A inače bio je on i »partijski opredeljen« čovjek. Ali je mudro pazio, da se previše ne istakne, pa je i to bio moguće jedan od razloga, da se ne htjede primiti predsjedništva općine.

Gradila se baš kroz Palanku željeznica. Došli neki inžinjeri čak iz Švapske. Govorili svojim jezikom, a čestiti su gradani palanački zijevali ne razumjevši ništa. I najugledniji posta sada u mjestu apotekar Vasa, jer je on jedini »umeo«, da se sporazumi sa Švabama.

Gazda Jandra imao je već u to doba lijepu odraslu kćerku Andu. More od Ande nema ljepše cure u cijelom niškom okrugu. Kad te pogleda, da ponikneš u zemlju. Anda bila lijepa a zbog tog i ponosna. Ma vi već znate, kakve su sve ljepote. I Andi se svidi neki inžinjer Švaba. Nije Andu smetalo, što je on tepao srpski kao malo dijete. Naučit će on more srpski bolje nego koji Palančanin, tješila se Anda. Nije Švabo bio lijep, nije bio ni ružan, ne smijemo grijesiti. No Juci se svidao već zato, što je bio inžinjer, čudo, što ga prije nije bilo u Palanci. I možda iz svega ne bi ništa bilo, da nije Anda bila onako odriješita. Jandra se ispočetka ljetio, da mu jedinica pode za Švabu i da mu se porod otudi. No popusti i on i Juca. Svatovi bili kićeni. Cijela je Palanka bila, e bilo bome i Švabinih drugova inžinjera, pa se sve sletilo, da vidi ljude, koji »umedu da prave željeznice, lokomotive, ma sve, što se samo od sebe kreće«, kako je tumačio notarius palanački svojim građanima.

Andin muž bude namješten negdje blizu Palanke i roditelji se i djeca voljela i pohodila. Švaba se gotovo sasvim posrbi: opredijelio se partijski (dakako za onu partiju, kojoj je pripadao ministar saobraćaja), pušio ko Turčin, pio crnu kavu. Ma postao pravi Srbin: sve je osebine prenio na sebe. A to se Jandri bome svidalо, da mu je zet postao

pravi sin srbijanskoga naroda. To se svidjelo i ministarstvu, pa je on bio »unapreden u viši stepen« i postao bome i šefom »odeljenja za podržavanje streke«.

Ali eto ti nesreće. Vlada je pala, a novi ministar »smenio« i našeg prijana nekud u južne novoosvojene krajeve, da tu gradi novu prugu. Mislio čovjek, da se vrati u Njemačku, ali ne će Anda ni da čuje. A on opet ne može bez Ande, pa bilo kako god. On se otputi na jug, a Anda s djecom ode u Palanku k roditeljima. Tada je Anda imala dvoje dječice. Starija bila djevojčica Melania, a mladi bio je sin Jovica. Melania je bila slika očeva, ali čudi materinje, dok je Jovica podsjećao na majku s blagom očevom čudi. Melania je polazila gimnaziju u Palanci, kad li padne u šestom razredu. Pa što mislite iz čega? Iz veronauka. Ima li veće sramote za čestitu pravoslavnu kuću, nego kad ti dijete pada iz veronauka? Pa da je dijete još krivo! Ali ni izdaleka, već onaj debeljkasti profesor, misli čovjek, da je pozobao pamet cijelog svijeta, što ima onako omašnu trbušinu. No naučio bi njega Jandra pameti, ali Jandra je ugledan čovjek, pa gdje će on, da se pred njim ponizuje. Mislio Jandra, kako će i kuda će, kad li se nađe u još većoj neprilici.

Došla upravo vijest na sreskog glavara, ma neka čudna, nevjerljivatna. Pa upravo se i sreski poglavari bojao, da je saopći Jandri. I već je sreski poglavari mislio, da vijest možda nije ni tačna, kad zbilja dobije službeno određenje: »Svim trgovcima, koji nisu pravilno frajšprehovani, imadu se oduzeti radnje«. A ni naš Jandra nije bio »frajšprehovan« nije ni on spadao među one sretnike. Jandri ne bje toliko do radnje, koliko ga je boljelo, da će mu se rugati onaj suhonjavi Grk, što je imao dučančić preko puta baš suprot njegova. I gazda je Jandra bio uvjeren, da je to sve Grkovo maslo.

Mislio Jandra i mislio, što će i kako će. Mislio da najprije dade u zanat Jovicu. Ali Jovica je premlad, pa i nije dugo bi trebalo, dok izuči, barem dvije godine. Nijedan ga trgovac ne bi htio brzo »frajšprehovati« već od inata i radi konkurence.

No najednom se stari Jandra razveseli. Troje ruke i na ulici se podsmjehivao jadnom Grku. Jandra se veselio i šutio: šutio kao riba. Jedino se Juci povjeri. Eto u gazde Rake mlat je momak, izučio pravilno trgovinu, pa da se Melania i sin gazde Rake uzmu. Kako bi to bilo! Juca se zadovoljno smješkala, mislila je ona već to odavna, a eto sad tako i njezin Jandra misli.

Anda se također oduševila za Jandrin prijedlog. Sad je sve ležalo samo na Melaniji, trebalo je samo nju predobiti za tu stvar, jer se dobroćudni Švaba u svemu slagao s Andom. I Anda je uživala, kako će sve sjajno ispasti. Da Melania voli kog drugog, nije ni pomisljala. Pa da i jest, pristat će ona, more, kad to svi od nje traže, nema tu pomoći. Prvi je počeo Jandra, no Melania ni da čuje. Voljela ona nekog mladića, što je nedavno došao u Palanku k srezu za pripravnika. A volio i on nju. Ta gdje

će se ona njemu iznevjeriti. Već je Jandra počeo da zdvaja, kad li se nečemu dosjeti.

Pozove on k sebi Melaniju, pa joj onako u četiri oka razloži, no Melanija ga zagrli i Jandrina se odluka, da bude oštar, raspline. Stao cjelevati dijete i suze mu sipale na oči. Sjetio se čovjek, kako su nekad i njemu i Juci branili, da se uzmu, a oni se evo uzeli, pa su i sretni već toliko godina. Već je on stao misliti, da posvema popusti i pusti na volju Melaniji da čeka svog dragana. No drukčije je mislio Raka i njegov sin. Oni su žestoko istupili i kukali, kako će Melanija da upropasti sve i da će je već zato u životu pratiti nesreća. I uboga je Melanija

bila iz dana u dan sve mekša i na koncu pristane ona, da bude vjerenica sinu gazda Rake. On se ponosio: cijelom je Palankom pričao, kako ga je Melanija zavoljela, kako ga ljubi, a o onom gospodinu ne će ni da čuje. Prošlo i vjenčanje. Melanija postane žena Rakina sina.

Sve se to dogodilo u Palanci, u mjestu niškog okruga, u čestitoj kući gazde Jandre, koji je pokazao, da iako je Austrija propala, lozinka joj je vječna: *Aliis praeliantibus, tu felix Austria nubes.* Samo što se nije zabilo u habsburškom domu već u palanačkoj selendri.

JOSIP ZIDARIĆ:

PSIHA HRVATSKIH KAJKAVACA

(NASTAVAK)

Kao da neka nevidljiva težina sakinje takva čovjeka i neprestance hoće sakriti njegovim očima sve drugo osim onoga, što donosi jelo, pilo i senzualno uživanje. A ona slavenska čud čas budi u njemu naizmjence sangviničku vedru nadu, da će sve biti dobro, a iza toga tugu, očajanje ili težnju za nekim nejasnim maglovitim idealom, koji se ne da riječima točno odrediti. Neka naivna slavenska povjerljivost miješa se s nepovjerljivosti i zatvorenosti, kakva bi se našla tek u Azijata. Veli se o starim Keltima, da su ondje ljudi voljeli svoje misli sakrivati u simbolički tajanstveni razgovor. I Zagorci katkada vole takve simboličke razgovore, ako ne će, da drugi ljudi razumiju, o čemu se govori. Oni više puta naivno žele da budu tajanstveni. Daci sebi nadijevaju simbolička ili kriva imena. Kad se o čemu razgovaraju, onda tek nekolikim riječima dadu drugome naslutiti, što oni misle. Čovjek iz drugoga kraja ne razumije ništa od takva razgovora. Činit će mu se, da su ti ljudi ludi, ili da bar donekle boluje njihov duh. Katkada ljudi takva tipa naslućuju u tudim riječima kakvu potajnu simboličku dvوليچnu porugu. Boje se, da drugi ljudi nišane na njihove domaće ili porodične neprilike. Onda mnogo promišljavaju o svakoj riječi, koju su čuli od drugoga. U riječima političkoga govornika oni traže potajnu simboliku. Čini im se, da ova ili ona riječ ili ova ili ona rečenica znači kakvo potajno obećanje ili naviješta koju silnu promjenu, što se ima doskora dogoditi. Kad se Zagorci uzbude ili dodu u nuždu, slijepo se drže zajedno. Kad nastane gužva na željeznici, cijelo selo hoće pojuriti u isti vagon i svi se trpaju u nj. Neki je pripiti »bremzer« rekao, da je naš narod »kao ovca« s oproštenjem kazano. Irci se isto tako u stranome svijetu drže skupljeni.

Čini se bar, ali ne znamo točno, nije li možda alpinskoj rasi prirođena nesposobnost, da vidi vanjsku ljepotu — ljepotu oblika, skladnost linija i t. d. U tome se alpinska rasa razlikuje od »mediteranaca« t. j. evropskih crnomanjastih južnjaka. »Alpincima« se mile one boje, koje imaju nekako neutralan ton, ili im se mili šarenilo. U Alpama je svaki dio haljina druge boje. Živo se ističu crvene ili zelene čarape ili šareni tirolski »diänderli«. Tko u kajka-

vaca voli šareno odijelo, njega bockaju, da ima ukus »kao muž ili muža«, a hrvatskoga gospodina ponizuje, kada čuje da drugi o njem tako misle. U ovim krajevima ljudi poprečno vole žive boje, a naročito se u Zagrebu na trgu ističe crvena boja, jer seljakinje iz sela ispod Medvednice (Zagrebačke gore) nose šarene crvene rupce, a seljaci nose crvene »hamberele« (»kišobrane«).

U zemljama oko Sredozemnoga mora evropski južnjaci najvole nositi crnu odjeću, kako je nose napriliki Španjolci, Maltežani i drugi, a nose se i u nas na otoku Krku. Oku naših kajkavaca godi šarenilo, dok se čini, da nemaju osobita smisla za onu prirodenu eleganciju romanskih naroda. Na evropskom se je jugu rodilo mnogo slikara i kipara. I hrvatske primorske i dalmatinske strane dale su znatnih umjetnika, dok u sjevernim hrvatskim krajevima nije toga bilo ili je bilo bar veoma malo umjetnika, što su se rodili ovdje u »panonskim« krajevima. Čini se, da su mediteranska i alpinska rasa dvije velike suprotnosti, kad se radi o umjetnosti.

Mnogo se je pisalo o tome, kako slike umjetnika ne moraju biti nemoralne, ako prikazuju golotinju ljudskoga tijela, a naročito, ako prikazuju golotinju ženskoga tijela. Cijelo se pitanje prikazuje tako kao da evropski južnjak kao slikar može prikazati žensku golotu na slici ili kao kipar u kipu, a da se ipak pri tome ne uzbude nimalo njegove niže strasti. Veli se, da on to može, jer je u njega smisao za estetiku snažan, pa udivljenje nad fizičkom ljetopom, nad pravilnosti linije i skladnosti nadavljuje niže instinkte bar u ono vrijeme, dok takav čovjek ne želi svjesno sebe staviti u napast. Veli se, da su klasični umjetnici staroga vijeka pravili kipove božica i da su znali prikazati skladnost i finoću linija u kipu hladne uzvišene ljepote, koja ne može duh čovjeka povući u blato senzualnih misli ili želja, već će ga navesti, da se plemenito divi ljepoti.

Moguće je, da je to doista istina. Ali to bi vrijedilo samo za evropske južnjake mediteranskoga tipa.

Alpinska rasa gleda na to drugačije, a to zacijelo donekle vrijedi i za druge evropske rase. Oči tih sjevernih Evropljana kao da su prevučene nekom maglom. Oni ne vide skladnih crta, ne vide harmonije oblika. Njima je teško gledati objektivno, jer njihova narav teži k subjektivizmu. Kad bi takav čovjek došao pred kip recimo Venere Milske, teško, da bi on išta video od harmonije linijsa i ne bi osjetio, da ima bilo kakva ljepota bar u licu onoga kipa. Zamislimo sebi takve ljudi pred kipom. Jedni bi gledali kip i ne bi znali, što bi mislili o svemu tome. Slegnuli bi ramenima i otišli. Drugi bi se činički smijali i govorili besramno misleći, da je kipar imao jednu jedinu nakanu: prikazati gołotinju, kako bi se uzbudili u ljudi niži nagoni. Ima najposlje i treći skup ljudi, koji takođe ne razumiju ništa od svega toga, ali se grade, kao da nešto razumiju. Oni kazuju tude misli, što su ih negdje pročitali, a onda praznim riječima nastoje uvjeriti i sebe i druge, da su oni obrazovani i superiorniji od drugih.

Cijelo to pitanje prikazuje se tako, kao da južnjaci mogu nekako u onakvome kipu apstrahirati čistu estetiku od spola. Dok bili rekao, da pripadnici drugih rasa ne mogu rastaviti jedno od drugoga. A golema većina nema uopće sposobnosti, da vidi išta od estetike, već vidi samo prikazan spol muški ili ženski. Da je doista tako, imali smo prilike čuti, kad su postavljali kip Meštrovićeva »Pobjednika«. Nitko od nas nije shvatio, zašto taj pobjednik nema ni krpe odjeće na sebi.

Južnjak se divi fizičkoj ljepoti drugih ljudi, dok pripadnici drugih rasa gledaju drugačije. Napriliki Nijemci i drugi Germani najvole sentimentalnost. Što se tiče njihovih ženskih ideaala, oni pjevaju pjesme tihim mirnim gracioznim plavojkama čuvstvenih modrih očiju. Oni napola mongoloidni mješanci alpinske rase s nordijskom rasom ili istočne rase s nordijskom rasom kolebaju se između dviju suprotnosti. Oni su mješanci dviju rasa ili više njih. Ili se njihov ideal približava onom pristarom arijskom idealu čuvstvene plavojke ili zalaze u drugu skrajnost. Ima naprliku u Slovenaca pučkih pjesama, iz kojih se vidi, da gdje god tim ljudima nije idealom niti harmonijska ljepota kao na evropskom jugu u mediteranaca niti im je idealom tih čuvstvenost kao na evropskom sjeveru. Oni u pjesmi slave najgrublju putenost, hvale tip žene, koja ima takav tjelesni ustroj, da je sposobna što žeće uzbuditi zviersku senzualnost. Prije koja tri stoljeća nastojali su u našim kajkavskim krajevima iskorijeniti pučko ljubavno pjesništvo. I u školskoj smo čitanci čitali, kako isusovac Juraj Habdelić kudi pučke ljubavne pjesme kao nećudoredne. Kakav zaneseni »nacionalista« ili »narodnjak« odmah će reći, da je rimska crkva uništavala »našu seljačku narodnu kulturu«. Možda je u prevelikoj revnosti bilo uništeno koješta, što nije trebalo zatrati. Sastavili su i religiozne pjesme, kojima je trebalo da puk zamijeni svoje ljubavne pjesme. Vjerojatno je i to, da te nabožne pjesme nijesu estetski mnogo vrijedile. Ali je vjerojatno i to, da je bilo i gnjusnih pjesama erotičkoga sadržaja, spjevanih u smislu najprostije putenosti. I takve je pjesme trebalo

zatirati. Ako sebi puk nije znao stvoriti štogod ljepše i plemenitije, nije tome kriva katolička crkva ni »protivureformacija«, već je kriva ili rasna nesposobnost puka, da se digne iznad materializma, ili su tome krivi drugi razlozi.

Inače kajkavci smaju poprečno značajnu crtu, da ženu poštaju više kao majku, negoli kao ženu. Pokojni je Stjepan Radić pisao negda u knjizi »Moderna Evropa« o razlikama između Romana, Germana i Slavena i napisao je, da Slaveni najviše cijene dobru mater, dok napriliki Englez traže od žene u braku poglavito, da im bude družica u svemu, t. j. traže tip žene, koja je odlučno spremna ići s mužem zajedno u svakome njegovu teškom poslu i dijeliti s njime dobro i zlo. Budući da kajkavci, a naročito Zagorci poštaju mnogo dostojanstvo žene kao matere, opća je čudorednost poprečno bolja nego napriliki u susjednoj Slavoniji. Među njima nema onakvih tipova kakve je Josip Kozarac donio u pripovijestima »Tena«, »Biser-Kata« i drugdje.

Napriliki Zagorje se teško bori za svagdanji kruh. Zato ondje nema obijesti, kakva se javlja po selima Slavonije i Srijema, Baranje, Bačke, Banata ili preko granice u selima susjedne Madžarske. Među kajkavcima nema tipa momaka »bećara« one vrste, kao u Slavoniji. Niti imaju one noćne vike i buke, o kakvoj je pisao Kozarac, čini mi se baš u »Biser-Kati«. Kajkavci ne znaju odmah spjevati pjesme, kao što ih znaju pjevati štokavci. Gdje god štokavci pismo pišu u stihovima — desetercima. Zagorci nijesu mogli vjerovati, da bi seljak mogao spjevati pjesme, kakve su nekad tiskali u »Domu« Radićevu. U Zagorju za zacijelo niti gdje drugdje među kajkavcima nema običaja, da bi se podveče pjevalo djevojkama pod oknom. Opet se javljaju one dvije vrste kajkavske čudi. Jedno su pretežno melankolici, koji su tako povučeni u se, i tako duboko osjećajni, da im je mrsko pokazati ono, što osjećaju. U tome se silno razlikuju od južnjaka. Talijani pjevaju ljubavne pjesme ča i onda, kad zapravo ništa dublje ne osjećaju. Južnjak nastoji što ljepšim riječima kazati ono, što mu je u srcu. Evropski je jug stvorio trubadursku liriku i mariinizam. Kajkavcu bi bilo sasvim tuđe kazivati svoje misli onako konvencionalnim i iskićenim načinom.

Čuo sam za nekoga čovjeka, da je već svršio sveučilišne nauke i čini mi se, da je već bio doktor prava, pa se je zagledao u neku djevojku. Nije joj nikako javio, da je voli. Ona se je udala za nekoga drugoga, a on se je rezignirao odrekao sve zemaljske sreće. Postao je svinjar i pasao je svinje. Doista je u nekojih naših ljudi osjećajnost tako jaka, da su volja i razum sasvim pritisnuti. Njih uništi jači udarac, koji se zada njihovoj čuvstvenosti.

Drugi skup kajkavaca jesu oni, u kojih prevladava sangviničko-flegmatička čud. To je tip Falstaffa. Tip čovjeka, koji već po naravi ima slabo nagnuće za idealniji osjećaj. Inače možemo kazati, da naravni uvjet za srećan brak jest izvjesna srodnost duha, zapravo srodnost čudi. Dvoje sentimentalnih ljudi osjeća u srećnom braku silnu prirodenu odanost. Zanimivo je, kako se u braku očituje ona

sangviničko-flegmatička strana kajkavske čudi. Ako prevladava takva čud, onda je tim ljudima jelo veoma važan problem.

Oni sentimentalci traže od bračnoga druga tih i nježno postupanje i mili čuvstveni pogled.

Evropski južnjaci nastoje vanjskim načinom po-kazati, koliko im je stalo do njihova idealja. Tamo momak djevojci priređuje podoknicu, t. j. skupi društvo, koje pjeva njegovo dragoj pod prozorom i slavi njezinu ljepotu.

Ona druga skupina sangviničko-flegmatičkih kajkavaca iskazuje u braku svoju nježnost na taj način, da »tatek« ide na trg i kupi kokoši ili pilića ili odojka i onda to nosi kući, a »mamek« to »skuhaju« ili »speku« ili »spohaju«, da se »tatek i deca najeju«. Ali se katkada to izvrgne u lijeni tromi materializam. Kad se takvi ljudi dokopaju službe, koja im nosi dosta novaca, pretvore se u lijene izjelice. Ujutru kasno ustaju, onda treba dugo, dok pojedu zajutrak, malo poslije treba jesti »gablec«, a iza toga je doskora ručak. Poslije ručka se malo propava. Onda treba poći na užinu. Kad se užina, već se sunce spremna na zalazak, i treba pripraviti večeru. Poslije treba još popiti čaj ili što drugo, prije nego se pode spavati. Tako prode dan. Veli se, da ima i takvih ljudi, da stave pokraj postelje veliku staklenicu vina i piju noću neprestance budeći se u izvjesnim odsjecima vremena. U našim krajevima umre dosta ljudi od vodene bolesti.

Veoma je vjerojatno, da je na psihu hrvatskih kajkavaca, Slovenaca i Čeha utjecalo strašno avarsко ropstvo u vrijeme od kojih 200—250 godina otprilike od druge polovine 6. vijeka do konca 8. vijeka poslije Isusa. Avari su imali strašan način, kako su nastojali utući u pokorenih naroda osjećaj ljudskoga dostojanstva. Oni su stalno oskvrnjivali slavenske žene. Tako se je u nekojim krajevima narodila bastardirana rasa. I misli se, da su upravo ti bastardi započinjali divlje pobune protiv avarske vlasti.

Ima među kajkavcima mnogo ljudi, koji su fizički neobično ružni po evropskim pojmovima o fizičkoj ljepoti. Osim toga ima mnogo sela, koja se zovu »Obrež«. To nas ime zacijelo podsjeća na Obre ili Avare. Povijest veli, da je u doba kralja Tomislava Hrvatska mogla skupiti vojsku od 100.000 pješaka i 60.000 konjice. Zacijelo se je najviše konjice moglo skupiti na sjevernim ravnicama, gdje ima za konje dosta paše. Stari Slaveni nijesu na konju išli u boj. Dakle je vjerojatno, da su kajkavski preci tu sposobnost naslijedili od Avara.

Susjedni su Slovenci nekada također ljuto stradali od Avara, jer je preko Slovenije vodio put u Italiju. Misli se, da je u negdašnjih »mletačkih« Slovensaca utjecao avarska jezik i na sam slovenski jezik. Napriliki imenici »žena« dekliniraju ovako: »žana, žoenoe, žini« itd. Tu se vidi, kako se samoglasnik u korijenu žan — neprestance mijenja prema ~~ome~~, kakav je nastavak. (Otprilike nešto slično ima i u madžarsome jeziku). Takva se pojava javlja u altajskim jezicima u Aziji, dok indoevropski jezici nemaju toga. Najposlije i na Čehu je zlo utjecalo avarsko ropstvo. Zacijelo se poradi avarskega utjecaja uvuklo među njih toliko barbarskoga nemilo-

srda, da su još u 10. stoljeću u prvo doba svoga kršćanstva prodavali u roblje svoju djecu i svoje kćeri, koje su muslimanski arapski trgovci otpremali u hareme španjolskih Arapa.

Možda je avarska podrijetla i ona pritajena podmukla zloba, koja se katkada pojavi u naših kajkavaca. Možda je s time u vezi i neki pritajeni upravo strašni i gnusni prezir, koji se katkada javlja u kajkavaca. Oni nesretni slavenski pogani osjećali su zacijelo strašno gnjušanje poradi toga, što su one azijatske avarske rugobe oskvrnjivale njihove žene i kćeri. Svakako je osjećaj poniženja bio užasan i srca onih mekih osjetljivih ljudi punila su se najdubljim očajanjem i groznom mizantropijom — mržnjom na ženu, mržnjom na ženin porod, mržnjom na mater, na roditelje, mržnjom na sav svijet i na život. Ili se je to zacijelo katkada izvrglo u divlju neobuzdanu i gnusnu razuzdanost. Poslije avarskih hordi došli su drugi. Kad su se Normani (Rusi) doselili u veliko slavensko nizozemlje istočne Evrope, zahvatio je i njih duh slavenske razuzdanosti. Veli se o starim Germanima, da su veoma cijenili seksualnu suzdržljivost i ljuto kažnjavali preljub. Da su imali samo po jednu ženu redovito, a tek su velikaši imali katkada po više žena i to poradi težnje, da se rodi više djece, dok vele stare bilješke, da nijesu živjeli u mnogoženstvu poradi želje za što većim senzualnim uživanjem. Ali arapski pisci vele, da su (negdje u 9., 10. stoljeću), Rusi — Normani pokorivši Slavene ruske nizine trošili mnogo vremena u razuzdanu općenju sa slavenskim ženama. Najposlije da spomenemo u nas Kozarčevu pripovijest »Tena«. I tamo se negdje spominje, kako je pokvarenost u puku bila tako velika, da su matere vodile svoje kćeri na prodaju.

Možda je s onom avarskom nevoljom u vezi to, što kajkavci katkada ženu s prezidom zovu »babu«, makar bila kojegod dobi.

Dakako da je katolička vjera sa svojim moralom i duhovnim sredstvima milosti zauzdala neobuzdane nagone u kajkavaca kao i u drugih ljudi. Ali čim popušta vjerska stega, opet izbjije napolje ono nešto životinjsko u ljudima. Ali ima opet velika razlika između čišćih Slavena i drugih. Čini se, da su čišći Slaveni tip ljudi, koji znaju pasti na najniže stepene čudoreda, ali osjećaju jače od drugih smrad takva stanja. Oni su tip ljudi koji gutaju blato nećudoredne močvare, ali se njihovo lice uvijek grči od gadenja, i oni ne mogu biti vedri i nasmijani u opačini. Kajkavci su dali Miroslava Krležu sa svim očajničkim cinizmom i pljuvanjem na sve živo, ali sumnjaju, bili se među pravim kajkavcima mogao naći tip, kakav je primjerice u Talijana Pitigrilli ili u Dalmatinaca Begović ili Pecija Petrović sa svojim kazališnim prikazbama ili Branko Radičević. No pored svega toga u većini slučajeva žena u kajkavskim krajevima živi nekako ravnopravnijim životom negoli napriliki žive žene na Balkanu, gdje se žena pred gostima treba tako rekvati sakrivati. Na Balkanu u nekim krajevima muž ide na pašu sa stokom, dok žena vrši druge gospodarske poslove.

(Nastavit će se.)

8 proboja o mahlendru
a zaslani paru Zegadlowiczu!
Oddane zaslani O.F.B.

KNJIŽEVNI PREGLED

EMIL ZEGADLOWICZ.



Izlazak nove pjesničke knjige Emila Zegadłowicza »Dęby» pod pełnią (»Hrastovi pod punim mjesecom», kod F. Hoesicka u Varšavi 1929., str. 324) pruža nam priliku, da — ako i veoma kasno — progovorimo o tome poljskom književniku, na kojeg treba skrenuti najveću pažnju, jer je on već svojim dosadanjim golemin djelom ostvario i ispunio mnogo, veoma mnogo od svega onoga, što naše vrijeme mora da iziskuje od svakog ozbiljnog i velikog pjesnika. Poslije prvog vremena traženja, koje je za-vršno dokumentovano zbirkom pjesama »Imagines« (1918.), pjesnik Emil Zegadlowicz stupio je na nov put, koji ga je doveo u stope duševnog života njegova naroda; ne u aristokratske tradicije plemića, koje su kod Poljaka toliko razvijene, nego u tradicije siromašnog seoskog naroda, koji je tek u prošloj literarnoj generaciji poljskoj — kod Wladisława St. Reymonta, Jana Kasprowicza i Wladisława Orkana — našao svoje interprete. Nakon nekoliko godina činovničkog službovanja u Varšavi (kao tih suradnik na baš iznova ute-meljenoj slobodnoj državi poljskoj) vratio se Zegadlowicz u svoje Beskide, u koje je rodom i naravlju pripadao, te si je u malome selu Gorzeń Górný, gdje stoji »dwór biały obszerny z arjańskie bożnicą», stvorio novo središte, iz kojeg nam je do danas poslao toliko plodova svoje upravo divovske stvaralačke sposobnosti.

Iz atmosfere prvih balada, koje su nikle još na tlu literarnog ekspresionizma, na kojem je u svojim početcima stajao, dovela nas je zbirk »Koledziolki beskidzkie« (1923.) do onog ciklusa »Powsinogi beskidzkie« (iste godine), u kojem je naš pjesnik već potpuno i savršeno svoj. U velikoj ljubavi nagnje se tu Zegadlowitz prema svojoj zemlji (beskidzki lesie — tyś jest ku wieczności progiem — beskidzki lesie — Boga wydeptany krokiem) i do ljudi, koji tom zemljom žive, do onih powsinoga, siromašnih putnih zanatlija i radnika, što su mu najednom postali biaćom. Otvarale su mu se ideje kršćanstva, otvarali su mu se ideali svetog Franje, te u vezi s onom već spomenutom ljubavlju prema beskidskoj zemlji to mu je stvaralo jedan nov svijet širokih vidika. U taj svijet stupio mu je i sam Isukrst, koji se je — kako nam to priča ciklus balada »Wielka Nowina« iz godine 1924. — rodio u siromašnoj staji beskidskog stolara i živi medu onim bijednim powsinogima, svojim apoštolicima. Možda ni u kojem drugom literarnom djelu nije tako divno izražena vječita na-zočnost Kristove božanske osobe. Oba ciklusa »Powsinogi beskidzkie« i »Wielka Nowina« sačinjavaju jezgru velike

zbirke balada »Dziewanny« (1927.) i jezgru čitavog dosadanjeg literarnog rada Zegadlowiczeva.

Paralelno s baladama idu njegova kazališna misterija »Noc świętego Jana Ewangelisty« (1923.) i prije svega »Nawiedzeni« (iste godine), ova možda najzrelijia od Zegadlowiczih dramatičkih balada, pisana na motiv čuda iz Kane Galilejske. Uz ova svoje velika remek-djela stvarao je Emil Zegadlowicz množinu sitne lirike, koju je kasnije skupio u velike zbirke »Dom jalowcowy« (1927.) i najzad »Dęby pod pełnią« (1929.). To su stvari jednak značajne za našeg pjesnika, no prema baladama kao gudalački kvartet prema simfoničkom orkestru.

Godine 1925. i 1926. donijele su novo iznenadenje: sjajni prijevod prvog i drugog dijela Goetheova »Fausta«, kojim je prijevodom dao poljskome kazalištu nekog nacionalnog Fausta, kakva ima rijetko koji narod.

I jedva smo imali vremena, da se čudimo veličini ovog rada, već su pred nama ležali prvi dijelovi velike kronike »Život Mikolaja Srebremisanego«, tri početna dijela: »Godzina przed jutrznią« (1927.), »Z pod młyńskich kamieni« (1928.) i »Cień nad falami« (1929.). Tri knjige, od kojih svaka ima više nego 300 stranica — i to je samo početak kronike, koja je dosada malog Mikolaja ispratila do, recimo, šeste ili sedme godine njegova života. Francuz Ivan Goll se je prije nekog vremena tužio, da u Evropi više nema pjesnika, koji imaju vremena. Naš Emil Zegadlowicz je jedna sjajna iznimka. Književnik, koji može da publikuje zbirku pjesama na više od 400 stranica, koji je u toku od zadnjih deset godina izdao oko četrdeset knjiga, pisac, koji svoga maloga junaka Mikolaja može pratiti korak za korakom, te preduzeti sebi takav roman, koji će prema dosadanjem rasporedu materijala opsegnuti nekoliko hiljada stranica, taj pjesnik ima vremena i u njemu dјeluju energije upravo natprirodne.

Uz svoj vlastiti rad nalazi Emil Zegadlowicz dosta i snage i ustrajnosti, da oko sebe okupi grupu mladih pjesnika, kojim je on i učitelj i drug, a da im ni najmanje ne oduzima njihove vlastite individualne sposobnosti. Izdaje s njima godišnji glasnik »Czartak«, u kojem su dosada imali priliku da nam se uz nekoliko grafičkih umjetnika javi književnici Edward Kozikowski, Jan Nepomuce Miller, Janina Brzostowska, Tadeusz Szantroch, Zofja Kossak-Szczucka, Ivan Wiktor i drugi.

Ovaj kratki prikaz rada Emila Zegadlowicza ne možemo voditi ni do kakve zaključne ocjene, jer djelo tog velikog pjesnika još raste, još se širi. Ali sigurno je, da je njegova pojava već danas savršeno dostoјna, da se uvrsti među najznačajnije ličnosti novije poljske literature, odmah uz Stanislava Wyspiańskiego i Jana Kasprowicza.

Oto F. Babler.

POEZIJA I MISTIKA (SVRŠETAK)

Abbé Bremond počinje s Platonom, koji poznaje u pjesniku neku silu, različitu od mudrosti, koja ide za općenitom, koja je dakle filozofu neka zagonetka. S jedne strane »sofia«, a s druge »theia dynamis« pjesnika onih, koji su sebi imadu nešto božansko: en theoi. Demokrit je po Ciceronu držao, da nije moguće, da netko bude velik pjesnik ako nije lud (str. 2.) Aristotel je zvao pjesnike tako-

der »manikoi, ekstatikoi«, ali je konstruirao od poezije vještinu »techne.« On je depoetizirao pjesništvo, kako se može zaključiti po običnom shvanjanju. Ali čemo se izneñaditi, kad čujemo, da je abbé Bremond u nauci Aristotelovoju o »katarzi« našao »ključ romantičke estetike« po tome i svoje — »ukratko: ključ estetike«, (str. 205. bilj.). U dva retka, od kojih je jedan u Politici drugi u Poeticu Aristotelovoju (str. 192.). »Ova dva retka, ako išta znače, ne mogu biti tako reći već puni smisla, koji mi njima dajemo. Vrlo je zanimljivo, kako abbé Bremond Aristotelovu katarzu tumači u smislu Plotinovu kao proživljavanje u dubini duše, kao onaj kontakt sa stvarnošću u kome leži sva zagonetka poezije; sve, što je u pjesmi »čisto«, djelo je ove katarze. Ali o tom govori pisac istom pri kraju knjige.

Dolazi u Francuskoj Boileau, racionalista, ali abbé Bremond nalazi njegovo pismo Maucroixu »dosta poetičnim« sa »supraracionalističkom estetikom«. Dobro; strahote racionalističke estetike počinju istom s XVIII. stoljećem. Lamotte ima potpuno pravo s racionalističkog stajališta, da »proza može reći sve što i poezija« (str. 35), te »se usuduje čuditi, da se to može pobijati«. To on veli samo »kao filozof«, ali, da traži drugih razloga užitka u pjesmi osim idejnih »pitanje ne vrijedi truda, da se o tom ulazi u duboku metafiziku« (str. 35). »Bodrimo stihotvorce, slavimo ih za trud, koji si daju, da im zakrijemo njegovu djetinjariju (p u é r i l i t é)!« Ali ove pjesničke djetinjarije nisu vrijedne da se na njima filozof dugo zaustavlja, u njima se nalazi »poluistina« (str. 36.). Abbé Trublet misli, kao što su prvi pisci bili pjesnici, da će tako zadnji biti »filozofi« (str. 37). Eto, XVIII. stoljeće hoće, da poezija izražava ideje (u tu svrhu postoji proza); tu je dakle zatjerana racionalistička estetika u čor-sokak »didakticizma«, na koji se abbé Bremond žestoko obara kao na nepoeziju. Poeziji su riječi sredstvo, misli sredstvo, pjesnik ne će ništa da »kaže«, to nije njegova svrha, premda on nešto »kaže«, jer riječi, sredstvo saopćenja onoga mističnoga doživljavanja nešto »kažu«. Sve ovo, što pjesma kaže, »nečisto« je. Sablazan je na vrhuncu, o. Buffier zove poeziju »badinage«, ona je s obzirom na duh, što je »ples s obzirom na tijelo«. »Poezija — je šala, to je eto veliko otkriće XVIII. stoljeća, to je porazna baština klasicizma« (str. 51.).

Zato abbé Bremondu, koji je u suvremenoj borbi za klasicizam i protiv klasicizma, romantizam i protiv romantizma zauzeo stav u prilog romantičke — ova znači »povratak »trajanoj tradiciji ljudskoga roda« (str. 52.). Romantička je u sebi kult našega »najdubljega ja, božanskoga u nama, kršćanskoga« (str. 138.). Dakle poezija ne smije da »misli« (= izražuje ideje)? Nitko joj toga ne braňi, kao ni »u h u d a o s j e ď a m i r i s e«; to je nemoć, koju ja konstatujem, i to metafizička nemoć. To slijedi iz abbéova shvaćanja, da je poezija dodir s realnošću, iskustvo »neizrazivo«, ideje su samo sredstvo, da se izradi ovo iskustvo, i to jedno sredstvo.

Već su talijanski humanisti postavili pravo problema (str. 15.), romantika ga je riješila. Samo da pokažemo, što je bit pjesništva, treba da se ogledamo po bogatoj mističkoj svetačkoj književnosti i tu ćemo saznati u čem je pjesništvo i u čem se pjesničko mističko iskustvo (mi bismo rekli u običnome životu »doživljavanje«) razlikuje od svetačkoga, profano od vjerskoga. Ne daju se sakriti slabe strane piščeva razlaganja. Ponajprije on utvrđuje, da pjesnici nisu toliko svoje iskustvo opisali kao mistici, zato treba posegnuti za misticima. Tu abbé izvodi analogije, za koje ne znam, da li je našao dosta jakih potvrda, defini-

tivnih, a razlike je konstruirao: u biti je pjesnika, da je njegovo iskustvo »saopćivo« (communicable), zato prestaje njegovo djelovanje na duševne moći zvane »activités de surface«. Pjesnik se saopćuje, prekida dodir sa stvarnošću, on je »promašen mistic.« Ovo nam se sve tumači u poglavju IX.—XVIII.

Izraz »čist« za poeziju našao je abbé u Valéryja, iako u nešto drugom značenju (»kemijskom«), nego što mu ga abbé daje. Kad govorio o misticu i poeziji, to je već pred 12 godina o. Grandmaison vrstao pjesničko iskustvo među »ona prirodna, profana stanja, u kojima se može otkriti u velikim potezima i spoznati slika i okosnica mističkih stanja«. Tako je govorio teolog, pa možemo biti siguri, da je zrelo odabran i skrupulozno vagao sve svoje riječi« (str. 84.).

Tako govorio o »analogijama oblika i zajednici mehanizma« i o. J. Maréchal, pisac djela o misticu (str. 83). Samo abbé Bremond ovdje ističe, da između ovih pisaca i njega postoji ta razlika, što se »mijenja perspektiva«, stanovište, s koga se gleda. O. Guibert piše: »Natprirodni značaj našega nutarnjega života ne mijenja nužno psihološku sliku (dessin) toga života; pače i tamo, gdje ga mijenja, ne čini to uvodeći nasilno posve strane elemente, nego tek podupirući, popunjajući, podižući ono, što već čini našu prirodnu psihičku aktivnost« (str. 87.). Ova slika (dessin) misticova pjesnikova iskustva, to je ono, i jedino to, u čem se mogu uporediti i ni u čemu drugome. No sada dolazi činjenica, da pjesnici nisu ovo iskustvo tako opisali kao misticici. Njihova saopćenja se dadu svesti »na vrlom malo: i najbogatija kao na pr. ona Wordswortha u »Preludiju«, Edgara Poea, nisu gotovo ništa, ako se uporede s autobiografskim analizama ne velim samo sv. Ivana od Križa ili velike Tereze nego uopće misticika« (str. 87., 88.). Zato nas abbé Bremond upozoruje, da moramo u misticu tražiti, da nas upoznaju s psihologijom pjesnika: to je »promjena perspektive«. Misticici se opiru svome doživljavanju, jer se boje iluzija, odatle kod njih ona »nemilosrdna ispitivanja sebe samoga«. Ovdje vidimo već jednu slaboću sistema Bremondova: nigdje ne nalazimo u njega tekstova od samih pjesnika, koji bi tekstovi bili tako jaki i definitivni, da bi se na njima mogao držati njegov sistem. Nažalost dakle, ostaje, da u budućnosti sačekamo, ne će li nam ova više otkriti o stvaranju u pjesniku.

Mistica po svojim najopćenitijim crtama, dodir sa stvarnošću, »jednostavni pogled« bačen na stvarnost, nalazi se i u nepjesnika i ne samo u onih, koji shvaćaju poeziju, nego i kod drugih i u drugim zgodama života. »Ljubav, zanos, početak višega čudorednoga života, inicijativa svake vrsti u raznim zvanjima: sve je to često heroično i uvek mučno prilagodivanje cijelog bića, uzroku, koji mu pokaza nadahnute. Svako nadahnute je eto stanje srođeno misticnome. Pjesnik na nj odgovara na svoj način, riječima, on se tako oslobođa »mistične sile«. Realnost ga opsjeda, on se nje hvata. I drugi prave dnevno više manje slična iskustva: sveci, junaci, djeca, priprosti ljudi, svi, koji nisu ubili u sebi dušu.« Bremond ilustrira to na primjeru rođenja (Prière et poésie, str. 97.).

Zatim prelazi da crta tri faze pjesničkog i mističkog iskustva: od tih je druga ono božansko, iskra, nadahnute. Prva i treća su nam poznate, treća je ono specifično nepoznato, neizrecivo. U obim poznatima rade duševne moći

⁸ Poésie pure, str. 76.

⁹ Poésie pure, str. 77.

»s površine«: razum, mašta, volja, čuvstva. U fazi »nadahnuća« »imamo vrlo živ osjećaj, da ono mistično iskustvo ne ovisi posve ništa o našem radu, da je onaj nenađani proboj izvora naše duše, onaj dodir s nekom stvarnošću, sve to da je — dano, i to od nekoga, koji se sam daje dajući nam to. Tu se možemo pozvati na svjedočanstvo ne nekolicine »iluminiranih«, nego na svjedočanstvo Platona, svih pjesnika, svih junaka i cijelog čovječanstva.« (ibid. str. 108.). »Jednodušno smatra se nadahnuće kao posjeto, često se pače i imenuje posjetnik. Tajna, tajna, nadahnuće, za koje smo vidjeli, da je tako aktivno, ujedno je, a čini se čak i još više pasivno.« Aktivno, jer budi sve dušne sile, pasivno, jer je dar. I abbé Bremond ne zna, je li baš »ludo«, »svetogrdno«, kad se govori o »religiji« ljestve, domovine.

Kod ovoga mističnoga dodira (doživljavanja, rekli bismo inače mi nastaje neka nutarnja sabranost na jedno, »jednostavni pogled« mistika, moći duše šute, a »dubina« duše radi. Tu doživljemo u pamet, da je u svoje vrijeme Claude iznio parabolu o brbljavi me Animus i zagonetnoj, povučenoj Animi, duhu i duši, u Nouvelle Revue Française. Tom se parabolom služi i abbé Bremond da protumači razliku između one »dubine« duše, u kojoj se zbiva dodir mističnoga iskustva, i t. zv. »activités de surface«: razuma, volje, maštice... To je što sv. Tereza zove »duh« i »duša« (Unutarnji Grad), što Pismo, Augustin, Pascal zovu »srce«. Nemirno je srce naše, dok ne počine u Gospodu: inquietum est cor nostrum... (Augustin). Površni doživljaji ostavljaju prazninu u Animi: ona je »nezadovoljna, izručena na muke praznine« (str. 134.). Tako zagrijani romantičar kao što je abbé Bremond tvrdi, da »u svakome romantičaru (= pjesniku »dubine duše«) drži Pascal« (str. 136.). U ostalom Animus i Anima nisu na ratnoj nozi, oni surađuju (pogl. XIV.) Duševne se moći bude nadahnućem.

No sada dolazi pitanje, u čem je razlika između pjesnika i mistika, između pjesničkoga i mističkoga iskustva. Eto u čem: »karakteristično je pjesničko iskustvo da je ono saopćivo (communicable)« (str. 168.). Istina, da se ne da »prevesti«, jer se radi o »neizrecivome«, ali dok su mistici za to tu da se onome iskustvu izruče voljom, te kod njih nije »normalna funkcija u Crkvi da poučavaju«, (str. 170.), pjesnik mora da govori, da se saopći, u koliko je pjesnik, i prekida dodir sa stvarnošću.

Tu dolazi sada ranjava peta Bremondovih izvodâ. On se sam boji, da pjesnici ne će moći probaviti »zadnje poglavlje« njegove knjige (predgovor Poésie pure, str. 12.).

Dopustimo originalno tumačenje Aristotelove »katarze« u predzadnjem poglavljju. Pjesnik ne »poučava«, nije »profesor, koji govori u stihovima«, katarza nije »sat iz moralke«: razumije se (str. 181.).

No po abbéu nas katarza (po našem običnom shvaćanju) tako reći izvodi iz dodira sa pjesničkom stvarnošću, mi se izdižemo, motrimo... Uostalom je »sve, što ima poeziju u nekoj pjesmi, katarza.« »Da je Aristotel sam sebe(?) posve razumio, on ne bi bio samo za tragediju sačuvao djelovanje, koje nas čisti, sabire, obogaćuje: svako je pjesničko iskustvo katarza... Ali već naslutiti u ono vrijeme tajne, koje nam se danas čine gotovo posve jasne(?) zahvaljujući mističkoj književnosti, to je dar genija« (str. 181.). Katarza nas čisti »mekanički«, ne kao kakova propovijed, posredno, nego kao medicina, zato Aristotel i veli, da nas »čisti« (185. str.). Zato nas oslobađa od našega površnoga ja, vodi u dubinu duše, gdje se »activités de surface« ustanovljuju, dok traje pjesničko iskustvo: pjesnik

nas ne »plaši«, ne čini »kukavicama«, kako je to mislio Saint Evremond, kad je tragičnu katarzu shvatao kao tjeranje straha u kosti, ne raznježuje nas samilošću, sve se zbiva »daleko od emocija«. Pjesma je djelo »ravnoteže«, pjesnik, koji pjeva tugu, već »ozdravljuje«. I Bandelaire govori o »sensibilité d'imagination« (str. 190., 191. citati). Potvrdu za ovakovo shvatnje katarze nalazi abbé u Plotinu, te je i Aristotel uzeo svoj izraz iz jeka eleuzinskih misterija i orfičkih krugova.

Ako je dakle pjesničko iskustvo i svako pjesničko suđoživljavanje naše »katarza«, kako najednom da se pjesnik »sjeđinjuje sa realnošću, zato da se odmah razjedini? Abbé veli: to je »paradoks pjesnika. Dok Ronsard piše Sonete, on ne ljubi (str. 213.). Pjesnici su po Vinetu »poslani... da kažu, ne da budu.« U njima je »najizvrsniji duhovni smisao i najukupnija savjest,« kako veli Coventry Patmore. Hoće reći, da je zadaća njihova kao pjesnika dovršena saopćenjem njihova doživljavanja (str. 214.). Mistik se predaje stvarnosti, s kojom je došao u dodir, pjesnik je »saopćuje i prekida dodir. Mistik je to manje mistik, što je više saopćuje. Pjesnik se saopćuje, on je »promašeni mistik« (208.). »Neka se pjesnici ne srde. Divni dar, koga su primili, hoće da budu takovi. Što oni budu više ostvarili ideju pjesnika o sebi. Ta slabost... je u prirodi stvari, to je neke vrsti metafizička savršenost« (str. 209.). Sebe je pjesnik od stvarnosti odvezao, nas je, kad ga čitamo ili slušamo, privezao. A svaka stvarnost dostiže se »prolazeći kroz Boga« (en passant par Dieu) (str. 216.), zato je njegova pjesma »molitva, koja ne moli, ali čini da molimo«. Ljestve »teži k Bogu« (220.), pa opet djelo pjesničkovo ne može nikad biti »zaslužno«, »upravo religiozno«, »čin vjere ili ljubavi« (218., 219.).

Kako to abbé Bremond zna, da pjesnik ostavlja onu stvarnost, s kojom je bio u dodiru, kad je »saopćuje«, da se od nje odvezuje njegova volja, to je upravo pitanje. On zna, da će mu mnogi kazati: »Pa Racine je išao k misi!« Jest, ali ne kao Racine — pjesnik! Valja dakle dodati, da abbé Bremond govori samo o »metafizičkome« pjesniku. »Čisti pjesnik nije nigda postojao, čisto pjesničko iskustvo je mitos.« Sve, što nam abbé nuda, to su »metafizičke preciznosti« no u njima nema suptilnosti. »Oh! peu subtiles, du moins pour qui n'est pas brouillé de naissance avec le jeu des idées« (str. 218.). Dopuštam! Ali dali se za svim tim krije stvarnost pjesničkoga doživljavanja? Abbé nam nuda svoje konstrukcije, ali bi još trebalo vidjeti, da li je pjesničko doživljavanje doista mistični dodir s realnošću? Zar ne možemo na ino nego, zato da nademo razliku između pjesnika i mistika, reći, da se pjesnik »sjeđinjuje, zato da se odmah razjedini?«

Francuze su možda druge misli zanimale kod Bremondovih izlaganja nego li što nas zanimaju. Nitko od nas ne će htjeti biti u društvu racionalista Paula Soudaya. No jesmo li time odmah za abbéa Bremonda? Nije li ovo sve vrlo zanimljivo, ne će li baš čitatelje Hrvatske Prosvjete i katolike (i uopće ljudi vjere) zanimati na poseban način ovo dovodenje u vezu pjesničkoga i mističkog saznavanja, iskustva? Dakako, zato smo i iznijeli ovdje glavne misli Bremondove. Mistika sve više privlači učenjake kao psihološki problem, a problem pjesničkoga stvaranja — vidimo, da je daleko od toga, da bude riješen.

Svatko tko učita knjige Bremondove čitat će ih s kritistom. Osjetit će, koliko je istinita ova riječ, koja tajnu našega bića ne odale ali je utvrđuje: Est deus in nobis... Dragutin Ćepulić.



Malo se koje ime mlađe književne generacije nametnulo javnosti takovom snagom kao Bernanosovo, dakako da to nije banalna popularnost jeftinih senzacija jednoga Dekobre ili Wallacea, nego pravi umjetnički učinak one elementarne, neposredne dinamike, koja osvaja svojom snažnom sugestijom i svjedoči o naročitom talentu svoje vrste. Prodorni uspjeh romana »Pod suncem Sotone« (v. Hrvatsku Prosvjetu XIV. br. 4. str. 2.) ležao je za jedne u neodoljivoj svetačkoj psihologiji župnika lumbreskoga, za druge u genijalnoj persiflaži slavnoga akademika-skeptika (Anatola Francea), za druge opet u neobičnoj plastičnoj, životno krepkoj figuri realizovanoga Sotone, koju je pisac stvorio sasvim iz svoje snage i na svoj vlastiti način, neduhovnom vremenu u prkos. Drugi Bernanosov roman, »L'Imposture«, (v. H. P. XV. 2. str. 44.) pobudio je svojim predmetom različite komentare, drastičnošću svoje moralne analize, uperenom i suviše na živo meso izvjesnih krugova, pobuđujući sumnju, da je imao biti neki stvarni obračun s ljudima i ličnostima. Oština pojedinih likova čini da naslućujemo žive modele, pa su to nekoje katoličke kritike piscu između redaka i spočitnule. Ponajobjektivniji (a i najkompetentniji u tom pogledu) bio je veoma sažeti, a ipak u laganoj formi izneseni sud Senexa (A. D. Sertillanges) u »Revue des Jeunes«; u duhovitom dijalogu iznose dva lica svoja mišljenja o romanu: jedan za, drugi protiv, i Sertillangesova fina čovječnost i kristalna bistrina moralnih sudova dovodi diskusiju konačno do aktivne bilanse, do opravdanja piščeva to više, što je ovaj obećao kao nastavak toga romana drugo djelo ili upravo drugi dio, »Radost«, koja već po svom naslovu pokazuje, da želi rekompensirati moralno tmurnu atmosferu »Prevare«. Ta je »Radost« sada pred nama¹⁾ i karakteristično je, da su oba prva »originalna« izdanja djela u boljoj opreni bila smješta razgrabljena, tek što su se pojavila i da se, još prije, no što je djelo bilo i prikazano široj publici, u anketi »Nouvelles Littéraires« o težnjama suvremene omladine, jedan katolički akademičar pozvao na neobičnu moralnu okrepnu moć ovoga djela za idealizam nove generacije. U istinu je glavna figura »Radosti«, ili recimo upravo sama »radost«, mlada djevojka Chantal de Clergerie, svojom majstorski ocrtanom pojavom vidno uporište najsvjetlijega idealizma. Nije to dakako dirljivo bezazlena nevinost i neodoljiva naivnost Jammesovih junakinja, koja svojim ljupkim optimizmom mora da dovede do sretna svršetka. Ne, g. Bernanos ne prestaže ni ovdje biti onaj supranaturalistički naturalist, kakav je u svojim prijašnjim djelima. G. K. Chesterton ga, vjerojatno baš radi toga, u jednom interviewu »Nouvelle Revue des Jeunes« naziva »jansenistom«, ali uza sav respekt prema poštovanom G. K. C. treba kazati, da to nije ispravno. Chesterton se već jednom nešto malo porezao govoreći o pračovjeku, kako mu je dokazao francuski preistorik grof

Bégouen, i to je stara osebina paradoksnih pisaca kakav je on, pa se katkada džilitu nešto suviše jako. Chestertonu se možda ne slaže s njegovim toliko naglašenim »radosnim vjerovanjem«, što lična sudbina Bernanosovih svetačkih junaka romana ima karakter teške, štaviše brutalne, sumorne tragike. Dakako, samo izvana; ali je g. Bernanos faktično nagomilao oko svojih odabranih lica, naročito u času smrti, toliko vanjske ružnoće, toliko disharmonične drastičnosti, toliko ljudske bijede, da je to zaista vrlo daleko od onoga pojma eksaltirane apoteoze, ljupko skladne »smrti pravednika«, kako često ljudi zamišljaju završetak života zaista pravednih ljudi. Ali tko se sjeti, da sv. Ivan Vianney (model lumbreskoga župnika) nije imao ni dva odijela i da se hratio čitave sedmice krumpiom, koji bi skuhao odjednom za svih sedam dana; tko se sjeti, da je zanosni pjevač Sunca, sv. Franjo, umro slijep i da je junaci Božji vitezi prišao kraju života premoren, smravljen, fizički iscrpen i izmučen, taj će vidjeti, da je svetačko umiranje često vrhunac ljudske bijede, baš zato, jer su ljudi, i, uza sve obilje nevidljivih milosti, pravi pravcati ljudi. Nisu oni često bili ni tako lijepi ni tako sjajni, kako ih gledamo u preobraženom liku na oltarima; oni su ljubili Boga, ali su i trpjeli za Njega, i baš ih je to fizički satrlo, često iznakanjilo, zemaljski uništilo. Otud bijedni vanjski izgled lumbreskoga župnika, otud jadna zapuštenost siromašnoga abbé Chevancea, otud i strašna smrt eterično nevine Chantal, koja pogiba od ruke pijanog manjaka. A ako Chesterton pod jansenizmom misli onu naturalističku stilizaciju Davla i njegove uloge u životu, ono neko gledanje suviše otvorenim smrtničkim očima na stvari duhovnog karaktera, treba kazati u obranu g. Bernosa, da njegova tehniku i stoji u tom, da pored pojedinih momenata neodoljive vanjske plastike i najopipljivije tjelesnosti, koji iskaču iz radnje, sam unutarnji vez, a i vanjski tok radnje tone u nekoj tajinstvenoj omaglici naglih pokreta i tek nagovještenih senzacija, po kojima pisac uspijeva da sugerira, pored prirodne logike dogodaja, i jedan viši njihov tok, koji se otima običnom razumskom poimanju i redovnom zahvatanju naših sjetila. Kako g. Bernanos nije teolog nego umjetnik, i nije hagiograf, nego romansijer, on se hotimice uklanja direktnom prikazivanju djelovanja Milosti u čovječjoj duši, ali svim sredstvima najmodernije psihologische tehnike, naročito obogaćene analizom podsvijesti, majstorski konstruiru duševnu i duhovnu atmosferu unutarnjih dogodaja, tako da nam njihov dohvrat postaje precizno jasan, i ako i ovdje ostaje tajnom ono, što za smrtnika i ne može da bude drugo nego tajna. Već u »Imposture« opažena je izvjesna oskudnost vanjske radnje; ovdje je ona upravo svedena na minimum. U čitavom se romanu upravo i ne dogada ništa drugo, nego da se Chantalin otac, smjesa bojažljivog osrednjeg vjerovanja, nespretnе dobroćudnosti i sebične ograničenosti, odjednom odluči, da će se ženiti, samo da mu žena pribavi željeno mjesto u Akademiji. Kako bi Chantalina nazočnost smetala mačehu, otac hoće da je ukloni, i to je nasilje to okrutnije, što je na oko plemenitija njegova namjera: on je šalje u samostan. Međutim Chantal ne osjeća redovničkog zvanja; ona zna, da je čitava kuća počivala dosad na njoj i da je to zadatak, koji je njoj Bog povjerio. Ali smrću plemenitoga abbé Chevancea ostala je ona bez duhovnog voda, a kako je Chevance umirući spominjao nesretnog Cénabrea, uvjeren je otac, da je on djevojku povjerio vodstvu licemjera, koji bi mu, učen i uvažen, mogao pomoći da dode do svoga cilja. Tomu bi imala pridonijeti i nazočnost La Pérousea

¹⁾ Georges Bernanos, La Joie, Paris, Plon 1929.

čuvénog psihijatra, baštinika Charcoteve nauke i učenosti. Chantalina je baka suluda, odnosno upravo histerična; otac je neurastenik, hipohondar i prema tome svi svode Chantalino neobično vladanje na hereditarnu opterećenost. Samo Fjodor, navodno propali ruski aristokrat, sada chauffeur, gleda stvar drugačije. On je zatekao Chantal jednom u ekstazi, on je prozreo njezinu tajnu i sada je progoni, tražeći od nje čudo. Progoni li je i s kakovom drugom namjerom? Jasno je, da razvratni morforman, lažac i razvratnik, nema čestitih namjera. G. Bernanos redovno perverzne instinkte u svojim licima tek nagoviješta, jer su ponori ljudskih zabluda sami sebi dosta. Fjodorovo traženje čuda svakako nije plod istinskog vjerovanja već praznovjерne radoznalosti; a znajući njezinu »tajnu«, on zna, da mu ona ne može umaknuti, jer delikatnost Chantalina karaktera ni dubina njezina unutarnjeg života ne podnose, da se razotkriva nepozvanim očima. I tako se kobna mreža zaplela sa svih strana, i Chantal, pravim tragičkim zapletom okolnosti, nema više nikakva izlaza te neminovno sluti svoj konac. Ujutro kognoga dana ona zna, da joj se bliži kraj, i ako ne zna, kako će je sudbina zateći. La Perouseova učena mudrost slomila se na priprostoj jednostavnosti njena duha, vodena natprirodnim gledanjem stvari. I abbé Céanbre gubi bitku, i ako njegovo licemjerje uspješno prikriva svaki poraz. Ali podmukli Rus se opio, ušuljao se na veće u Chantalini sobu i zaklao nju i sebe. Smrt bi bila strašna, da je Chantal nije slutila, te andeoskom vedrinom predala sav svoj život u ruke Stvoritelja, i u tom predanju našla »radost« i u najočajnijoj situaciji života. Istovremeno s njemačkim romanima gde G. von Le Fort i Dolores Viesér iznosi ovaj Francuz tako majstorsku analizu mističke psihologije, da je najkompetetniji stručnjak, abbé Brémont, pisac »Historije religioznog osjećaja« (Histoire du sentiment religieux) u razgovoru s Fr. Lefévreom (Nouv. Littér. 1. lipnja o. g.) naziva naprsto »étonnante divination«. Chantal de Clergerie nije onako skladno nainva kao Veronika gđe. v. Le Fort; živući među opasnim čudacima i podlim nemanima ona je rano prozrela život; ali unutarnja snaga i nadzemaljski sjaj njena karaktera nadilazi naprsto sve, što je na tom polju došad stvoreno. I opet abbé Brémont ima pravo, kad Bernanosov način prikazivanja ispredaje s jednim mjestom u Carréovoj biografiji Stevensonovoj, kada je ovaj prvi put susreo gubavce: »Odvratan prizor pored nebeske vizije. Jer u očima sestara bolničarki sjala je herojska blagost. Kakva lekcija odricanja, svetosti!« Tako prikazuje taj momenat Carré, a Stevenson sam piše: »Moj užas pred strašnim moja je najslabija strana; ali moralna ljepota, na koju sam se namjerio, izbrisala je sve ostalo.« Drugim riječima: Bernanosova naročita snaga leži u silnim kontrastima karaktera, u istaknutoj tehnički svjetlu i sjene, koja nije nipošto namještena ni izvještačena, jer je on golemim zamahom zahvatio najernje ponore i najsvjetlijie vrhunce unutarnjeg života. Bez sumnje će se o pojednostima, naročito o nekoj zbijenoj nejasnosti pojedinih momenata, moći raspravljati (abbé Brémont također nam obećaje studiju o Bernanosu); ali neobična snaga intuitivnog gledanja u najskrovitije kutove duše i naročiti ţelan u osvajanju ovoga područja za literaturu znaće siguran i neosporan uspjeh. U stvarnom pogledu g. Bernanos je i opet dao nekoliko sjajnih stranica duhovite satire prikazujući učenog La Perousea, dok je u Fjodoru iznio tragičnu degeneraciju ruskog misticizma.

Ljubomir Maraković.

O PJESENiku L. LE CARDONNELU

Maurice Ricord prihvjeta u Nouvelles Littéraires (od 1. lipnja o. g.) svoj pohod pjesniku svećeniku Louisu Le Cardonnelu, o kojemu je ranije Hrvatska Prosvjeta donijela naročit prikaz. Le Cardonnel boravi u Avignonu i tu ga je poohodio pisac: »Dva udarca brončanog zvona s gotskim zvukom odjeknuše iza teških, izrezbarenih hrastovih



vrata. Uđem u prostrano dvorište grubo okruženo strogim zidovima, sa širokim i visokim prozorima u čistom stilu Renesanse. Dva starinska topa, smještena u dva oprečna kuta na nježnom sićušnom sagu od busena, gledaju se u dijagonali i dovršuju stvaranje poetične atmosfere. Studište golemo i hladno, dojmljivo zvučno. Poprsja gospara na mramornim stupovima okružuju me na prolazu živicom junačkih uspomena, kroz slabo osvijetljene dvorane, koje su u svojoj hladnoći sačuvala sve svoje starinsko dostojanstvo, čitavu svečanost epohe, kada su ih ispunjali ljudi oboružani gvožđem i obučeni u željezne košulje. Konačno! U manjoj sobi, naloženoj drvima, za najoskudnijim najčednjim »lunchom« abbé Louis Le Cardonnel!

— Moj dragi Učitelju, — rekoh mu, — oprostite, što ovako bunim vašu samoću.

— Moje dijete, — prihvati on slabo svojim prelomljennim glasom, skandirajući svoje polagane riječi odmijerenim gestima, — nema Učitelja do Boga. Svi smo mi pred njim jednaka braća.

— Donosim vam prijateljski poklon Emila Riperta, najvećega krivca u ovoj stvari. On mi je rekao, da ste vi u ovoj palači.

— Oh, Ripert!... Kako plemenit pisac! Kako valjan duh! Kako li je zašao u svojoj Asiskoj pjesmi (Poème d'Assise), majstorskom djelu, ako je ikoje, u blagu dušu Poverella! U svjetlu Umbrije, s kojom se u čistini može takmiti jedino svjetlo Provanse, oživio je dirljivu i mističnu epohu franjevačke legende. Ripert je od onih, koji su točno shvatili, da je diletantizam propao. Njegova je poezija lijepa, jer je on podvrgava disciplini, a da radi toga ipak ne guši lirske zalet, ne bježi od spontanosti.

— Vi dakle ne volite poeziju traženu, htijenu, dobivenu upotrebotom izvjesnih procedura? Vi ne slijedite Baudelairea, kad kaže: »Inspiracija znači raditi svaki dan!«

— Ne. Poezija je zanos duše, a ne rad. Tako bi mi na pr. bilo sasvim nemoguće da danas iznova napišem izvjesne strofe svojih »Poema« ili »Od jedne do druge zore.« Ne bih više našao inspiracije časa, ne bih iznova našao prvi zalet.

— Ali prema tome, ako dopuštate jedino inspiraciju, onda mora da mnogo ne cijenite poeziju Paula Valérya?

— Valéry mi se ukazuje kao neki aleksandrinski pjesnik, više uman nego osjećajan, više kritik nego pjesnik, te bi isto tako spremno i spretno napisao kakav četverostih, u isti mah vrlo učen i kičen, o rezu kose kakve carice.

Naš razgovor ide tako po slučaju. Po koja riječ i sud Louisa Le Cardonnela čini da žalim, što taj genijalni čovjek nije pisao u prozi, kao što je pisao u stihovima, i što se nije nikada bavio kritikom.

Gоворимо о Italiji, о Valenciji, Le Cardonnelovu zavičaju, gdje je još nedavno stanovao u ulici Pont-du-Gard.

— Ego sum peregrinus apostolicus — apostolski sam putnik — poput svetoga Franje... Poput njega ne posjedujem ni ja ništa... nego ponos svoje svećeničke haljine... Kad budete govorili o meni, dajte prednost svećeniku... Sluga sam Hristov, volim Crkvu i Evandelje... Kušao sam da združim molitvu i poeziju...

Louis Le Cardonnel htio je da postane pjesnik par excellence, i kao antikni »vates«, htio je da bude u isti mahr tumać vjerskih tajna i sluga Muza... Svećenik je najuzvišeniji pjesnik. »Starona veza pjesnika i svećenika, oba tješitelji i oba inspirirani...« — tu vezu je izrazio odlučnim riječima kada u svetom ganuću u Epilogu svojim Pjesmama s radošću pozdravlja svoje okašnjelo svećeništvo.

Vrijeme na žalost prolazi. Opratštam se s pjesnikom. On me prati do praga palače. Daje mi svoj blagoslov, grli me. Opojan me osjećaj obuzima... Vrata se zatvorile za mnom... A kroz palaču Roure vraća se Louis Le Cardonnel svojoj sanji...

IZ SEOSKE IDILE¹

I.

Kad sam prvi put dolazio na Vinagoru kao mlad učitelj na svoje učiteljsko mjesto, osjetio sam, da mi se najednoć u srcu rodilo prema tome seocu na vrh vinagorskog brijege mnogo iskrene simpatije. A i jest mjesto vrijedno simpatije, jer se može reći, da je po prirodnoj ljepoti jedinstveno u tome kraju. Ta sam je položaj prekrasan! Na vrh brijege crkva i škola, kao dva nerazdruživa druga; klijeti i vino-gradi; a pod brdom raštrkane kuće i kućice radnih, ali ipak siromašnih i bijednih Zagoraca. A kako je istom predivan pogled s toga brda! — Okolo naokolo dolina i brijege — brijege i dolina. Tamo, dosta daleko na jugu protegnula se silueta Zagrebačke gore; sa zapada smješkaju se »visoke planince štajerske dežele«, podno kojih romoni kroz gorske hridi i doline srebropjena rječica Sutla; istok ogradiše vrhunci ogranača Ivančice; a sa sjevera kao da se nekako prkosno nadgledaše nad ovu divnu zagorsku valovitu kotlinu — vrhunci maceljskih ogranača. I gledajući sve to čovjek najednoć osjeti u ponorima vlastite duše ono isto, što je osjećao god. 1877. vinagorski kapelan, a topli i milozvučni hrvatski pjesnik Andrija Palmović, kad je s Vinagore promatrajući te prirodne krasote zapjevao:²

»S vinagorskog vitog, svježeg poglednika

Čitavo Zagorje oku mi se slika:

Odavle od Sutle, svetoga Donata,

Tja do humskih njegvih ponajboljih vrata.«

I pogled mu je zatim pao na ruševine Cesar-grada, koje kao da čuvaju ulaz u tu lijepu kotlinu; koje kao spomenik

¹ Ovaj člančić neka posluži kao pisani komentar svečanoj proslavi, koju su na Vinagori prošle godine organizovali i priredili vlč. g. Rudolf Gabršak, župnik župe vinagorske u društvu s piscem ovih redaka s pomoću školske djece i odrasle seoske mladeži. Tom zgodom proslavljenja je uspomena — ne na bučan, nego na tih i svečan način — sedamdeset-godišnjega opstanka vinagorske škole i šezdesetgodišnji jubilej misništva vlč. g. Ivana Jakovine.

² »Zagorske elegije III.«

davnih vremena nijemo upiru prstom na povijesnicu hrvatskoga roda. Sa Cesar-grada pada ti pogled na drugu spomen iz onih davnih vremena — na desnički grad Veliki Tabor. I u tom trenutku kao da osjećaš s Tomičem one odvažne riječi Veronike Desiničke, koje je doviknula tlačitelju grofu Hermanu prije svoje smrti:

»Bog s tobom, grofe!... Do videnja tamo,
Gdje vječna pravda svim jednako суди,
Gdje svi smo isto, bez razlike — ljudi!«

S Tabora — staze i puteljci vode te kroz same vino-grade i opet na — Vinagoru.

Kako je neopisiv pogled za maglovita dana! Pod sobom gledaš sliku mora, koje se pružilo kroz čitavo Zagorje. Tu i tamo proviruju kao otoci i otočići iz morske pučine vrhunci brežuljaka i bregova, a daleko tamo na jugu, gdje si za bistra dana gledao siluetu Zagrebačke gore, sada vidiš magloviti horizont, na kojem kao da se nebo gubi u dubinama dalekih morskih valova. Dune li kakav vjetrić, vidiš, kako pod sobom obijesno kotrlja guste magle kao valove užburkanoga mora. Tamo opet malo desno opažaš, kako se nešto dimi iz toga zagorskog mora; pogledaš li malo bolje, vidiš crnu mrlju — krov neke zagorske kućice i na njemu dimnjak; i misliš, da pred sobom gledaš kakav usidreni brodić, koji čeka, dok mu dopuste ulaz u luku. Sve to obasipa žarko sunce, ono vječno vrelo života, svojim zlatnim toplim zrakama. I sve se svjetluca, sve se sjaji kao u začaranom dvorcu bajoslovnih vila; i dok srce razdragano bije, duša ti se rastapa od neopisivih milota, koje pobuduju čari drage prirode.

Ali gdje je sve to nad pogledom u rano proljeće! Oni zlatni danci, kad je sve u ruhu prve mladosti; kad sve miriše od cvijeća; kad sve pjeva pjesmu ushićenja, pjesmu ljubavi, pjesmu budnicu novog života, novog rada i novih nastojanja. Kudgod pogledi tvogih očiju padaju, vide i u dolini i na brijezu zelenkasto grmlje s bijelim cvjetićima ocvaloga gloga, vite jele, visoke jablane, rascvale rumene kajsije, krvave cvjetice breskvine, ocvale šljive, prolistale jabuke i kruške, zazlenjene gajeve i šume, okopane i uređene vinograde, zasijane oranice i još mnogo — mnogo toga u svečanom ruhu dragog proljeća. I sve to i opet gledajući — i slušajući milo biglisanje sićanih slavuja; razdragano pjevucanje malenih ševa; skladni cvrkut čitavoga jata drugih ptica i veselu narodnu pjesmu, koja se živo ori iz razdraganih srdaca veselih »fantov« i još veselijih »dekleta«; čovjek i opet razdragani do u dno duše mora da klikne s Palmovićem:

»Slikajmo si sliku! kist nam je u ruci
Klio, držeć ploču, veli nam: »povuci!« —

II.

Čas prije spomenuo sam, da su navrh vinagorskoga brda crkva i škola kao dva nerazdruživa druga. Ali posve je razumljivo, da od vajkada tako nije bilo. U analima je zapisano, da je u polovici XVI. vijeka na mjestu, gdje danas stoji župna crkva Majke Božje Vinagorske, bila podignuta kapela kao filijala desničke župe. A još prije same kapele bio je na istom mjestu stup sa čudotvornim kipom Majke Božje. Pred taj kip, predaja kaže, dolazio je svijet iz bliza i daleka a ti pohodi još i više učestaše, kad je na istom mjestu bila podignuta kako je već rečeno kapela.

Kako je taj vinagorski brijege i sve što se nalazi oko Velikog Tabora bilo u to vrijeme vlasništvo grofova Ratkaya, koji su takoder po vlastitim zagovorima osjetili i moć

toga čudotvornog kipa u vinagorskoj kapeli, rado su žrtvali ti grofovi vlasnici velike za onda svote za uređenje i proširenje te gorske crkvice. Pa i sam tadašnji senjski biskup grof Adam Ratkay posvetio je proširenu i obnovljenu kapelicu god. 1713. — Sad je počeo svijet još više pohadati Majku Božju Vinagorsku, a pogotovo, kada se nanizalo mnogo slučajeva, da su na zagovor mnogi teški bolesnici ozdravili i ljudi se u strašnim opasnostima nekim čudnim načinom ipak spasli. Dolazili su ovamo na zagovore ne samo obični ljudi, nego i ljudi visokih položaja kao zagrebački kanonik Wolfgang Kukuljević, hrvatski podban Ivan Rauch i mnogi drugi.

Kako su ta hodočašća sve većma učestala, počeli su ljudi dizati i kućice pod vinagorskim brijegom, na njegovim obroncima, a neki i u blizini same crkve, te je tako malo pomalo nastalo i mjesto Vinagora.

Ta je kapela u Vinagori prigodom regulacije župa god. 1779. za vladanja onoga velikoga habsburškog novotara i reformatora Josipa II. bila promaknuta na lokalnu kapeliju, koja je već znamenite god. 1789. bila proglašena župom, a njezin lokalni kapetan, inače mještanin Stjepan Zagvozda, bio je imenovan prvim vinagorskim župnikom.

Ta god. 1789. ima još jedno krupno značenje po Vinagoru. Od te godine, tako naime anali pričaju, datira i škola na Vinagori. Istina, nije to bila škola današnjega karaktera i sadašnjih pedagoških principa, već škola onoga zastarelog kova, kakove su u to vrijeme i bile sve škole t. j. bila je to župna škola. Župnik je učio djecu svoje župe čitati, pisati, računati i moliti se Bogu. Iz godine u godinu bivao je broj daka, koji su polazili tužupnu školu, sve veći, pa se morala obuka prenijeti i u posebnu zgradu, za koju, u potmanjkanju boljih, upotrijebiše crkvenu klijet, inače još i stan orguljašev, odnosno zvonarov. Tome orguljaši i zvonaru povjeriše i obuku, pa ga kao takova t. j. kao učitelja i plačahu u novcu i u naravi. I to je, ako ćemo tako uzeti, prvi vinagorski učitelj.

No međutim i opet iz godine u godinu povećavao se sve to većma broj vinagorskih daka, tako da je njihova kolica dovela i opet u pitanje obučnu prostoriju. No igrala je tu svoju ulogu i još jedna činjenica, naime školsko se pitanje u cijelom kulturnom svijetu uspinjalo na sve to veće i vidljivije položaje. Pa je stoga bilo potrebno, da se i vinagorska škola konačno ubroji u krug barem donekle boljih naših škola. Trebalо joj je dakle dati nove prostorije. A ljudi kao ljudi, istupili su energično protiv toga. I tadanji župnik Nikola Crnogaj imao je mnogo muke oko dokazivanja, da bi bilo potrebno konačno sagraditi za školu dodličnu zgradu. Oni o tome ne htjedoše ni čuti tražeći, da se samo dade proširiti crkvena klijet u školske svrhe. No toga opet nije dao župnik, koji je sada dokazivao, da je klijet njegovo župničko vlasništvo, i da prema tome s njome selo nema posve ništa. To se dakako nije svidjelo seljacima, koji pošto poto nastojahu, da škola ostane i nadalje u klijeti, pa župnika tužiše sudu za smetanje posjeda. Isto je učinio i župnik. I sada nastadoše sudska natezanja prema onoj: »Ne znajući, na kome je carstvo«. — Ali kako je čudo na tome brijevu već decenija i decenija igralo svoju dominantnu ulogu, završila se i ta parnica na čudan način. Zbilo se to ovako. Jednoga ljetnog dana iznenada se naoblaci nebo; mrki, sivi oblaci gonili se nebom kao pomamne furije, počeli i gromovi tutnjeti, a i treskati strijele, od kojih je jedna tresnula i u — crkvenu klijet. I klijet je do temelja izgorjela. Dakako da je time i proces bio za-

vršen. I seljacima ne preosta drugo, nego da zbilja prihvate župnikov savjet i da sagrade novu školu.

Kako je u to vrijeme upravo duvao, da tako kažem, absolutistički vjetar, koji i ako je bio u mnogome pogledu destruktivnog karaktera, za školstvo je bio, miora se ipak priznati, u mnogom konstruktivan, tako je župniku Crnogaju konačno uspjelo, da je 25. siječnja 1855. na Vinagoru došla komisija, koja je zaključila, da treba graditi školu. Ta nova škola bila je god. 1858. dogotovljena i predana svojoj svrsi. Tako je nakon sedamdesetgodišnjega školskog rada po primitivnim metodama i sredstvima svanula ta druga važna godina za školstvo na Vinagori — god. 1858., sa boljim šansama za još bolju budućnost.

Godine 1928. projurila je već i druga sedamdesetgodšnjica; na Vinagori službuje već sedmi učitelj, — mnogo toga se promijenilo i pošlo na bolje, a mnogo toga još uvijek čeka na svoje konačno — bolje — rješenje; ali i opet nade je, da će vrijeme donijeti bolju budućnost, u kojoj će se ispuniti one želje vinagorskih prosvjetitelja, koje se još do danas nijesu ispunile. (SVRŠIT ĆE SE)

Mato Božičević.

L U T K A

U moru bezvrijednih i beznačajnih komada, kojima često naša društva mrcvare i sebe i svoju publiku, Guesdonova »Lutka« u priredbi g. V. Rabadana¹⁾ prava je okrepa i treba da se naročito istakne. Komad ima već u tom tehničku prednost, što se po ideji našega priredivača može primijeniti na muška ili na ženska lica; u posljednjem slučaju ostaje samo uloga narednika Metzgera u muškim rukama. To je tim opravdanije, što je ova mala drama priredena prema epizodi iz Lenotreove pripovijetke »La Poupée«, dakle izvorno u ženskoj perspektivi, dok je francuski dramatizator preokrenuo stvar davši joj naslov »Le Pantin« i muški karakter. Čini mi se, da je prvotna Lenotreova verzija prirodnija, pa kako sam ju vidio na priredbi domagojskog daštva u Maksimiru, rekao bih, da je u toj formi i izrazitija. U Bretanji, u doba franceske revolucije, krije se u seljačkoj kući mala markiza Hélène, čiju su majku ubili, nedaleki dvorac popali, dok je otac pobjegao u Englesku. Mala se sasvim snašla sa seljacima i nije joj pravo, što je ukućani tituliraju gospodicom i govore joj »Vix«. U badnjoj je noći došao malo markizi mali Isus i donio joj lutku, štaviše, poljubio ju je i progovorio joj; samo je to bilo u mraku i ona nije mogla da ga vidi. Što je on govorio glasom njezina oca, to malo nije nikakvo čudo, jer mali Isus može uzeti glas, koji god hoće. Dolazi potraga republikanskih vojnika: uz obalu se šuljaju sumnjiive republikanske lade, bit će da prevoze emigrante. Narednik traži od majke sijena i hoće da posalje po nj na tavan; no ona to nekako uzbudeno odbija: ima u suši dosta sijena. Djeca ostaju sama s narednikom, koji im priča o svom životu, o bitki kod Valmyja i o svojoj maloj djevojčici, koja je kod kuće, a da je on nije vidio već dvije godine. Mala Helena udara u plać; narednik sumnjava: otkud da ona tako osjeti tuđu nevolju? Na lutki je engleska marka, a i Helenina se drugarica izlanula tješći je. Narednik je planuo i hoće da pretraži kuću. Mala je jednim časom shvatila: noćašnji »mali Isus« bio je njen otac, koji je sakriven na tavanu. U najstrašnijem času instinktom djeteta baca se pred narednika i nudi mu svoju krasnu lutku,

¹⁾ Guesdon-Rabaud, Lutka, Zagreb 1928. Izd. »Narodne Prosvjete«.

da je ponese onoj maloj djevojčici, koje se toliko zaželio, svojoj kćerčici. Srce se u ocu gače; on se tronut odvratiti i odlazi sa svojim vojnicima u protivnom smjeru. Dobra psihoška motivacija uza svu kratkoču čina, dirljivost bez jeftine plačljivosti; lako shvatljive historijske pretpostavke, plemenito shvatjanje bez tendencioznog pregonjenja. Uloga male Helene mora biti u vrlo dobrim rukama; da je to mogće, pokazala je spomenuta izvedba, na kojoj je gimnazijalna drugog razreda pravom djetinjom milinom savršeno dala sve istančane psihologische nijanse djetinje duše i igrala neodoljivu snagu.

Lj. Maraković.

SLAVNA MISA ISUSOVA

»Prema narodnoj obradbi nebeskih slava Isusovih (u hrv. nar. pobožnim pjesmama) slavna je misa Isusova ne samo jedan svečani dio, nego je kao neke ruke središte Isusova nebeskoga života i slavlja; pa o toj nebeskoj misi Isusovoj imade u našem narodu i posebnih pjesama.«

Ovako sam pisao u »Hrvatskoj Prosvjeti« još godine 1925. (str. 122.), te sam odmah i iznio dvije takove pjesme iz svoje zbirke hrv. nar. pobožnih pjesama. Zaradi goleme važnosti tih pjesama donosim sada nekoliko novih varijacija iz različitih hrvatskih krajeva.

Sveti Petar crkvu gradi
Ni na nebu ni na zemlji,
Već na moru na kamenu.
U njoj Isus misu reče,
Mandalina sviće žeže,
Sveta Klara odgovara,
Mat' Marija misu sluša.

Kazivala Reza Franić iz Šeovaca u požeškoj okolici. Zabilježio Ivo Čakalić.

1.

Al govori Isus slatki:
O Marijo, Majko mila,
Je l' kakova misa moja?
Al govori Mat' Marija:
O Isuse, slatki Sine,
Kako te je majka stekla,
Nij' se taka misa rekla.

Crkvica je gradena
Na visokoj gorici,
Tarnjanom je kađena,
Bršćanom je kićena.
Bog mašu govori,
Sveta Nedilja kleći,
Boga moli.

Kazivala Agata Aleksić iz Sv. Jurja u Hrv. Primorju. Zabilježila učiteljica Marija Sabljak.

2.

»Hrvatska Prosvjeta« odobrena za škole. Ministarstvo Prosvjetne (Opće odjeljenje) riješilo je pod P. broj 12.874 od 3. augusta 1929. molbu Društva Sv. Jeronima kao uprave Hrvatske Prosvjete, da se list odobri za škole, ovako: »Na molbu Hrvatskog Književnog Društva Sv. Jeronima u Zagrebu, gospodin Ministar Prosvjete, odlukom svojom P. br. 12.874 od 30. jula 1929. godine, usvojio je mišljenje, koje je Glavni Prosvjetni Savjet na svom 1.656. redovnom sastanku od 6. jula o. g. dao, a koje glasi: »da se časopis »Hrvatska Prosvjeta« može odobriti za knjižnice srednjih i stručnih škola.« O prednjem se izvještava društvo radi znanja. Po naredbi Ministra Prosvjete, za načelnika općeg odjeljenja: (Potpis nečitljiv).« S radošću konstatujemo ovaj uspjeh našega lista i nadamo se, da će on biti pobudom

Kadno sveto podne zvoni,
Isus misu progovori.
Kad je misu govorio,
Majci svojoj besidio:
Majko mila, Majko draga,
Je l' ti lipa misa moja?
Ništa Diva ne govorila,
Već se svome Bogu moli.

Kazivala Lucija Trčin iz Vodica kraj Šibenika u Dalmaciji. Zabilježila Olga Novaković, sada mil. sestra Agneta.

3.

Kad se Diva pomolila,
Svome Sinu govorila:
Sinko mili, Sinko dragi,
Otkada je svit i zemlja
I na zemlji redovnici,
Tvoji, Sinko, naslidnici,
Ništa lipše nije bilo,
Samo misa sveta tvoja.

Kazivala Andra Radačić od Sinja u Dalmaciji. Zabilježila s. Slava Vedrina.

4.

Sveti Petar crkvu gradi
Ni na nebu ni na zemlji,
Po oblaci' na ogranci'.
Tu je Isus dolazio,
Svetu misu govorio.
Slušala ga Majka Diva,
Svomu Sinku govorila:
O moj Sinko, diko moja,
Lipa mi je misa tvoja,
Lipša sada neg ikada.

Amen.

Kazivala Andra Radačić od Sinja u Dalmaciji. Zabilježila s. Slava Vedrina.

5.

U gorici crkvica,
K njoj nitko ne dolazi,
Sam Bog s nebesa,
Četiri apostola,
Dvanaest andela,
Jutrošnju govore,
Večernju služe.
Primi, Bože, duše naše!

Amen.

Kazivala M. Ćuk iz sela Bistrača kod Sunje u Hrvatskoj. Zabilježila Marica Crnko, sada mil. sestra Margita.

Bilješka. Na početku se ovih redaka govori o nebeskoj slavnoj misi Isusovoj, a u pjesmama dolaze jedanput nebeske, a drugi put gorske visine. Tko želi, može o tom čitati par riječi u »Hrv. Prosvjeti« god. 1925. str. 121.

Juraj Lahner.

mnogim našim prijateljima iz nastavnih krugova, da se živo zauzmu za raširenje lista, bilo da ga nabavi njihova škola za svoju knjižnicu, bilo da naši prijatelji preuzmu povjereništvo lista za svoju školu i da ga rašire među daciima. Uza sve loše strane, koje se općenito ističu kod današnje omladine, znamo iz iskustva, da ima lijep broj daka, koji se intenzivno zanimaju za književnost i za kulturna pitanja, i da će im dobro doći naš list naročito za kritičku orientaciju o novim književnim pojavama; razmjerno niska cijena lista omogućuje i sama po sebi uspješnu agitaciju. Premda je ovo godište već u toku, preostaje nam od svakoga broja izvjesni broj primjeraka, tako da možemo još uvijek primati nove pretplatnike. Na posao dakle, prijatelji! Brojeve na ogled šalje na zahtjev besplatno uprava lista.

B I L J E Š K E

Šta će biti s deset zapovijedi Božjih? • To je naslov ankete, koju je raspisala »Literarische Welt«, i o kojoj izvješćuju »Gral« u svom broju 11. o. g. Pitanje je bilo postavljeno prominentnim zastupnicima njemačkog kulturnog života i to individualno; no ipak je kao glavni nje-gov smisao bilo pitanje »da li deset zapovijedi ima još danas kakvu vrijednost i kakav smisao, i koji; da li bi ih trebalo podići kao internacionalni zakon, ili bi možda trebalo stvoriti i internacionalno sankcionisati nove zakone kao izražaj i bit današnjeg morala.« Formula je dakle vrlo vješto izražena, daje mogućnost pozitivnog odgovora, ali omogućuje čak i »postavljanje novog dekaloga«, što naročito laska taštini pojedinih uobraženih veličina. U odgovorima prevladava svakako mišljenje, koje je izrazio Paul Ernst riječima, da se »u glavnom svakako priklanjamo više Mojsiji« — dakle, da je dekalog ipak i danas za većinu misaonih ljudi osnovna podloga za moralne zahtjeve (što se tih zahtjeva eventualno sami ne drže, to je druga stvar!) Ima dakako i odlučno negativnih odgovora, koji ističu relativnost svega pa i moralnih zakona i koji iz današnje goleme pometnje pojmove i opće društvene destrukcije izvode zaključak, da i ne treba nikakve opće i jedinstvene nauke o moralu. Ne treba ni upozoravati na možda nesvjesni cinizam ove »praktične« logike. Ali isti ljudi otvoreno priznaju, da više i ne znaju deset zapovijedi, pa prema tome njihov odgovor o stvari, koja im je nepoznata, ne može ni imati vrijednosti. Karakteristično je za savjesnost ovih »istaknutih intelektualaca«, da nisu smatrali vrijednim, da prije no što će pisati o stvari, bar ad hoc gdjegod nađu i pregledaju tekst dekaloga. To je značajka »temeljnosti« izvjesnih današnjih »predvodnika« duhova. Umjesto toga padaju kojekakve »duhovite« doskočice, pa i neki predlozi novih »zapovijedi«, koje nisu drugo nego nespretan plagijat Mojsijevih. Koliko se od svega toga svojom oštinom i snagom mišljenja i izražavanja razlikuje interview, koji je o istom pitanju imao dopisnik »L. W.« sa srčanim piscem »Obrane Zapada« (La défense de l'Occident), Henrijem Massisom u Parizu. Henri Massis »po izgledu mlađ, elegantan Francuz s neobično finom, nježnom glavom«, primio je pisca »u širokoj, svjetloj, gotovo veseloj sobi« i odgovorio mu na prvu riječ »s najljubeznijim osmijehom«, da je njegova tema preopširna, a da bi je mogli tokom razgovora ma i najmanje pokrenuti. »U tom je kompleksu pitanja sadržan čitav absolutni i primijenjeni moral. Kako hoćete, da za jedan sat o tom iznesemo nešto novo i pametno?« Ali je vješti interviewer umio ipak da izazove diskusiju. »Imaju li znanje i vjerovanje još i danas između sebe plodonosnih odnosa?« — »U tamnim očima Massisovim pojavi se odjednom život: »Šta znači to: još danas?« I gotovo srdito: Neprestano podižu protiv mene moderno

shvatanje, Gilloūin me napada radi moje neaktuelnosti; fućkam kao katolik na aktuelnost. Ta odgovor je na vaše pitanje — za mene lično — lagan: Deset zapovijedi je od Boga i vječno; nema ni danas, ni jučer, ni sutra. Shvatate li, da se meni čini nevjerljivom intelektualnom ohološću, ako tko hoće da mijenja šta u dekalogu? Moralnu podlogu kršćanstva priznajem ili u njenu najčišćem obliku ili uopće ne; ona nije ugovor, koji se može prestilizirati, nema s никакvom novom redakcijom posla.« I na kraju, iza različitih razjašnjenja: »Nikad se čovječanstvo ne će moći složiti slobodnom odlukom o moralnom zakonu. Ponavljam: za katolika ne postoji problem, koji ste vi nabacili. Dekalog je Božji zakon, katehizam je genijalna nauka Crkve, pa ako to nije kome dosta, Sveta je Stolica u Rimu presudan autoritet u svim spornim pitanjima, koja se riješavaju, kao što je bio riješen spor između Isusovaca i jansenista. — I to je, čini mi se, dosta!«

Nato dodaje »Literarische Welt«: »Massis pred regalima punim mrtvih knjiga, pred tihim slikama, kao utjelovljena živa nazočnost svoje Crkve, rekao je ovo posljednje s istim onim sigurnim, lakim osmijehom, koji mu je igrao na usnama, kada se mi, strogi katolik i protestant, nismo mogli složiti u tom, da li je »Ne ubij« 4. ili 5. zapovijed. I u tom čudnom osmijehu, koji je ujedno i ozbiljan i vedar, leži nešto od one trajne snage vječnoga katolicizma, koje nisu mogli slomiti moderna nauka, materijalistička, luterovska i kalvinska želja za reformacijom; koji je u toku historije mogao složiti u svom krilu tisuće oblika izražavanja ljudskog duha, koji stvara najveće kulturne vrednote mlade Francuske, i koji je našao prvoborce duševnog formata jednog Maurrasa, jednog Bainvillea, jednog Maritaina, jednog Massisa — da spomenemo samo najpoznatije. Ima nešto udivljenja vrijedno u toj gotovo dvije tisuće-godišnjoj gradnji, čiji se stanovnici, moderni ljudi poput svih ostalih, u godini 1929. usuđuju kazati: »U nauci naše Crkve sadržano je sve! Nema za nas ni jučer, ni danas, ni sutra!«

1000 DINARA VAM PLATIM AKO VAŠE BRADAVICE, KURJE OČI



tvrdu kožu, izrasline, ne odstranite sigurno u roku od 3 dana sa Ria balzamom bez soli, bez pogibelji i bez noža. Liječničke preporuke: Dr. Cyrakus B. Wien piše: Ja sam sa Ria zadovoljan, pošaljite daljnijih 24 lončića, ja ću ih kod mojih pacijenata upotrijebiti. Cijena sa garancijskim pismom Din 9—, 3 lončića Din 18— 6 lončića Din 32—

Dr. NIC. KEMÉNY, KOŠICE. — KASCHAU
POSTFACH 12/L 136. ČECHOSLOVAKIA

„HRVATSKA PROSVJETA”

IZLAZI JEDNOM MJESEČNO, SVAKOG 25-OG. — LIST IZDAJE „KOLO HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA“. — PRETPLATA ZA GODINU 1929. U JUGOSLAVIJI DIN 60.—.

PRETPLATA ZA INOZEMSTVO STOJI DVOSTRUKO.

BROJ RAČUNA KOD ČEKOVNOG UREDA U ZAGREBU 33.720.

**Narudžbe, novci i reklamacije šalju se upravi „HRVATSKE PROSVJETE“
ZAGREB, Trg Kralja Tomislava 20. (Jeronimsko društvo). ★ Rukopisi
kao i svi listovi za uredništvo šalju se na adresu: Dr. Ljubomir Mara-
ković (uredništvo „HRVATSKE PROSVJETE“) ZAGREB, Palmotićeva 31.**

Knjige, koje je primilo uredništvo :

(Uvrštenje u ovaj popis ne znači, da se knjiga tim i preporučuje. Orijentaciju o smjeru, kojim je knjiga pisana, daje čitaocima donekle ime izdavača, a uredništvo će donositi ocjenu svih znamenitih djela u tekstu lista.)

Otto F. Babler, Srbské básnárky, Athologie, Samotíšky 1929. — A. Christitch, The Women of the Gospel, London 1929., Burns, Oates & Washbourne Ltd. — L. Coloma, Tajna zelene ptice (Boy), roman sa španjolskog prev. A. Matašović, Knjižnica Dobrih Romana Kolo VI. Broj 24., Zagreb 1929., Izd. Društvo sv. Jeronima, cijena Din 15.—, uvez, u platno Din 25.—. — Edinburgh, Official Guide, with Illustrations in Colour and Black and White, Edinburgh. — Catalogue of Hotels, Boarding Houses etc. in the City of Edinburgh 1929, Corporation Bureau for Apartements. — Štefa Jurkić, Bl. Imelda Lambertini, Dominikanka 1321. do 1333., Zagreb 1929. Izdanje »Duhovnog Života«, Samostan Dominikanaca. — Prof. Lovre Katić, Borba Grgura Nikškoga sa splitskim nadbiskupom Ivanom, Split 1929., Leonova tiskara. — Bl. Klaudije de la Colombière D. I., Zagreb 1929., Tiskom Glasnika Srca Isusova, cij. Din 3.—. — Knjižice Glasnika Srca Isusova, br. 1. Svetost Crkve u dvadesetom vijeku, Zagreb, ista naklada, cij. Din 4.—. — Mäder-Stržić, Oganj s neba! Riječ o malenoj Hostiji, Zagreb 1929., ista naklada, cij. Din 4.—. — Josef Matl, Die Entwick-

lungsbedingungen der epischen Volksdichtung bei den Slaven, S. A. Jahrbücher für Kultur u. Geschichte den Slaven, N. F. Bd. V. 1., Breslau 1929, Osteuropa-Institut, Priebatsch', Buchhandlung. — Vladimir Nazor, Priče o kralju Albusu (Albus kralj, Djevica Placida), Zagreb, Izd. knjižare Z. i V. Vasića, cij. Din 15.—, uvez, u platno Din 25.—. — Dr. Janko Oberški, Strossmayerovi govori na Vatikanskem koncilu, Zagreb 1929., Tiskara Narodne Prosvjete, cij. Din 50.—, u platno uvez. Din 60.—. — Ivan Pregej, Izabrani spisi, sv. 2.: Bogovec Jernej, Balade v prozi; sv. 3.: Odisej iz Komende, Zapisi gospoda landspreškega; Ljubljana 1928. i 1929., Nakl. Jugoslovanske knjigarnе, cijena svakoj svesci Din 45.—, uvez. Din 60.—. — Dr. Andrija Spileta, Papa Pijo XI., Život i djela namjesnika Kristova, Zagreb 1929., Izd. Društva sv. Jeronima (sjajno izdanje), cij. Din 100.—. — E. Zegadłowicz, Ballada o Babce Horalické, přel. Otto F. Babler, Samotíšky 1929., cij. Kč. 9.—. — Mgr. Dr. Andrija Živković, Naša Crkva i naša inteligencija, Savremena pitanja, ser. VII. sv. 30.—31., Mostar 1929., Hrvatska Tiskara, cij. Din 16.—.

„Hrvatska Prosvjeta“ donosi u svom narednom broju studiju g. Rimarića-Volinskog o Leonidu Andrejevu, te kritičke prikaze više novijih djela iz naše književnosti, koji radi obilja građe nisu mogli u ovaj broj stati.

**Ministarstvo prosvjete odobrilo je pod br. P. 12.874 od 3. kolovoza 1929.
„HRVATSKU PROSVJETU“ za knjižnice srednjih i stručnih škola.**

Ovih dana razašiljemo našim poštovanim preplatnicima preglednice o zaostaloj preplati, pa ih molimo, da je izvole što prije namiriti, budući da je pola godine već prošlo.

Uprava „HRVATSKE PROSVJETE“.